

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_228005

UNIVERSAL
LIBRARY

کلیات شبلی

فارسی

یعنی

مجموعه قصائد و غزلیات و منویات و قطعات رباعیات

مولانا شبلی که

پیشتر اجزایش متفرقا بنام دیوان شبلی و دستہ گل و بوے گل و برگ گل

شائع شدہ بود، حالانکہ یک مجموعہ مکمل

فراہم آوردہ شدہ است،

باہتمام مولوی مسعود علی ندوی

مطبع معارف چائپد

فہرست کتابتیں

صفحہ	مضمون	صفحہ	مضمون
۴۱-۴۰	قصیدہ تشکر سلطان جہان بیگم	۴۱-۱	قصائد
	مراثی	۴-۱	قصیدہ عید
۴۳-۴۲	مرثیہ نواب ضیاء الدین خان نیر	۸-۴	ترکیب بند بزم تسلیم
۴۵-۴۴	مرثیہ مولانا فیض الحسن صاحب	۱۰-۸	نامہ حالات سفر لکھنؤ و حیدرآباد
۴۸-۴۶	مرثیہ حبیب الرحمن عظیم الدین خان	۱۰-۴	قصیدہ ندوۃ العلماء
۵۰-۴۸	مرثیہ شیخ حبیب اللہ مصنف		ترکیب بند متفقین حالات مدرسہ العلوم مکہ
	ثنویات	۱۵-۱۱	پیش امرائے دکن خواندہ شد
۵۲-۵۱	ثنوی نامتسام	۱۶-۱۴	قصیدہ متضمن تحسین طبرزنو
۵۴-۵۱	دیباچہ سیرۃ النعمان	۲۳-۱۹	قصیدہ متضمن حالات سفر روم
۵۶-۵۵	ثنوی قسطنظیہ	۲۵-۲۳	قصیدہ بہاریہ
۵۹-۵۷	مکب ہمایون سلطانی	۲۶-۲۵	قصیدہ کشمیریہ
	غزلیات	۳۲-۳۰	ترکیب بند کہ بعد از واپسی روم بدرستہ معلوم خواہد
۶۶-۶۰	غزلہا کے دیوان سبلی	۳۷-۳۲	ترکیب بند کہ بندوۃ العلماء امرت سر خواند
۶۹-۶۷	غزلہا کے دستہ نکل	۳۸-۳۸	قصیدہ تہذیب میر عثمان علی خان

صفحہ	مضمون	صفحہ	مضمون
	قصائد و غزلیات آغاز شباب ۱۲۱-۱۱۳	۱۰۶-۹۰	غزلماے بوسے گل
۱۱۶-۱۱۳	نعت	۱۱-۱۰۶	غزلماے برگ گل
۱۱۶-۱۱۶	در مرع سلطان عبد الحمید		قطعات ۱۱۳-۱۱۲
۱۳۰-۱۱۶	عَنْزَل	۰-۱۱۲	نامہ منظوم
۰-۱۳۰	فخریہ	۱۱۳-۱۱۲	خطاب آغاخان بترکان عثمانیہ
۰-۱۳۰	نوید شادی	۰-۱۱۳	برحادثہ گزند پاسے خویش
۰-۱۲۱	در دیدہ منورہ پیش رو ضحہ انور خواند	۱۱۳-۱۱۳	مسلم بو نیور سٹی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

قصیدہ عید

کہ در پس از شرح دادن گرمی ہنگامہ عید - نختی از برہمے کار اسلامیان نموده آمد،

۱۸۸۳ء

باز شد بر رخ گیتی در امید منہ را از
کہ در گفتنہ نیار دکہ کند پاسے در از
چون گل تازہ کہ نختہ آتش نتوان کردن باز
نشہ عیشش نہارد بے و بادہ نیاز
این ہمہ گرمی ہنگامہ و این زینت و ساز
ہر یکے در ہنر خویش ز دیگر ممت از
عید کہ کعبہ و شان دشت نور دان حجاز
نکہ از تنگی جابا رننے یا بد بانہ

روز عید ست و دگر کار جہان گشت باز
دست بیداد فلک آن ہمہ کوتاہ شدہ است
خلق را با زلب از خندہ فرا ہم آمد
سخن از مے چہ کنی بادہ چہ خواہی امروز
خواہ از خانہ برون آسے کہ دیدن دارد
مردمان بین کہ ز ہر ناحیہ گرد آمدہ اند
ہمہ در راہ طلب گرم نفس چون خورشید
مردمان بس کہ ز ہر گوشہ منہ از آمدہ اند

آن یکے جلوہ فروش آمدہ درخانہ زین
 آن یک از تابش خو پرده فرو ہشتہ بردی
 واعظ آراستہ عامہ و از روی شرف
 زاہد سادہ ہم از کلبہ تنہائی خویش
 باہمہ شوکت و منرباہمہ تمکین و شکوہ
 نفسے چند شستند دوزانو و انگہ
 مفتی شہر سہم از جا باہت برخاست
 انجہ بایست ز تریل و سکون در قرائت
 پس دگر خطبہ بعث نمود با و از بلند
 شاخ و برگ سخن فرسودم و از جانم
 شور برخاست ز مردم کہ مبارک بادا
 در سخن بودیکے کہ عنہم دنیا رستم
 کودک از روی ادب عرض نیایش میکرد
 پدرا ز مہر پانچ پسرش را گفتے
 حیث کاین شور طرب یک و نفسش مانند
 جمع اسلام چو باشد ہفت تیر بلا
 فرق نبود بحقیقت ز محرم تا عید

وان دگر برزودہ بر ہودج زرباشش ناز
 وان دگر در کنف چتر شدہ جلوہ طراز
 شملہ را کردہ چو سر رشتہ امید دراز
 با کہن جنسہ ترقہ خود رفت بدون بہر ناز
 خلق در عید گدگہ آمد ز رہ صدق دنیا ز
 راست چون سرد ستاد ندپے ذکر و نماز
 باہمہ صدق و صفا باہمہ اسلاص دنیا ز
 ہمہ برو جہ حسن کرد ادا آن ممت از
 خطبہ چون سخن قامت محبوب دراز
 خود نگویم کہ چو انجہام پذیرفت آغاز
 عید و این گرمی ہنگامہ و این نسبت و ساز
 دیگرے گفت علی الرعم سپہر کج باز
 پیر گفتے صدوسی سال ترا عمر دراز
 مَرَّ حَبَابُكَ اللَّهُ بَعْدَ مَمْتِ ز
 چہ کند عید بردے کہ بود صبر گداز
 خود چو کج باخت بایشان فلک عبہ ساز
 آہ از فتنہ گری ہاے سپہر کج باز

خود همان جمع که میداشت بهم تیغ دستلم
 آنکه در انجمن فضل نیداشت هسما
 آنکه جان در تن افسرده معسنی بدید
 هیئت و هندسه را پایه از گشت بلند
 نظم او بسگردانگه سخن از سرگویی
 یاد آن رونق و بازاری هر در بغداد
 قسطیه آنکه از کسب هنر کرد فرنگ
 خود همان جمع که افراخت بیوق علم
 آنکه پامال خرامش چه خراسان و چه پارس
 آنکه دلم به چین داغ سجودش برداشت
 روم را روزه بر اندام ز بانگ غضبش
 فتح را از پئے طاعت خم تیغش محراب
 رخ او بود که تاج از تمصیر بر بود
 اینک آن قوم بحالیست که نتوان گفتن
 دست هر یک شن از دامن مطلب کوتاه
 همه را از ستم حادثه خون گشته جگر
 غم بدان مایه که هرگز نتوان دیدتی

خود همان قوم که بوده است بهر پاینده از
 آنکه در بزرگه دهر نه بودش انباز
 آنکه برداشته قفل از در گنجینه راز
 منطق و فلسفه را داد هم ادیب و طراز
 نثر او بین و در گز قصه خوان از اعجاز
 یاد آن گرمی هنگامه فن در شیراز
 دان سکر نو که اطالیه باو داشت نیاز
 آنکه بر اوج فلک بود کله گوشه ناز
 آنکه تاراج نگاهش چه عراق و چه حجاز
 آنکه سلجوق بخاک در او کرد نماز
 هند را غلغله و مفتدم او زهره گداز
 بخت را بهر پرستش در او کعبه راز
 تیغ او بود که شد بادل کسری همراز
 خود بین تا بچه انجام رسید آن آغاز
 هر یکی را به عنسم و غصه زبان گشته دراز
 همه را شیوه بیچارگی و عجز و نیاز
 دیده از اشک و دل از غصه جهانها زکاز

نالہ بخواست بر آید ز دل خسته ما
 ہی چه سازیم و خود از دست که فریاد کنیم
 هر چه بر ماست هم از دست سیه کاری ماست
 زهره کیست که این قصه نم گوشش کند
 گردین نظم کینت سلم از پویه بماند
 عذر من نه که محال است بیک نغمه سرد

شیشه را هست بهنگام شکستن آواز
 کین جفا ما همه از ماست ما آمده باز
 گله نیست ز بخت و فلک عسر به ساز
 داستانست جگر خون کن و اندیشه گداز
 بال و پر بخت اگر مرغ سخن در پرواز
 داستان عسّم و افسانه محمود و ایاز

شرح این حادثه از شبلی دخیسته نخواه
 شب بود کوه و افسانه درازست و دراز

تذکره

که در چارمین بزم تعلیم منعقدہ مقام علیگڑھ مورخہ دسمبر ۱۸۹۰ء انشا نموده آمد

چیت کین بزم باین دگر بست طراز
 بزمگا هیبت همانا همه برگ و هم ساز
 شاید بزم دگر چهره بر آسروخت بناز
 باز این گنبد فیه فزیه پرست از آواز
 پرده دین بود فرسخ پنا و دراز

حیرتم می برد اینک که بدین زینت ساز
 جلوه گاه هیبت همانا همه رنگ همه بوی
 مژن باد اهل نظر را که تماشا مافتست
 بسکه شور طرب از خاک بگردون برشد
 بان باین ادب آس که سر تا سر بزم

بزم را تا چه قدر پایہ بلند است امروز
 در صف صدر جوان حوصلہ پیر سے بگر
 دان گرانمایہ بزرگان کہ ز بیابانی شوق
 ہمہ خوشخوسے و ہمایون نفس و پاک نہاد
 گر حدیث از شرف نسبت ایشان گزرد
 فسّرہ بزم نگر۔ گرمی ہنگامہ بہ بین
 باز نختے بہ سخن چیسیم و در ذوق سخن
 انتظار تو و شوق تو چو از حد گذرد
 تنیت گویم و از چاروم از جوش طرب
 با ہمہ فسّرہ و فر با ہمہ تمکین و شکوہ

بسکہ والا گہران اند در وجہ سلوہ طراز
 رہبر قافلہ ما بہ نشیب و پسنراز
 در نوشتند بیاسے طلب این راہ دراز
 ہمہ دانش طلب و دین و رو نکست نواز
 انجمن را بتوان گفت کہ بر خویش نناز
 در بہ پرسی کہ چہ انیمہ زیب است طراز
 ہدسم پانچ و افسانہ ز سر گیرم باز
 لاجرم پر ن کشایم ز رخ شاہد راز
 مژدہ بر مژدہ رسا نم کہ بصد زینت ساز
 چارمین مجلس **مجلس** بیستم نہادند آغاز

ہی چہ آغاز۔ کہ پیرایہ آیام است این
 ہی چہ آغاز۔ کہ طغرائے صدر انجام است این

ہان بیاع سر صد کہ شوق و تمنا بنگر
 انچہ از گرمی ہنگامہ و انبوہے ناز
 گوشما۔ محو نواہے دل آویز بہ سین
 آن گرانمایہ بزرگان کہ بدانش مثل اند
 در نشان می طلبی۔ بہر شناسا بودن

ہان بدریوزہ سنہیض آے دمو اسانگر
 ہیچ جاے نتوان یافت بہر جا بنگر
 دیدہ ہا۔ را ہمہ حیران تماشا بنگر
 ہمہ را جاے۔ درین بزم دل آرا بنگر
 فسّرہ تابش اقبال۔ بہ سیما بنگر

نگه از مهر سوسے حالی آزاده فگن
 آن یکے رابلب۔ آن نغمہ جانوز بین
 پس از ان پایه فرود آئی وہ باین بساط
 نالہ چند کہ ریزد ز لبش باز مشنو
 سنا سنجی کہ فغانش بود بے چیزے
 ہر چہ از شوکت اسلام شنیدی زین پیش
 اینک آن دفتر اقبال پر آگندہ بہین
 دو دو بان ہا۔ ہمہ سرگشتہ بحرمان دریاب
 آن جگر ووز فغان سنجی احباب مشنو
 بگذر از کجروی چرخ دگونساری بخت

وان نذیر احمد مدطوطی شکر خانگر
 وان دگر را بکفت۔ آن دفتر انشا بانگر
 شبلی دل زدہ را۔ زمزمہ سپہ بانگر
 پس ز جارفتن ولہماے شکیب بانگر
 انچہ بر مار و دواز چرخ ستم ز بانگر
 اینک آن زمزمہ را مایہ سود بانگر
 اینک آن نسیم اسلام مجز بانگر
 خان و ماہنا۔ ہمہ در رفتہ بہ نیما بانگر
 وان دل آشوب شکر خندہ اعد بانگر
 انچہ بر مار و دواز جور، ہمہ از ما بانگر

چند۔ با بخت و فلک۔ دست گریبان بشیم
 صرفہ آنست کہ از کردہ پشیمان باشیم

روزگار بیت کہ سرگشتہ سعیم، مگر
 ہر چہ گفتیم و شنیدیم بجاسے نرسید
 ہیچ از ناوک تدبیر نیامد نشان
 چار سال است کہ این جاہدہ نوردیم و ہنوز
 تا چہ سود است کہ در بزم بہنجار سخن

نخل اندیشہ ما ہیچ نیامد و در دلم
 گر چہ صد بار گفتیم ز بگویم دگر
 ہمہ بگذار۔ ہمیں کانگر سس را بانگر
 حاصل ما بنود زان ہمہ جز بوبک و مگر
 نغمہ چند سر ایند با ہنگ اثر

تا چه سود است که در عشر سالی دوسه روز
 هم زهر نایبه دیده در آن جمع آیند
 آن یکے گرم ز جاجیز دو است بر پائے
 هم بر آن حرف دلاویز بر بان و حجج
 حاضران جمله تبسیلم و به انکار آیند
 پس فرادان سخن از گفته و ناگفته رود
 دوسه نخته که گزینند پایان سخن
 بعد از آن کا نهمه بهنگامه شیند از پائے
 آن سخنها هم افسانه و افسون گردد
 دل ز اندیشه تھی گردد و یاران عزیز

مصرعی چند با فند و بخوانند از بر
 وانگه آن دفتر پاریس کشایند از سر
 رده بزم آرد و نخته نهد اندر محضر
 گوید آن گونه که رسم است در آئین مهنر
 خود گمان برده که از پی بودش نفع و ضرر
 تا بجای که خود آن حرف شود یک دفتر
 جمله دارند قبولش که ازین نیست مفر
 بزم هرسم شود و خلق شود راه سپر
 آن بنا ما همه یک بار شود زیر و زبر
 مست خپند بغفلت کده تا سال دگر

خود همین ست گز آئین طبلگاری ما

ولے بر ما دبرین هرزه زبان کاری ما

چند سال ست که یک کس ز عزیزان دیار
 تا چه نیزنگ همه آورد از پرده سپهر
 از غلط کاری ما بر سر اسلام چه رفت
 غافل از کار و رسم از فتنه گریهای فلک
 همه را باد و دوشیننه فرد برده بخواب

می ندانست که چون میگذرد لیل و نهار
 تا چه در باخت ز بازی فلک عربه کار
 تا چه بودیم و چه هستیم چه داریم شعار
 فارغ از خویش و هم از خستگی خویش و تبار
 همه راستی پیشینه در آسنزوده خمار

ماہان مست بخواب اندرونیزنگ سپہر
 سختی دہر چو از حوصلہ صبر گذشت
 لب پراز مویہ کہ آہ این چہ جفا رفت با
 ہر کیے گرم براہ طلب آفت و چنان
 گر چہ راندند زین رہہ بنیشب و بہ فراز
 ہم ز بے راہ روی بود کہ باین تگ و پوک
 از تہ کاری و بر بادی ما بیچ نکاست
 پستی بخت - ہم امروز چنان ست کہ دی
 داورا ایکہ جهاندار و جهان بخش توئی
 پسند این کہ نشیند باین روز سیاہ

فتنہ نایت نہ چند آنکہ توان کرد شمار
 برگرفتیم سر از خواب سر اسیمہ و زار
 دل در اندیشہ کہ ہی تا چہ بود چہ عارہ کار
 کہ در آن پویہ ندانستی روز از شب تار
 پایاگر چہ درین مرحلہ ماندا ز رفتار
 خود بسر منزل مقصود نہیستاد گذار
 ماہما نیم دہمان بر ہی شہر و دیار
 حالت جملہ ہم امسال ہمان است کہ پار
 بندگان تو در بیخ است کہ باشند نزار
 خاک بوسان سر کوئے رسول مختار

داورا - مان پسند اینکہ درین کہد باشیم
 ما کہ از حلقہ بگوشان محمد باشیم

نامہ

بنام خواجہ امین الدین صاحب لکنوی

متضمن

حالات سفر از لکنو تا حیدرآباد

۱۸۹۱ء

مرحبا قاصد سفر خندہ بنہ گام براہ . کہ ترا فضل حسد آباد بہر حال پناہ

تیز تر میرود در راه میا ساسے دی
 حضرت خواجہ امین اوصلی اللہ بہ
 بہ نیاز آسے وزین بوس و بنہ چہہ بجاک
 پس زمن عرض سلامی کن آن گاہ بگویی
 کہ تو رخصت شدہ چون دل بہ نام بفر
 با صد اندیشہ بکال سکہ ششم ناچار
 کہ غم اینکہ ہنوزم اثری ہست ز ضعف
 کہ غم اینکہ رہ دور و دراز آمد و من
 کہ غم اینکہ چو از قافلہ دور افتادم
 با صد اندیشہ غرض دل بہ نام بفر
 لطف حق بین کہ بیک چشم زدن باز نہ
 ہمہ من بنشستند بکال سکہ دو کس
 مصطفیٰ احمد زان ہر دو یکے بود نام
 در میان گرچہ نہ بد سابقہ معرفت
 آشنا یا نہ من روسے بیاد و گوشت
 از کجا میرسی و سوزم کجا میداری
 گفتم آہنگ و کن دارم و بس دلتنگم

تا بجاسے کہ رسی در حرم آن در گاہ
 صاحب لطف و کرم صیوفی اللہ فداہ
 ہم دعا گوے و ہم آئین ادب دار گاہ
 ہر چہ پیش آدم از واقعہ در عرضہ راہ
 تا چہ گویم کہ چنان گشت مرا حال تباہ
 دل حریف غم و لب تہنفس نالہ و آہ
 آن مبادا کہ تپسم باز بگیرد نا گاہ
 از قضا خادکے نیندازم ہمراہ
 تا چہ حاصل بودم زمین سفر طاقت کاہ
 بزبان بود کہ لا حقاً لا اِلا باللہ
 زان ہمہ غصتہ داندوہ مرا بار آہ
 کہ من از حالتِ شان ہیج نبودم آگاہ
 کہ ز اعیان او دہ منفردست از اشباہ
 از عزیزانش یکے کرد ز نامم آگاہ
 دیر گاہست کہ مشتاق تو بودم واللہ
 دین چہ حالت کہ رنگ رخ تو ہست چو گاہ
 کہ جدا ماندہ ام از قافلہ با حال تباہ

ز ریفته که پنا هم بود از ریخ سفر
 چون حدیث من و حیرانی من باز شنید
 گریه برسا دگیم خنده زون خواست ہی
 دل قومی دار که یار توام و در همه حال
 زین سخن خاطر مآسود و قومی دل گشتم
 اول آهسته ہی راند و چوپایے بگذشت
 چون به بھوپال رسیدم ز کسان پرسیدم
 سید آن قافلہ سالار که در کشور فضل
 ہم از ان جمع یے گفت که آئے دیروز
 چون ز بھوپال گذشتم به نگا ہم آمد
 ہر طرف می نگری سرو چان بود و چمن
 آخر آن مرحلہ ما نیز بسر آمد و پس
 لہذا الحمد کہ با این سفر دور و دراز
 طبع من ہست بہر وجہ کہ جوئی خرم

نہ اینے کہ با و حرفت ز نم گاہ بگاہ
 گفت لا حول و لا قوۃ الا باللہ
 لیک رحم آمدش و گفت ازین غصہ بگاہ
 ہرگز از خدمت تو دست نہ دارم کوتاہ
 ہم درین فرصت کالکہ بقیا دبراہ
 کاپنور آمد و افزود ب سرعت ناگاہ
 ہیچ داینڈ کزین راہ گذشتت آن شاہ
 او بود شاہ و عرفیان دگر خیل و سپاہ
 او گذشتت است ازین راہ بہنگام بگاہ
 منظرے تازہ کہ فسرود مرا نور بگاہ
 ہر کجا سے گذری آب دان بود و گیاہ
 برسیدیم در اتیلیم و کن مہنتم ماہ
 کہ شبار و زسہ تاریخ گذشتت است بہ راہ
 حال من ہست بہرگونہ کہ خواہی دلخواہ

الغرض چون ز شب ہفتم پاسی بگذشت
 حیدرآباد رسیدیم و سخن شد کوتاہ

ترکیب

که بندوة العلماء لکھنؤ خواندہ شد

۱۹۰۶ء

اے کہ نیزنگِ سراپردہ عالم دیدی
 گونہ گون بازی گردون بہ نگہ آوردی
 مسند آرائی جم را بہ نظر آوردی
 داستانہاے جہانگیری خسرو خواندی
 فرہ افسر و دیسیم تماشا کردی
 ہم جہانگیری شمشیر و سنان بشنیدی
 الغرض ہرچہ جہان را سر و سامان باشد
 خود گرفتیم کہ در جلوہ گہ دولت و جاہ

جاہ کینخسرو دستِ حشم جسم دیدی
 پیکر آرائی این بر شدہ طام دیدی
 تلج سلجوق و خم و طستہ دینم دیدی
 زور بازوے کند افکن رستم دیدی
 سر برہنہ اخترن را بیت و پرچم دیدی
 ہم طسرا زندگی خامہ و خاتم دیدی
 ہمہ را دیدی و خود گیر کہ پیہم دیدی
 انچہ ہرگز نتوان دید، تو آن ہم دیدی

لیک بالا ترازین جملہ جہانے دگرست
 کہ در و کالبدے دیگر و جانے دگرست

عالمے ہست کہ دردش ہمہ درمان باشد

عالمے ہست کہ آنجا سخن از جان باشد

عالم هست که هر ذره او را بفرغ
 عالم هست که آن جابره در رسم نیاز
 خاک او معتکف و یلم سلجوق بود
 سخن آنجا رود از منبر و محراب دعا
 توحیدش از جم و کینسر و دارا گوئی
 سامری دم تو اندزون آنجا که خود او
 داستانهای تو افسانه شاه است و وزیر
 گفتگوئی تو ز تو قیغ و ز فرمان ، و آنجا
 توحیدش از جم و دارا بسرائی و آنجا
 هیبت دره عدل عمری بر گویند
 توبه فرموده اسپنسر و بیکن نازی
 کلم ز آئین جهان داری سولن بود
 زین دو عالم که ترا در نظر آمد اکنون

پنجه در پنجه نور شید در نشان باشد
 چرخ و انجم همه سر بر خط فرمان باشد
 در گش سجده که قیصر و خاقان باشد
 گر حدیثت همه از گنبد و ایوان باشد
 سخن آنجا ز مسیح و ز سلیمان باشد
 پنجه بر تافت موسی عمران باشد
 حرف آن بزم ز بنمیب و بنوان باشد
 سخن از وحی و ز الهام و ز قرآن باشد
 گفتگو از عمر و حیدر و عثمان باشد
 گر حدیثت ز دم خنجر خاقان باشد
 سخن آنجا همه از گفته نردان باشد
 آن اساس که بر آورده نمان باشد
 تو که خواهی دکارت بچه عنوان باشد

هان گوئیم که آن گیری و این بگذاری
 حیف باشد که تو سر رشته دین بگذاری

لیک حیف است اگر حرمت دین کم باشد
 اندران کوش که این باشد و آن هم باشد

خوش بود این که ترا جاه و چشم هم باشد
 ملک و دین هر دو با گشته نیروی هم باشد

بایدت سعی بدان سان که بهر داور بی
 شرط اسلام نباشد که به دنیا طلبی
 روز بازار بود و فلسفه و هندسه را
 رسم اسلام نباشد که تحصیل علوم
 نکته شرع به افسانه برابر به نهی
 حل هر مسئله گفت ز یورپ طلبی
 دین نه سنجی که ز آئین خود دور بود
 از ابو بکر و عمر، هیچ به یادت نیاید
 در سخن بگذر و از سیرت و شان نبوی
 آنچه حق است ترا در نظر آید باطل
 کار ملت همه آشفته و آبتر گشته است
 آن که خود خاتمه زندگیش، این شده است

دین و دنیا بهم آمیزی و تو ام باشد
 التفات تو به دین نبوی کم باشد
 نلمه شرع پراکنده و در هم باشد
 هیئت و هندسه بر شرع مقدم باشد
 یورپ ارگب زند آن نیز مسلم باشد
 شرع پیش تو ز تقویم کم کن باشد
 اینکه بر یگان به هم را می محرم باشد
 گرمی بزم تو از سیز را عظم باشد
 هر چه گوئی همه از گفتار و لیم باشد
 آنچه شهد است بکام تو همه سم باشد
 صفت جمعیت ما هم صفت ما تم باشد
 آه کو امت پیغمبر خاتم باشد

تو دین غم که ز روز و زمین نگذاریم
 ما دین فکر که سر رشته دین نگذاریم

زان گذشتیم که بسیار و فزون می باید
 زین سپس آنچه توان کرد کنون می باید
 این نه کاره که در و صبر و سکون می باید

در دین گر قدری نیز بود پس باشد
 کار امروز به فردا نتوان باز گذشت
 فرصت از دست بشد هر چه کنی زود کن

<p>اندکے نیزدیرین شیوہ جنون می باید سینہ رختہم و درد و رون می باید آہ پر سوز، و دل آغشته بہ خون می باید</p>		<p>این چنین کار بہ تکلیف و سکون برناید کارِ قلت نہ بہ افسانہ و افسون باشد شبلیہا وقت دعا شد قلم از دست بنہ</p>
	<p>مانہ آنیم کہ جاہ و حشمی می خواہسیم داورا، از تو نگاہ کرے می خواہسیم</p>	
<hr/>		

مکتبہ

در ۱۸۹۱ء۔ آریبل سید احمد خان صاحب باجمع ازویدہ دوران روی جدید
آوردند۔ در آنجا بہ صدارت جناب نواب اقبال الدولہ وقار الامراٹھ نے ترتیب یافت و
سر سید و دیگر عزیزان نختے از حقیقت حال مدرسہ علوم برگفتند و بہم دریوزہ از بزرگان
آن دیار یادری خواستند مصنف ہم کے از جملہ گدایان بود لب سوال بدین آہنگ کشاد

اے عزیزان وفا پرور و اخلاص شعار
ہیچ دانید کہ ماتازہ غمخسیران دیار
چہ کسانیم و رسیدیم درین جا بچہ کار
در نوشتیم چرا این ہمہ دشت و کسار
گرچہ دل سے برد ازویدہ دوران بن گلزار
ہر کجا سے گذری سبزہ بود یا شجر
نفریم باین جسلوہ گرہا ز نہار
کہ با ددل بتوان بہت متوان گشت نثار
ماکہ ہستیم بصد رنج دگر سینہ نگار
اگر از ناصیئہ حال بچویند آثار
رہبر قافلہ ماست بہ ہر راہ گزار

اے بزرگان گرانمایہ اصحاب کبار
ہیچ دانید کہ ماراہ نور دان و کن
تا چہ جوئیم و چہ خواہیم و چہ در ایم
طے نمودیم چرا این سفر دور و دراز
گرچہ این تاجیہ بس دلکش و خرم جاہت
ہر طرف می نگری لالہ بود یا رکیان
لیک این جملہ زما دل نتواند بردن
این ہمہ سیر و تماشا نہ بان سے ارزد
از تماشا سے گل و لالہ چہ بندیم طرف
پے توان برد کہ مارا سر و سودانی ہست
می نہ بیند کہ سر سید ما آنکہ بہ فضل

چسیت آخر که باین پیری این ضعفین
 تاچه خواهد که بر یوزه گری خاسته است
 تاچه حال است که آتش ز نفس می بارد
 این همه غلغله آخرت بود بے چیزے
 حضرت حالی دس لعلمار اہنگر
 تاچه پیش آدہ کین ناموران راجہان

از علیگڈہ بہ وکن آمد و جویتیمسار
 تاچه دارد کہ ازین ننگ - نزار و انکار
 تاچه حال است کہ خون میچکدش از گفتار
 این ہمہ ولولہ بے صرفہ نباشد ز نہار
 وان دگر دیدہ درانی کہ بوندش انصار
 در بدرگشتن و در یوزه گری گشت شکار

شرح این قصہ جان سوزنہ گفتن تا کے
 سوختم سوختم این سوز نہفتن تا کے

ہان وہان گوش بدارید کہ می گویم باز
 فرصتی بیش ز فتنہ است کہ باشوکت دجاہ
 تیغ اگر بود و گزنامہ و قرطاس و قلم
 ناگمان شجعدہ تازہ برانگیخت سپہر
 بازی چرخ بدست دگرے داد عثمان
 این قدر بود کہ در حلقہ طاعت کیشان
 ما از ان جملہ باین ترسہ راضی بودیم
 رسم و آئین حکومت روشن تازہ گرفت
 بہ علومی کہ جسید اندسرد کار افتاد

دستانیکہ غم منسرا بود و زہرہ گداز
 مادر این ملک بودیم بہر پایہ سر از
 ہمہ را بود ہم از نسبت ما زیب طراز
 ناگمان نقش دگر زد فلک عسردہ باڑ
 رفت یکبارہ ز ماخرے نعمت و تاز
 پایہ ما ز حسریغان دگر بود منسراڑ
 کیز پس پردہ فلک بازی نو کرد آغاز
 بزم معسلم بآئین دگر یافت طراز
 دس پارینہ بقویم کہن گشت انباز

جا بجا مدرس باطرح نهادند کز دو
دقت دانش با جمله بتاراج برفت
بزم بر هم شد دسر بزنگر فیتیم ز خواب
ماهمان مست بخواب اندر دیاران دگر
تا بجایسکه بهر پاییه و سرفن مارا
نتوانیم که این قصه غم شرح دهیم

هیتت و فلسفه مازہ بہ برگشت بہ ساز
گشت کوتاہ بیک بارہ سخنامے دراز
جلوہ ہا پیش دور دین نکر ویم فر از
درہ منزل مقصود ہمان در تگ و تاز
خواری افزود و حریفان دگر را اعزاز
شب بود کوتہ و افسانہ دراز است دراز

مہرب گشت ہما ناز با غم گفتن
کہ توان گفتن و ہرگز نتوانم گفتن

روزگار سے ہمہ بود ند بدان خواب و خار
مریے از غیب عیان گشت و بیاران بید
می ندانم کہ بیک بار چہ افون بید
غلغلی خاست ز ہر ناجیہ و برزن و کوی
منکران نیز با فسانہ اش از جازفتند
الغرض اسنخنے داد زیاران ترتیب
فکر کردند بر اسباب غرض پے بردند
کیں مرض را بہمان ہست اگر درمانی
حالیہ چارہ جز این نیست کہ بنیاد نهند

ناگمان رحمت حق پردہ سنگند از رخسار
دم گرمیکہ ز تیغ نیز برون داد شرار
می ندانم کہ چہ عجب از نمود از گفتار
شوری افتاد بہر کشور و استیلم و دیار
بسکہ بہ گام سخن حسرت ہے بر دہ کار
تا کند خستہ دلان را بنوازشش تیمار
زان پس چارہ آن درد نمود و نڈاظہار
غیر چہ لیم نبودہ است و نباشد نہ ہمار
بیت کلمی کہ کسان را بود از جہل حصار

<p>تا مگر کاسه‌شان پُر شود از زر عیار یک انقوس که آما به تش چاره کار وان هم خستگی خویش نمودند اظهار میر محبوب علیخان که بود عرش قمار شاه را چاره نوازی بود آئین و شعار ابر نیان بزین دُر و گهر کردن شار که به راه رسانند ز ما این مقدار</p>	<p>پس بدریوزه بهر کوچ و بازار شدند رشته سعی و طلب گرچه بسی گشت دراز لاجرم رویه شهنشاه دکن آوردند داد داد گر خسرو استلیم دکن برده در رسم شمان چاره نوازی فرمود آستین کرم افشاند و تو گوئی بمبش مبلغی خاص عطا کرد و بفرمان نوشت</p>
<p>باری از فیض شه آن مدرسه بر پا گردید آنچه ما می طلبیدیم مهیتا گردید</p>	
<p>هست آن مدرسه امروز بصدر فرو بهای جمع گشتند و گرفتند درش را ما اول قس در بنج کن و در حرم مدرسه آه دامن تربیتش هست مگر ظل همت نه توان گشت از اندیشه ادبی پرور خود سر رشته تعلیم نذاریم غناس از ره چاره گری شد بدین راه کاروان شد سوسه اقلیم دکن را هرگز</p>	<p>دولت از پرده تقدیر چو شد چهره کشای طالبان هنر از هر جهت دنا صیتی تا بکه حسرت غرناطه و بعثت را و خوری طالبانش همه سر مانده معنی گشتند اگر چه امروز بدین آب و طراز است ولی آن بنا مانده رسیده است به تمام و هنوز لاجرم چاره این کار بحسب تیم از عقل پس بفرموده دانش ز علیک طبع آخر</p>

به نیایش به در دولت سلطان بفتحیم
 از پس گزینش و تسلیم به آداب نیاز
 شاه از لطف اشارت به شستن فرمود
 پس از آن معتمد شاه عماد الدوله
 به ادب آمد و توسیع همایون برخواست
 شد بدستور گران مایه فرستاد پیام
 بسکه زین مرده جان بخش بخود بالیسیم
 چون بامیش زاندازه خواهش بخشید
 شاه تنهانه کرم کرد و نوازش نسرد
 آسمان جاها فلک پایه بشیر الدوله
 دان وقار الامر از بدو اعیان دکن
 پایه بالفزودند و کرم نسرد نمودند
 شایگان گشت قوافی و ازین چاره نبود
 یارب آن باد که شه با همه اعیان و نویر
 بعد ازین جمله دعاها که پذیرا و حسد

هم به فرمان ادب پشت نمودیم دو تلمه
 عرض مطلب بنمودیم و ستاییم بیایه
 امر چون فوق ادب بود شستیم به جلایه
 که دیر بیت هنر پرور و معنی پیرایه
 ما همه گوش بر آواز شش داد نکته سرایه
 کاینک آن مبلغ پیشینه دو چندان فرطی
 غنچه سان در بر مانگ همی گشت قبایه
 بیش زاندازه خواهش دهنش اجر خدایه
 که شدیم از همه اعیان و کن بهره ربایه
 بازوی دولت و دستور شه و ملک آرایه
 آن هنر پرور و دانا دل و فرخنده تقایه
 شکر این منت و احسان چه توان کرد اولی
 خوشتر آنست که اکنون کنم آهنگ و دعایه
 تا ابد باشد و گردون بدرش ناهیه سیاه
 خویش را اگر بد عاید کنم هست بجایه

یعنی از نسبت آن شاه گرامی ششم
 شه نظام ست و بزید که نظامی ششم

قصیده

۱۸۹۰

<p>تا که آرد که بدرد تو شکیبامانند از زبان هر چه دم عرض تمنا ماند که رخ همچو همیش بسیند و برجا ماند مهر گویند بان عارض زینا ماند رهردی هست که از ضعف بهر جا ماند یک دو دم بر رخ زیبای تو پیدا ماند آه ازان غصه که بیچاره بره و اماند مگر آن سجده که آماده به سیما ماند که لب لعل تو از بوسه معسرا ماند بر جالت همه تن محو تماشا ماند کین گنه در روش عشق به تقوسا ماند روضه خلد بکوسه تو همانا ماند کار معانی دیشش آنچه زینما ماند مگذارید که غمست زده - تنها ماند</p>	<p>دل پر وصله آسنر چو زد عوس ماند راضیسم از نگه شوق که گوید همه باز مگر از زاهد افسرده - دلی و ام کشم راست مانا غلطی هست که آوازه شن است بر سر پای جمال تو نگاهم گونی آه ازان رنگ ندامت که پس از کشتن غیر تا توان جان حزنم ره لب پیش گرفت ارمعانی نیود در غور خاک دو او مست و پر عربه - آتمایه یکدن خواهم نوبهاران همه ز گس بدماند که چمن می بیاشام و لب لعل می آلودیوس یک جهان شیفه طرز دل آرائی اوست اونهارت گرم آید من آن خواهم خضر در وادی غم تازه براه افتاد است</p>
--	--

بگذر از خلد که در کیش توکل نبود
 صدره افتاد که مجنون غلطش کرد و شدت
 پندی دادیم و نام تو بر دے ناصح
 جاوہ پیشروان رفتم و دوام که خرد
 تنگ ہمت بود آری کہ زبان تازہ کنی
 نیست جز دوی فطرت کہ بازار کمال
 صرفہ نبود کہ همان بر روش پیشروان
 داستان - چند توان کرد محمود و ایاز
 گر نیم از شکن زلف کشاید گر بہ
 اشک خود بر شمرے آنچه ز باران آید
 سفلہ رابستانی و بگونی کہ بجہاہ
 ہرزہ چند ہم بانی و سنجی کہ ہر
 گرچہ بزہجی این شعبدہ - پی برد ظہیر
 لیک با این ہمہ از گرے ہنگامہ آرز
 پستی طالع ازین بیش چہ باشد کہ کسی
 شیوہ میح و غزل گرچہ دل آراوشیست
 شعر اگر دامن دل می کشد بانگ خرمست

ہر کہ امروز - در اندیشہ مسرودا ماند
 کلبہ ام بس کہ بزبانے صحر اماند
 تا بدین بدست آن زہر گوار اماند
 اندرین شیوہ - نہ با من بدار اماند
 ہم ازان حبس باقی کہ بہ مینا ماند
 چشم دوزی بتاسے کہ زینسا ماند
 خامہ - در راہ سخن بادیہ پیسا ماند
 تاب کے خود سخن از دامن وعذرا ماند
 منکر را با تو صد آویزش بیجا ماند
 خون دل نام کنی ہرچہ بہیسا ماند
 کترین بندہ او باجم و دارا ماند
 سخت خاتمہ و فتر انشا ماند
 کین نہ راز نیست کہ مستور زوانا ماند
 نتوانست کزین ہرزہ روی - و اماند
 پائے در بند خطا ماند و عدا ماند
 مبتدل گشت نہ چندان کہ گوارا ماند
 نغمہ - گر نیست دل آشوب بغوغا ماند

من ویزوان که اگر پایه فن بزکشند
 بان و مان چند توان بود به تقلید اسیر
 پای ازین دایره تنگ برون که سخن
 جاده مغربیان گیر که این طرز نوی
 رآتی در زوچنان پیکر گفتار آراس
 هم به بخار نوی تازه نواس بکشم
 بمشل گر سخن از صبح برانم گویم
 مشک شب جمله تباراج رود و زدم مهر
 سحر از جیب آفتاب سر بزندان خند
 آید از صحن حرم بانگ موزن گوش
 رند باشی و می راه چمن گیرد و شیخ
 چمن از غلغلۀ مرغ جنبش افتد
 پاسبانان ز سر کویچه و ره بر خیزند
 کار و آنها بره افتند و جرس ناله کشد
 رهروخته که از زحمت دوش است بتاب
 رند میخواره که از بادۀ دوشین سر مست
 گاه سر برزند از خواب در و باز خواب

حیفت باشد که سخن را بجهان جا ماند
 دای آن کس که بره سلسله بر پا ماند
 خود محیطیت که هر قطره بدریا ماند
 دلپذیر است و دل آویز و دل آرا ماند
 که فروغ اثر از ناصیه سپید اماند
 باد ائیکه در آغوشش دلش جا ماند
 سحر آمد که جهان گرم تماسا ماند
 شوشه سیم پر آگنده همسر جا ماند
 شب بخود سپید و از غصه بسوا ماند
 دیر از ناله ناقوس پر آ و اماند
 در عینم سحر و سواک و مصدا ماند
 کوه از قهقهه کبک پر آ و اماند
 در میخانه بروی همه کس و اماند
 دشت و صحرا پر از آواز و غوغا ماند
 دوسه گامی رود و باز بره و اماند
 همچنان فارغ از اندیشه و اماند
 گاه مخمور ز جبا خیزد و از پا ماند

دست در گردن معشوق چو خیزند عاشق
در چنین وقت به نعمانی آشفته گذر

هم بدست دگرش گردن مینامند
که کتلم در کف و آماده انشامند

الحق از شبلی آزاوه بلاوش نرسد
زود بینی که اساس سخن از پاماند

قصیده

متضمن حالات سفر روم (مئی ۱۸۹۲ء)

روزگار سیت که میداشتم آهنگ سفر
خواشتم تا بسوی روم شوم راه سپر
لیک تاخیر همیرفت بعنقران قدر
که فلان جنز هوس خام ندارد سر
بے تکلف بفرچیت مبتدت کمر
چون میسر شود آنرا که نه زورست و نه زرد
ناگهان شاہد مقصود در آمد از در
که از دوهم و گمان نیز نمیداشت خبر
بودم از زحمت پخته دل و تفته جگر
چاره جز نقل مکان هیچ نباشد ابد ر

بہر تکمیل فن و ہسم پی تحصیل عبر
فارغ از حج و زیارت چومرا کرد خدای
گرچہ من گرم طلب بودم و بس تعجل
دیر آن مایہ شد آخر کہ حسودان گفتند
روم گوئی دوسہ گامست کہ این خام طمع
رہ چنین دور و دراز و سفر این مایہ خطیر
من دین غصہ و نسیم خون جگر می خوردم
اتفاقی عجب گشت مرا عتدہ کثا
یکدومہ پیشترک زانکہ زخم کوسن رحیل
چون ستوہ آمدم از تپ بدل آمد کہ مرا

عزم دیرینه بیا دآمد و گفتم چه خوشست
 آرد لطف آنکه رسیق است و هم استاد مرا
 گفتم این صحبت و این واقعه نا در افتد
 چون ازین داعیه مردم همه آگه گشتند
 همه راهز بجنبید و بدر آمد دل
 دل بجران منہ در رسم و قار اگذار
 رونکے چند بیاساسے و سپس سازبده
 باغور از نقد و ہم از امتعه آن مایه بگیر
 مصلحت نیست کہ این مرحله تنها سپری
 گفتم این جمله کہ گفتتید بود عین صلاح
 مرد این مرحله گامے کہ فرایش نہاد
 الفرض از رمضان بست و ششم بود کن
 او فتادم برہ کوہ و بیابان کچھند
 ز حمتی صعب کشیدیم کبشتی دوسہ روز
 کس نیارست سرش باز گرفت از بالین
 نبود مایہ آزار کبشتی چیسے
 نان خورشش بود ز ہر گونہ میا مارا

کہ بیک حیلہ دو تاکار بر آرد و اور
 ہم دین عرصہ با نگلند طہمینخواست سفر
 پس بعزم سفر از جاسے بجتم مضطر
 ہم بیاران و عزیزان وطن رفت خبر
 جملہ گفتند کہ این زحمت بیستہ فربہ
 ورنخواستہی کہ کشتی پایے ازین راہگذر
 سازد برگ سفر آن گونہ کہ باشد در خور
 کہ اگر دیر بمانی نبود، سیچ خطر
 لاجرم خادو کے کنیے نہ بہراہ بر
 لیک طالب نبود در گرو نفع ضرر
 باز پسے نہ کشد گر ہمہ مرگ آرد بر
 گرم برخاستم از جاسے و شدم راہ سپر
 پس کبشتی نبشتم من دیاران دیگر
 بسکہ از موج بہر خطہ شدی زیر و زبر
 کس نیارست جدا کردتنش از بستر
 غیر ازین محنت سہ روزہ کز نیست مفر
 از کباب برہ و مرغ دی و نقتل و شکر

گرچه من زان می پالوده نیالودم لب
 هفتم ماه مسی چون بریدیم **عَدَن**
 من سرود آدم و روی بشتر آوردم
 کوهساریست که هر چند بلندست و فراخ
 هر کجا میگذری ریگ روانست و خزف
 گبر و ترسا که نزول اندرین بقعه هم
 مردم شهر که خود را به **سَمالی** نامند
 خوار و بدبخت تبه کار و سیه چرده و زشت
 خویشان را به **عرب** بسته و حاشا که **عرب**
 چون زبان همه تازی بود و هم چو **عرب**
 عامیان در غلط افتند و گمان باز برند
 تخم ذم ریشه این نخل ز خاک **حلیش** است
 شاگمه کشتی ما باز برفت را آمد
 به سویر آمد و استاد و چنان زود گذشت
 این همان نهر عجیبست که زمینان کاری
 بست فرنگ در ازست و به پنا چند
 مردی از اهل **فرنسا** که **لپیش** نامت

دیگران **لیک علی الرعم** زودندی ساغر
 کشتی **آسود** و بیند اخت زمانه لنگر
 تا خبر جویم ازین مملکت از بد و حضر
لیک از سبزه و گل نیست در هیچ اثر
 هر طرف می نگری خاک سیاهست و حجر
 بزبان **عربی** حرف زدند **یکسر**
حیوان اند نه بل از حیوان هم بدتر
 سفله و متهم و کج روش و بد گوهر
 این چنین خوار و زبون شان بیند و داور
 نام شان بسته بود بالقب جد و پدر
 که مگر در نسب و نسل ز **معد** راند و مضر
 که درین جاے بار آمد و افشا شد
 تا بیک هفته گذر کرد ز **بحر الاحمر**
 که ز کیفیت و حالش نشدم هیچ خبر
 جز در افشا پارین نه شنیدیم دگر
 که دو واپور توانند از و کرد گذر
 زده این نقش و در اقصای جهان گشت سمر

آن خرد در چو در آغاز بد عوی برخاست
 مردمان سخره گرفته شنید گفتند که این
 از مسمی چارو هم بود که در پورٹ سعید
 در میان من و ارتلڈ بیفتاد سراق
 پورٹ جایست که تا چشم دنگه کار کند
 صد بیبنی که بر افراشته اینجا رایت
 شاکه گشتی ما باز روان گشت دگشت
 من بساحل شدم و مردی از ابناء حلب
 خوب جایست که ناخواسته در باز دول
 موضعی خرم و سیری خوش و جای دلکش
 گبر و مسلم همه خوش جامه و موزون اندام
 جامه ایشان بعرب مانند درزی و لباس
 چون بر دن رفتم ازین جامی ازان چاره بود
 از مسمی شان زد هم بود که گشتیم روان
 این همان جای قدیمت که در عهد امیر
 حالیا دولت انگلت ^{یعنی امیر معاویة} گرفتش از ترک
 مسجد جامع دایوانگه قبر **س** دیدم

که توان آمدن از عسفد این کار بدر
 هر زده هست که من زانه نذار دباور
 بر سیدم و شستیم به دایور دگر
 زانکه راه من داد گشت جدا زین معبر
 ز درق دگشتی و دایور بود سرتاسر
 صد بیبنی که در انداخته آنجا لنگر
 از ره یافته پس کرد به بیروت مقر
 همراهم گشت و بهر نایسه ام شد رهبر
 هر که سوزی بدش دارد و دروی بگلر
 راه هموار و زمین پاک و مکان خوش منظر
 خاص و عامی همه گلگون تن و دریا پیکر
 هیچ فتنه ز مسلمان نبود تا کاف
 پیش میرفتم و باز م بقفا بود نظر
 پس به قبر **س** رسیدیم بهنگام سحر
 سپی رفت تبخیرش دزد و فال ظفر
 لیک با صلح نه از یاوری تیغ و تبر
 سیر این بقعه مرا بس عجب افزود و عجب

روڈس و سکڑ برہ آمد و زان پس از میر
 من سوی شهر روان گشتم و یک یک یدیم
 فرض آدینہ ادا کردم و از بعد نماز
 مجلسی از فقہا بود و در آن جا و بسم
 زان یکے روین آورد کہ چون چہ سکے
 گفتم از ہندم و از خوان ادب زلہ ربای
 گفت حال اسن از متعہ ہمیرفت و تو ہم
 من بساخ در معنی زوم دستمان
 پس زان میر روان گشتم و در عرض دوروز
 مختصر گفتم ام این حرف تو ہم میردانی

کشتی استادیہ از میر و شبی بر رویہ
 مسجد و مکتب و بازار و رہ و کوچہ و در
 در کتب خانہ سلطانیم افتاد گذر
 بخت از متعہ ہی رفت و ہم از قول عمر
 تا چرا بر زدہ دامن محنت بکسر
 طغنی برم از ہر جہت و ہر کشور
 گرتوانی سخنی گوی و مثالے آور
 لب تھین بکشادند پس از بخت و نظر
 طے شد این راہ و بپایان برسید این فتر
 کہ درین بادیہ بس تنگ بود راہ گذر

ہر کہ جو یا بود از حال من در سکہ من
 بایش گفت کہ این نظم بخواند کیسر

قصیدہ باریہ - نامتتام

۱۸۸۸ء

کہ بہار آمد و بسیار با مان آمد
 گل ہمہ زہر پر اگند چون خندان آمد

دوش این غرن گوش گل و ریجان آمد
 ابرگو ہر ہمہ افشانند چو گریان بگذشت

آب را سلسله برپای بستند ز موج
 لاله چون مینچوگان چهره برافروخت باغ
 سبزه سر بر زده از خواب - در گرفت بخواب
 هر جالبی که سر از آب برارد - گوید
 عید نوروز بهار است که در خدمت گل
 می دم که بچمن - گاه خرام لب جوی
 بوی گل هست که بر دوش صبا تیکه زده است
 آتش افروخت گل مرغ چمن گشت خلیل
 زین دوسه حرف فزون نیست معان سخن
 دور دور گل دل هست که در جوش طرب
 بزم آرای گل افشان و قح گیس که باز
 رخ برافروخته و طره فروشته بدوش
 طره پر شکنش بسکه به سچید به پای
 چون بیکبار ه نقاب از رخ زیبا برداشت
 او همان یک نگه ناز زیان کرد و مرا

بسکه دیوانه دوش از طرف بیابان آمد
 سنبل آشفته تر از طره خوبان آمد
 بسکه با دسحرش مروحه جنبان آمد
 باید از سر تماشای گلستان آمد
 سرد و عریب میان بر زده دامان آمد
 باد صبح آمد و بر شیوه متان آمد
 من غلط کردم و گفتم که سلیمان آمد
 که بر و آتش سوزنده گلستان آمد
 که بار آمد - و ابر آمد و باران آمد
 زاهد از صومعه در می کده همان آمد
 آمد آن شوخ و چلو گویم بچه سامان آمد
 جام در دست و گل و لاله بدامان آمد
 هم بهر گام چوست افنان خیزان آمد
 تا چو گویم که چسب بر سر ایمان آمد
 روزگار خرد و هوشش بیابان آمد

جام می داد بدست من دانگه بسرود
 غنله تازه که آرایش دیوان آمد

مطالع ثانی

چکنم آه بدردی که ز در مان آمد

برین این مایه بلا از لب جانان آمد

قصید کثیره

هیچ دانید که شبلی بچه حال است و کجاست
 باید البته بپوشدش که بپوشدش ز وفاست
 هست یک سال که بیچاره گرفتار بلاست
 که به ناگاه عینم سفر از جا برخاست
 که نمی خواست در آن ره نفسی که در آن است
 اگر تزل بکنم چند برین را ماناست
 از کران تا به کران روی زمین ناپیداست
 پاس دیوار اگر هست و گرفتار است
 بسکه گل صفت زده ستر تا سیر او از چپ است
 هم بدان گونه گل از پهلو گل جلوه نماست
 دشت را هم به گل دلاله و شاد آراست

دوستان! یک ره در رسم و فاکیش شماست
 ورنه اندونه دارید ز حالش خبر
 از سیه کاری ایام و ز خود رانی خویش
 بود در گوشه تنهایی خود فارغ و شاد
 سوی کثیره روان گشت بدان گرم روی
 گر چه شک نیست که آن ناحیه در زیبائی
 بسکه جوشید زهر سوی گل دلاله بدشت
 بیخ جان ز گل و لاله تهنی نتوان یافت
 جاوه را خود ز خیابان نتوان کردین
 جام گلزنگ که در بزم - باین چنینند
 نقشبنده چمن طبع ز تر دستی منیض

له اینجا از قدیم الایام رسم است چنانکه جهانگیر شاه در تویزک هم ذکر کرده که با همارا خاکپوشش کرده لاله
 می نشاند و سال بسال در موسم بهاری شکفته

سبزہ برکوه فرو رخت از سر تا بن
 راهر و رانده دل که نه سد گام براه
 دیده طفسل که برد این مادر غلطه
 گل بهر شاخ ز برگ ست فزون تر گونی
 سرد اگر پای بد این نکشد - خود چه کند
 بسکه بر هر دستم از لاله چرخ بنهند
 آگ بکشی که بشهرت بود نامش دل
 سینہ صاف دلان ست همانا که لطف
 گرد بر گرد دل آن صفت زون لاله گل
 شامل راست و نشاط است نگین نسیم
 شامل راست از ان جمله فزون تر بحال
 آب بالائے زمین باشد و اینجائینی
 در بن آب دمد سبزہ و نیلوسر و گل
 گر چه دائم که سخن خود به درازی بکشید
 بخت بنگر که از ان بزم که مستی و نماز

بجای آید

یا قبائے ست که بر قامت شخص آید است
 بسکه بر هر قدمش لاله گل در تیر پاست
 جنبش باد - بدان گوئی بروی صحر است
 همه بر گل بفرود آنچه که از برگ بکاست
 زانکه از جوش گل و لاله چمن تنگ فضا است
 در شب تار کسے کم نشود از ره راست
 گویند آینه در دست عروسے زیبا است
 هر چه در بن بود از صفحہ رویش پیدا است
 چون طراز است که برد این شوخی و عناست
 با عنایے که به پیر این دل غالیہ ساست
 که چونہ چرخ طبق طبق بر طبق داتا است
 که زمین بر سر آست و همان پا بر جاست
 قوت نامیہ بنگر ز کجاست که کجاست
 چه توان کرد سخن ہم ز سر نشو و نما است
 بهره ام هر چه بود درد و غم و رنج و عناست

۱- شاملار (و هم نشاط) نه طبق دارد که بالائے هم است و ارتفاع هر طبقه از طبقه دیگر البته کم از است قدم نخواهد بود بلکه این تفرق
 مخصوص کشمیر است که روئے آب نوسے از گیاه می گسترند و در خاک پوشش کرده دروازہ جنبس تر با
 سے کارند -

بعد یک هفته که آسودتن از ریج سفر
 ہے چه تپ برد که سرتی نتوانستم کرد
 درد آن مایه بغیش و سراپا سے مرا
 گرچه با من نہ فرستتے بدونہ خاد کے
 بہ عزیزان دیار آگئی آمد کہ **فستان**
 ہر یک از ہر دو ان آمد و از غمخوادی
 حاضران از رہ اخلاص سخنها گفتند
 آن کے گفت کہ چون تازہ ز راہ آمدہ
 آن درگفت: "ہمانا کہ شبت خواب نہ برد
 چارہ گر آمد و نشست؛ و از اسباب و علل
 چون ہم از نبض ہم از رنگ رخ اندازہ گرفت
 ہر چه از چارہ و تیمار و دوامی بایست
 رسم بیگانہ نوازی بود آئین عرب
 خاصہ آن پیش و جادہ معنی یعنی
 خاصہ مخدوم من دیار من و یا ویر من
 آنچه یا من ز سر خستہ نوازی کردہ است

تپ بن تاختن آورد و مکنیم بجاست
 کاین مگر آتش سوزندہ بودی تھے ست
 کہ تو ان گفت کہ یک بہرہ ز اندم کاست
 اینم لیک تباہی زدہ و خوار خواست
 آمد از ہند و زربخوری تپ شکوہ ہرست
 پرس وجوئے بسزا کرد و پے چارہ بجاست
 کہ سخن از رہ اخلاص ہم اندوہ رہاست
 خشکی خود سبب درد و تپین و غماست
 خواب ناکردن شب ز رخ و رویت پیداست
 حال پے بہ مرض برد کہ در دم ز کجاست
 گفت اندیشہ مکن ہیچ کہ امید شفاست
 در زمان جملہ مٹیا شد و ز انسان کہ نہر است
 میتوان گفت کہ کشمیر عرب اماناست
 سعدین آنکہ پسین قافیہ بیت لہ قضاست
 میرزا سعد کہ شہر امیر الامراست
 ہر بن موسے ہنوزم بہ پاستش گماست

به شدم گرچه بزودی تسلی گشتم
 لیک آن به شدن ازدوی حقیقت بنجی
 باز تپ کردم و تا آخر ایام قیام
 لاجرم رو بوطن کردم و گفتم با خود
 یکشتم آنقدر از ضعف بون گشت احوال
 چون یقین شد که مرانوبت رفتن برسد
 شکر ایزد که در آن حالت آسیبه سری
 هر چه از بیم و درم بود و ز املاک قدیم
 زان همه بیشتره وقف نمودم کورا
 خاصه بر مسجد پارینه که در خانقاه است
 خاصه آن مدرسه کز پئے ابناسی وطن
 طوف ترزین همه افسانه حدیثه بشنو
 من باین حال تبسم بودم و از یارانم
 می شنید این همه احوال و مگردی باور
 تا به حدی که بمن نامه فرستاد و چون
 باز باورش نیامد بمن نامه نوشت

کاین چنین به شدن و د خود از لطف مواسست
 همچونار استی بود که ماند با، راست
 آن تپم گاه فزون گشتی و گاهی می گاست
 که اگر چاره - و گردد - بفرمان قضاست
 که کس حرف زدن هم نتوانستم راست
 به وصییت درق و خامه نمودم و خیر است
 از زبان هر چه بر آید همه آن بد که نرس است
 و آن کتب خزانه که انواع کتب دار است
 صرف آن کار توان کرد که در شرع رواست
 که ز بیمری ماخته بپے برگ و نواست
 طرح سنگندم و امر و زبانین بیاست
 چه حدیثه که شگفت آورد هم خنده در است
 ملک الحاج علیگر چه که بدانش بکت است
 خود ندانم که در جان من بیچاره چه خواست
 آنچه رود اد نوشتم همه رابے کم و گاست
 کاین چه حرفت به که شوخه نه درین کار رواست

اینمه بیده بتان نتوان بست به خویش
 تنگدل گشتم و از غصه بخود چپیدم
 من ستوه آدم از نامه و پیغام آخر
 آن سرکار ز لطف و کرم بار خدای
 مصطفیٰ خان که اسٹٹ سول بہرین
 داشت چون سابقہ معرفتہ با اسحاق
 (آنکہ از دولت او باز من بہت قوی
 از پئے دیدن من آمد و بر رسم فرنگ
 رو بہن کرد و بفرمود کہ از غایت ضعف
 لیک با این ہمہ از کار رفتہ است ہنوز
 از سر بہر تہ بیسرو علاجم پرواخت
 تا دو مہ رسم چنین بود کہ ہر روز مرا
 بارے از فضل خداوند جہان بعد سہ ماہ
 ثرہ بصحت من مان برسایند کنون
 میتوان گفت بہ ہمدی بہ جالی و عزیز
 شبلی امروز بود بلبل بتان سخن
 بعدیک عمر کہ از بندہ غم آزاد شدہ است

به ظرافت نتوان گفت حدیثی ناراست
 کاین چنین بیدہ انکار چہ آئین وفاست
 لیکن آن یار ہمان بر سخن خود بجاست
 مروت از غیبت دن آمد کارم شد راست
 از رہ لطف بہ اعظم کہ ہ آمد ناخواہست
 کہ انج اصغر من بہت بہر پایہ سزااست
 آنکہ از نسبت او نازش من بہت بجاست
 دید اعضائی درون را کہ مرض امیداست
 کار خودی نکند دل کہ رئیس الاعضاست
 میکنم چارہ و از ایزدم امید شفاست
 ہم بدان شیوہ کہ طرز دروش اہل صفاست
 امتحان کردی حُستی خبر از ہر کم و کاست
 بہ شدم گر چہ ہنوزم اثر ضعف بجاست
 ہر کسے را کہ بن دعویٰ اخلاص و وفاست
 بہ شد آن بندہ کہ از حلقہ بگوشان شماست
 کہ از و گلگدہ ہند پر از صوت و نواست
 ہچنان باز با ہنگام کن نغمہ سراسر است

تذکره

در بزم دعوت منعقد (۶) و سیمبر ۱۸۹۲ء که از طرف دانش آموزان کالج بتقریب
مبارکباد و لپسی مصنف از سفر روم و شام ترتیب یافت خوان شد

کز سفر پارسعت کرده ما باز آمد
یا مگر بلبل شیراز به شیراز آمد
اندرین تازه چمن زمزمه پرداز آمد
شکر ایزد که باین برگ باین ساز آمد
رفت بی مایه و گنجینه صدر از آمد
هر کجا رفت بهر طائفه دم ساز آمد
گاه با حاشیه بوسان شه انباز آمد
گاه در حلقه زندان نظر باز آمد
گاه بادیده دران پرده دراز آمد
از رخ شایه بن پرده بلند آمد
به تھیتر شد و در جلوه گناز آمد
یا دیاران وطن حوصله پرداز آمد

قاصد خوش خبر امرو ز نو ساز آمد
از سفر شبلی آداده به کالج رسید
دوستان مژده که آن بلبل خوش بویگر
رفت هر چند بسی بی سرو سامان اما
نقد کار آگهی و تجربت آورد و کف
هر کجا بود هر گوشه تمتع برداشت
گاه با صد نشینان ادب گشت قرین
گاه در بزم فقیهان گران مایه رسید
گاه با ساده دلان شیوه تقلید گرفت
گاه در بیت مقدس به بر مفتی شهر
گاه در قاهره پنهان به تقاضا هوس
دش از ذوق سفر گرچه نیا سو و

<p>لاجرم رد بوطن کرد و عنان تا آزاد دین شرف مایه صد نازش و اعزاز آمد</p>	<p>جد به شوق دمی نخصت آرام نداد روزیش گشت که امشب بیام شتاب</p>
<p>بزم کاین جلوه داین فزه و آئین دارد شکر از دکه همان رونق پیشین دارد</p>	
<p>بزم را گرمی هنگامه همان ست که بود جوی این فیض بدنگونه روان ست که بود ایمن از غارت ایام خزان ست که بود همچنان دیده حسرت نگران ست که بود همچنان بردش انبوه جهان ست که بود همچنان قبله دانش طلبان ست که بود پایه فن بهمان اوج نشان ست که بود هم بدانسان هنر آموز بیان ست که بود شور و آوازه تکبیر و اذان ست که بود همچنان مدرسه راجح و روان ست که بود همچنان سعی و طلب از تاجان ست که بود هم بآن طرز نوی زمزمه خوان ست که بود در نه هر شیوه بسی بهتر از ان ست که بود</p>	<p>کالج امروز بآن فزه و شان ست که بود همچنان تشنه لبان از نم او سیراب اند همچنان این چمن تازه علی الزعم عدو ما بکایم و حسودان تنک حوصله را بسکه آوازه اش اطراف جهان را گرفت آستانش که بود مجمع ارباب کمال کار تسلیم بآن نظم و طراز ست که داشت یونین آنکه باشیوه گفتار آموخت هم چنان شام دگر که در حرم مسجد پاک هر کی از بکف مارین و از نالد و هور ست وان دگر دیده و روان را که با سکول در اند شلی غمزده آن بجرعه کش طرف بساط جمله زین پیش که گفتم تهنیت گفتم</p>

بزم و این گرمی هنگامه نیز زود بشکفت
 ساقی بزم همان پیرمغان است که بود

اما جهان ماند و این گنبد مینامند
 یارب این ساقی و این بزم دل آرا ماند

مکزیب

برای مجلس عام ندوة العلماء

منقده ۶ رجب المرجب ۱۳۲۰ مطابق ۱۰- اکتوبر ۱۹۰۲ء

بمقام ام‌تسر

انچه با هیچ نرسد زود بجان آن داریم
 مانده آنیم که اوزنگ سیلیمان داریم
 روی و سینه پر دولت سلطان داریم
 مانده آنیم که بام و در و ایوان داریم
 مانده آنیم که سرداب و شبستان داریم
 جامه از قاقم و استبرق و کتان داریم
 مانده آنیم که یک کار به سامان داریم
 بوری نیست که در کلبه احزان داریم
 بیش و کم آنچه به پیدا و به پنهان داریم

ایکے پرسی چه کسانیم؟ و چه سامان داریم
 مانده آنیم که دسیم سکندر طلیهم
 مانده آنیم که پر شیوہ ارباب حشم
 مانده آنیم که با حاجب و دربان باشیم
 مانده آنیم که با مسند و بالین ارزیم
 مانیر زیم بدان پایه که چون تختشان
 مانده آنیم که یک شیوہ بائین گیریم
 خاکساران جهانیم و ز اسباب جهان
 جرمے خامہ و اوراق پریشان نبود

<p>تا به بینی که چه برگ و سر و سامان داریم ما همان پاره ناسی بسرخوان داریم ما غلام خود و خود گوش فرمان داریم</p>	<p>گاه گاه بسوی کلبه ما باز حشرام تو کباب بره و شهد و شکر می جوئی تو غلامان کمر بسته فرمان خواهی</p>	
	<p>هم بیک حال بود بے سرو سامانی ما کنند هرگز نشود جامه سر یا نی ما</p>	
<p>گرمایشویه پیشینه ما خواهی هست جامه کهنه و پارینه روا خواهی هست مسجد و منبر و محراب دعا خواهی هست باوه نخله صدق و صفا خواهی هست در ولادیز حدیث خلقا خواهی هست گزر بخوری احکا و شفا خواهی هست گرماسله احمد ثنا خواهی هست در حدیث ز رسول دوسر خواهی هست</p>	<p>عجز و افتادگی و طوع در رضا خواهی هست افسرد تاج و کمر بند و کله جوئی نیست تقصیر بام و حرم و گنبد، اگر خواهی نیست آن مے کوز فرنگت نذاریم بجمام شرح افسانه روشن نتوان جست ز ما ماد او اے تپ و درد، ندانیم و لے ما خرافات کهن یاد نذاریم و لے گفته پیکین و ییکارٹ نذاریم بیاد</p>	
	<p>بے نوا ایم ز ما ستره دنیا مطلب انچس در کیسه نذاریم، تو از ما مطلب</p>	
<p>هیچکے پائے ز خلوت ننهادیم برون که بارفت ز دست فلک سفله دون</p>	<p>ما که با آن همه نیرنگی این چسرخ حردون ما که از جای زفتیم بصد جور و جفا</p>	

<p>رفت تکین دستار و خرد و صبر و سکون بریدیم سر اسیمه باین حال زبون رفت سر رشته صبر از کف لیل و نهار خود به بنید که چند دست و پیرید که چون خوش بود صبر و دل خود تو انیم کنون</p>	<p>تا چه پیش آمده باشد که بکیا رزما تا چه پیش آمده باشد که زهر گوشه ملک در دوزان دازه گذشت و بلخ السیل زبانه بار این غم که ز ما تاب شکیبائی برو چند در سینه توان داشت نهان شعله غم</p>
<p>شرح این آتش جانوز نلفتن تا که سوختم سوختم این سوز نهفتن تا که</p>	
<p>حالی با غم و دروش سرکار افتاد است دست و بازویش بکیا رزکار افتاد است خاک ره گشته و در راه گذار افتاد است حالی از همه سو خود بخصار افتاد است تهمتن در تاگ چه آمد و خوار افتاد است هست بر بستر بیماری و زار افتاد است حالی ساخته و آواره و خوار افتاد است دامن شاهد گل در کف خوار افتاد است خوار و سرگشته بهر شهر و دیار افتاد است همچو بعد او که در دست تار افتاد است</p>	<p>جمع اسلام که صیتش بدیار افتاده است آن که در محرکه تاج از قیصر بر بود آن که چون مهر جهان تاب بعالم میتاخت آن که صد قلعه روین بیکه حمله کشود دست و سر پنجه آن شیر زریان رفت ز کار آن که در پیکر صد مرده همی جان بسید آن عزیزیکه جهانیش همی داشت عزیز مرغ خوش ز مزمه را کار بصیا و افتاد می زبینی که نژاد عرب و آل لوی دست هر سفله بنار تگریش گشته دراز</p>

<p>ورق دفتر عباس بتاراج برفت کاروان رفته و اندازه جاهش پیدا است آسمان از حرکت مانده و اختر ز مدار دین عجب بین که باین فتنه و آشوب بلا سنگ می بارود در خواب خوش اندام حصار علم را همه بپار و نزار است، کز و اهرار که بودی سردی ما از دم شان بکینه نایم؟ و سپیش که بفریاد رویم؟</p>	<p>اختر فاطمیان خود ز مدار افتاد است زان نشانه که بهر را بگذارد افتاد است مهر گم گشت جهان تیره و تاریک افتاد است هر کس از ما بهمان خواب و نهار افتاد است رخته ما در کمر و پاسه حصار افتاد است آتش فتنه بهر شهر و دیار افتاد است کار با بر بطور و دود و تاریک افتاد است کار ما با فلک عسریں کار افتاد است</p>
<p>نگ باشد که پیش نه و در ویش شویم همت آن است که خود چاره گز خوش شویم</p>	
<p>در چنین حادثه صعب که بر ما افتاد چاره آن نیست که بر رسم کهن طرح نمی آنچه سودت و بدان فلسفه هم قدیم از عناصر سه و شصت آمده اینک به شمار آنچه سودت و بدان شیوه تعلیم قدیم این نه خواری بود آخر که پس از کسب علوم عامیان را بفریبی و بصدیله و فن</p>	<p>چاره آن نیست که از عهد کهن داری یاد مکتب مدرسه ما در همه اطراف و بلاد آنچه سودت و بدان تعلیم باین نهاده تو همان در گرد آتش و آستی و باد که برویت در رزق نتوانست کشاد از ره وعظ به در پوزه بر آئی ناشاد آتش و ناسی بکفت آری که شود تو شسته و زاد</p>

تعلیم قدیم

یا که با پو خودی بحث و جدل سازد و هی
یا که چون خلوتیان پاسه بدامن کبشی
دست بالاست هر آینه ز زیرین بهتر
نبود وجه کفایت تو مگر هدیه و نذر
نتوانی که خود از گوشه بر آئی و انگه

وان نزاع تو شود مایه هر گونه فساد
تا بداند که از قطاب شدی یا اوتاد
این حدیث نبوی هست تر از همه زیاد
نبود حاصل بحث تو مگر کبر و عناد
عرض اسلام کنی در همه امصار و بلاد

خود بفرماید که زین مشغله مقصود چه بود
گر وجود تو زیان نیست بگو سود چه بود

ایکه بر مائده یورپ همان باشی
حیف اگر از اثر فلسفه و معنی بیان
مسموم از شجده جلوه دهد، سزنی
گفته سولن و آئین جهان بانی او
از هندی پال صد افسانه و داستان گوئی
قیصران راهمه یک یک بشمارنی آغاز
از خداوند جهان، یاد نیاری گاهه

تعلیم جدید

حیف باشد اگر از جمله ایشان باشی
منکر فلسفه و سنت و دستر آن باشی
منکر معجزه موسی عمران باشی
بر زبان داری و بیگانه ز نعمان باشی
جاهل از معرکه ماسه شه مردان باشی
بینجبر از عمر حمید و عثمان باشی
روز و شب خود پرستاری سلطان باشی

در پرسی که درین کار چه تدبیر بود
دین دو دنیا بهم آمیخته که اکسیر بود

پای را کار درین راه به خار افتاد است

گرچه این مرحله دشوار گذار افتاد است

دین و دنیا بهم آمیختن آسان نبود
 نسبت فلسفه و شرع بدان سے ماند
 حل این شکل اگر خواهی از ندون بخواه
 حکمت و شرع درینجا بهم آمیختہ اند
 عقل را نیست سرعربن اینجا با نقل
 شبلی آہنگ دعا کن کہ سخن گشت دراز
 بان بدرگاہ خدا سے دو جهان روی بہ
 می تواند اثر قدرت اوداد، امان
 صدرہ افتاد کہ طوفان زدہ از کرمش
 صدرہ افتاد کہ فیض کرمش جان بیدید
 اسی حسد او ند جهان رحم بفر ما بر ما

گو یاکشتی و گرداب، دو چار افتاد است
 کہ خزان در عقب باد بہار افتاد است
 او کشاید گرہ ہے را کہ بکار افتاد است
 نمک و بادہ - درین میکدہ یار افتاد است
 پنبہ را آشتی اینجا بہ شرار افتاد است
 گرچہ دانم کہ تسلیم سخن نگار افتاد است
 کہ غم رحمت اد بر گل و قار افتاد است
 خرمساز کہ بہر گوشہ شرار افتاد است
 رستہ از لطمہ موج و بہ کنار افتاد است
 مردہ را کہ در آغوش مزار افتاد است
 کہ چو ما بردر فیض تو ہزار افتاد است

زودۃ العلیا

طرح انجام مرایستہ چو آغاز انداز
 اے حسد، مان نگہ لطف بہ ما باز انداز

قصیده تهنیت سلامت ماندن شهنشاده عالی گهر

میر عثمان علیخان بهادر از اسب قفک اطال اللہ بقا
 در بزمی که از طرف نواب مدارالمہام بہا برپا شدہ بود، مصنف باصر از بزرگان
 دولت باین اشعار بتہنیت کشاد

۱۹۰۱ء

ہست ہر گوشہ تماشا کہ نہ نعمت و ناز
 خود ندید است و نہ بیند فلکِ عریبہ باز
 جلوہ گاہیست تو گویٰ ہمہ برگ و ہمہ ساز
 خندہ ما برب و چون خندہ گل بی آواز
 بشنوی سخن و نہ از پردہ عشاق حجاز
 ہمہ مخمور نہ زان بادہ کہ باشد غماز
 لب پُر از زمزمہ و خانہ تہی از آواز
 ہیچ دانی کہ چرا اینمہ زیب است و طراز
 میر عثمان غلی زیب و نہ نعمت ناز
 آن ہمایون دم و فتح رخ دستایم طراز

یارب این بزم چه بزم است کہ از زینت و ساز
 بارک اللہ بزمی کہ نظیرش بہ جہان
 بزمگا ہیست ہمانا ہمہ رنگ و ہمہ بوی
 پاس آئین ادب بین کہ باین جوش نشاط
 بنگری ساز و نہ از جنس دلف و بر لب و رود
 ہمہ سرست نہ زان می کہ بود ہوش بای
 دل بہ جوش آورہ و ماندہ ز بانہا خاموش
 ہیچ دانی کہ چرا این ہمہ جوش است طرب
 مجلس تہنیت نور اقبال شہی است
 گوہر تاج شہی، زیور او رنگ و گل

آنکه شهر سزاگش منوره شاهی دارد
 اختری هست که خورشید و خشان گرد
 چون نگه داشتش از جاویدت صعب خدا
 هم برین مرده جان بخش توان خواند غزل
 وقت آن است که بخویش درائی از جا
 وقت آن است که بی بال از نی زنجیک
 وقت آن است که هر شاخ در آید در قص
 ای زمین وقت تو خوش مان سرنواز بچم
 وقت آن است که دستے بد عابروام
 سز خاک انگنم از عجز و پس آنکه گویم
 تا جهان باشد و تا گردش دوران باشد
میر محبوب علیخان نظام اصفیاء
 آنکه از معدلتش روز ستم شد کوتاه
 ذوق مدحت گری شاه چنانم بر بود
 مدح خود گرچه ز آئین وفا هست و لے
 لاجرم تن زخم و طے کنم این نامه شوق
 تا گل و لاله و نسرن و مد از سینه خاک

هم بدان سان که حقیقت بسترا و در مجاز
 جوے فیضیت که در یاس کرم باشد باز
 از دکن غلغلہ مرده رسد تا به حجاز
 هم بشکرانه این لطف توان کرد نماز
 وقت آن است که بر خویش بیائی از ناز
 وقت آن است که بے پرده شوی ز فرزه ساز
 وقت آن است که هر برگ شود نغمه طراز
 لے فلک عمر تو کم مان بنشین از تنگ دناز
 وقت آن است که بر خاک نهم رفس نیاز
 کاسے خداوند جهان دادگر بسنده نواز
 خسرو ملک و کن باد به دولت و مساز
 که رسید فیض عطایش ز دکن تا به حجاز
 آنکه از مویش دست کرم گشت دراز
 که دعا گویم و انگاه به مدح آیم باز
 چه توان کرد که این رشته درازست باز
 پس به آهنگ دعا باز شوم نغمه طراز
 گونه گون نقش زند تا فلک شعبده باز

باد خاک ره او قبله اصحاب کمال
باد سنگ در او کعبه ارباب نیاز

قصیده شکر

پهرا نئس نواب سلطان جهان بیگم والیه عالیه کشور بھوپال

(بعطای زرامداد مالانہ دارالعلوم ندوہ)

۱۹۰۸ء

خسر و کشور بھوپال به ما آن کرده است
زان که هر کار که او کرد به سامان کرده است
لاجرم یاوری سنت و قرآن کرده است
چهره شمع حزمین بوده و خندان کرده است
انچه در تربیت عالم نسوان کرده است
مشکله بود که از فکر خود آسان کرده است
نه بان شیوه توان کرد که نادان کرده است
هر چه او کرد به نسر موده نیردان کرده است
و انچه از پیش روان یافت و چندان کرده است
وقت از خوش که هم این کرده هم آن کرده است

انچه بادشت و چمن ابر بهاران کرده است
ندوہ را اگر سرد سامان رسد از وی چه عجب
چون نگه کرد که دین نبوی در خطر است
رایت سلم نگون بوده و افراشته است
بهر مردان همه آئین غسل خواهد بود
دانش آموختن پرده نشینان عفاف
کار آموزش و تعلیم زنان گر چه خوش است
هر چه او گفت بآئین شریعت گفته است
طرح صد شیوه در رسم و روشش تازه نهاد
معدلت را به سیاست نتوان کرد بهسم

گوشهٔ مقنعه اش قیمت افسر بخت
 مدح غائب گره از خاطر من نکشاید
 بے کسان را ننگه مهر تو بنواخته است
 هر که در چمن دولتت افتاد گذر
 نامهٔ جو در آن منطقه صد بار ز ذوق
 خسته دست تو ال تو چه غسل و چه گهر
 چرخ از چشم جهان "رابعه" را اگر به نیت
 دنده تا دیر بمان کز پس بانوی مین

لقبش دهر نگو کرد که "سلطان کرده است
 فکر را دوری بزم تو پریشان کرده است
 خستگان را نظر لطف تو در مان کرده است
 صد هزاران گل امید به دامان کرده است
 خوانده است و در آغاز ز عنوان کرده است
 کعبه یم نیز همان کرد که با کان کرده است
 بازو سپیکر پاک تو نمایان کرده است
 آسمان نام تو آرایش دیوان کرده است

شبلی غمزده را مدح شمان شیوه بود
 لیک لطف همه را بنده احسان کرده است

مراتی

مشیه

نواب ضیاء الدین خان مرحوم دہلوی متخلص بہ نیر

۳۔ اکتوبر ۱۸۸۵ء

از پے برہمی عالم امکان برخیز	گرم ہنگامہ شوای نالہ دل ہاں برخیز
اسی جنون باز بتاراج گریبان برخیز	تو ہم ای آہ جہان سوز سامان برخیز
چشم خون نابہ نشان خواست چو طیفان کردن	خون شوای دل کہ تو انم سرد سامان کردن
آسمان حلقہ ماتم شدہ چون ست چہم ہست	دو جہان اینمہ در ہم شدہ چون ست چہم ہست
اختران ۱۰۰ دیدہ پر ہم شدہ چون ست چہم ہست	مہر دلغ دل عالم شدہ چون ست چہم ہست
شاہد روز بزرگ کہ ہم با تم نبشت	از چہ لیلیای شب آشفتمہ در ہم نبشت
بچنان ز حسیم جگر ہست نمک و دہنوز	تا چہ ہست این کہ دل از نالہ نیا سود ہنوز
آتشی ہست ہمانا کہ رود و دود ہنوز	اشک از دیدہ بر آید بگر آلوہ ہنوز
فاش گویم کہ سخنگوی زمان روی نہفت	

	تیره شد دهر که نیر ز جهان رفته نهفت	
آن طراز سخن آن یوسف کنگان سخن	آن که آراست ز نوزلف پریشان سخن	
آنکه صد پایه فرود از سخنش شان سخن	آنکه لعل و گیسو افشانند با مان سخن	
	دوسه روز لیت که از جام اهل مدبوش است	
	عالی ز بس سخن مانده و او خاموش است	
آن گران پایه که دون مرتبه اوست سخن	شاعری کز دم کلکش همه جادوست سخن	
فیض ادبین که باین رنگ و باین بوست سخن	خواجہ او بود و توان گفت که مہندوست سخن	
	اینک از دست اہل جیب جودش چاک است	
	پایہ فن بفکاک بردہ و خود در خاک است	
علم و فن را بجان داد گریے بود۔ نماند	نکتہ سخن و دیدہ درے بود۔ نماند	
در جهان نخل ہنر را اثرے بود۔ نماند	نظم را خامہ او بال و پرے بود۔ نماند	
	ای سخن گریہ بروز سیہت باید کرد	
	ای ہنر رحم بحال بہت باید کرد	
شبلیا دست نہ در دامن ادراک بزین	شیشہ بصر دیدین حادثہ بر خاک بزین	
ای جنون جیب و گریہ میان خورد چاک بزین	تو ہم ای نالہ سرا پر وہ افلاک بزین	
	گر نہ خون گشتہ بزرگان ترم سے آئی	
	آخر سے دل بچہ کار و گرم سے آئی	

مشیه

مولانا فیض الحسن حوم سہارنپوری استاد مصنف

۱۸۸۷ء

<p>جہانے راجگر خون شدہین تہناہ من گریم دمے بگزار تا در ماتم فیض الحسن گریم ہنر بر خویشتن گریہ چمن بی خویشتن گریم بمرکش گریم و آنکاہ بر مرگ سخن گریم ہمان نو باشد این غم تا درین دیر کن گریم گسے خویش بر روز سیاہ علم و فن گریم سزد من گرد درین ماتم چون شمع انجمن گریم</p>	<p>درین آشوب غم عذرم بنہ گزنا لہ زن گریم پتھین صوری چند بفریبی مرا نا صح بمرکش علم و فن در نا لبان ہم نوا باشد دو تا غم دارم ہر یک زد دیگر حسرت افزا تو دین آشوب این ہنگامہ از یادم نخواہد گسے بخود بہ ہر ہمس گشتن کار ہنر نا مل بہ یکبار انجمن بر ہم زوی تا از میان رفتی</p>
--	---

چو در دل داشتی تا از کہ رنجیدی چہ رفتی

ز ما بگسستہ ای مولای ما آخر کجا رفتی

<p>دوسہ روزی دگر باستی آخر مہمان بودن بحال فن ہی بایست آخر مہمان بودن عب رازندہ کردن و آنکا از بندستان بودن</p>	<p>چو در دل داشتی آخر زیار ان بر کران بودن خود این را سہل می گیریم کہ ما دامن ان نشانی گویم من تو خود انصاف دادہ تا از کہ می آید</p>
---	--

<p>بکشف از دین روح القدس ترجمان بودن باهنگ جازی یادگار پستان بودن بنافمان ندانم چون پسندی هم زبان بودن</p>	<p>نوائین نکته در ایزدی فرمان نشان دادن بهنجا در می بر جاژه پیشینیان رفتن تکمیرین از کجا سخن لطف طبع نگینت</p>
<p>که یارت بود آنچه با کلامی بنشین خستی هنر پایه بالا بردی و خود در زمین خستی</p>	
<p>بناک تربت اولی افشا ندیم و گوهر هم پس از وی دفتر معنی پریشان گشت و ابر هم دزین پس مثل او هرگز نه بیند چشم خست بر هم غم مرکش روان فرساست از آفتاب محشر هم که امی در شیوه دانش مرا استاد دور بهر هم که شلی خاک بوس در گت بود دست چاکر هم</p>	<p>ز بس در کار غم دل بوده است دیده تر هم سخن را این چنین شیر از بهش تا که تواند باوج پایه اش من خود ندیم در جهان کس را بود شور غریب اما باین هنگامه که ماند صبا گر بگری بر تربت پاکش بگواز من در دوی پیش آورده ام باشد که پذیری</p>
<p>ازین خواب گران آخر چو روز حشر بر خیزی چو صور حشر من در ناله ام وقت ست اگر خیزی</p>	
	

مشیه

جنرل عظیم الدین خان مرحوم

۱۸۹۱ء

گویند گو۔ چسان نگویم
 کافسانہ پاستان نگویم
 از نیک و بد جهان نگویم
 از داغِ جگر نشان نگویم
 یک حرف ازان میان نگویم
 نتوان کین داستان نگویم
 جز قصہ خون چکان نگویم

تا کے ز عینم نہان نگویم
 دارم جگری دے تو انم
 از عسبہ فلک ننام
 از نالہ دل اثر نخواسم
 رفت آنچه زد و پرچ بر من
 این جسد ہی تو انم اما
 در ماتم خان اعظم الدین

آہ از عینم این چنین امیرے
 شیر افکن و شیر و شیر گبیرے

آن پیکر روی و قد زیبای
 آن منترہ خسروی بہیمای
 آن حوصلہ و درایت درای

آہ آن برد و دوش بر زوبالای
 آن زو پہمبدی بہ بازوی
 آن دانش و عقل و ہوش و فرہنگ

<p>آن کو بہ ہنر نداشت ہمتای یکبار چپن ان بھیت از پای آلودہ خاک دخن شود مای آن پنچہ شیر گیسر ای دای آن این چه غمی ست صبر فرسای</p>	<p>آن کو بہ شرف نداشت مانند آوخ کہ چسین بلند جا ہے آہ این چه جفاست کان بزدوش آن باز و تیغ باز افسوس آہ این چه مصیبتی ست جانگاہ</p>	
<p>چون زین عنیم جانگد از گریم گریم صد بار و باز گریم</p>		
<p>یا تمتمن او فتاد در چاہ تا باز رو دیوسے ہنگاہ بودند شستہ در کین گاہ آن کجروشاشان دون ہنگاہ شش تیرویکے خطانشد آہ با آن ہمہ زخمہاے جانگاہ پس طے بنمود پارہ راہ افسانہ عسر گشت کوتاہ</p>	<p>در خاک شد آن امیر ذیجاہ نہان یکی بہ شب شد و خاست کم حوصلگان سفلہ چسند کال شکمہ چو در مہت ابل آمد یکبار بروکشاد و داوند بر جہبہ صبر چین نینگند بر خاک فساد و باز برخاست آسوددے براہ و زان پس</p>	
<p>لہ گازی</p>	<p>با صد سخنیمان خاموش آن بجز بیارید از جوش</p>	<p>لہ گازی</p>

<p>دین ناله ما بگوشش درگیر از چهره نقاب خاک برگیر هم تیغ بدست و هم پسرگیر چار آینه و زره برگیر اقبال وسعادت و ظفرگیر آتش شود در نهاد - درگیر برهسم شده کار باز سرگیر آن آینه سنه را دگر بزرگیر</p>	<p>ای کشته ظلم بان خبرگیر این مه بخسوف می نیرزد برخیزند همان برسم پیشین ترکانه کله بسرق بشکن مردانه حرام و همی را کیفرستان و دشمنان را آنگاه بکار ملک پرداز آن رونق را هم پورا ساز</p>
<p>این جمله بکام دوستان کن زین بعد هر آنچه خواهی آن کن</p>	
<p style="text-align: center;">مشیر شیخ حبیب الله صاحب مرحوم المتوفی ۱۲۱۰ هجری از شریف شیخ مرحوم شبلی نعمانی خلف شیخ مرحوم</p>	
<p>زنهار عزیمت هر دی آن جهان کن بان ای پدر! به صبر مرا، امتحان کن مارا بنوحه، زمزمه سخن فغان کن</p>	<p>بان ای پدر نه گویمت این دزد و آن کن دعوائی صبر که به غلط، رسم نه کرده ام دستان سرای بزم طرب بپوشه ام بدبر</p>

<p>با چون منی شکسته و زار این گمان کن این آفتاب از نظر بانسان کن این نکته را اولیک تو خاطر نشان کن با ما بباشش و هم‌هی دستگان کن</p>	<p>کوہِ عنسِمِ فراق تو انعم که بر کشم؟ پسیرانه روی روشن تو آفتاب بود دانسته ام که روبه فنا دارد آنچه هست همدی اگر گذشت ستن باز مانده ایم</p>
<p>پسند این که بسکیس و بے خان مان شود هان آن قدر بمان که منطف حوان شود</p>	
<p>دلها تمام از غم و از غصه خون شده است دینش است و کنگرهایش نگون شده است زار و زنده دخته و خوار و بون شده است آن کاسهای خوانِ نعم و نگرگون شده است از بسکه دود آه زد لها بر دهن شده است از جسم تاب رفته و از دل سکون شده است کم گشته شادمانی و ماتم منزون شده است</p>	<p>رفتی و حال قوم ندانی که چون شده است ایوان قوم که تو سرشس چرخ سود بود آن قوم که تو پایه جاهش بلند بود آن صفهای و فتر اقبال پاره گشت مهر از افق دید و همان تیره ماند هر تو از میان رستی و ما را به درد تو پرسی اگر ز پیش دم ما جسر ای ما</p>
<p>ای مرگ! ای سیاه کن روزگار ما شرمت نیامد از دل میت دار ما</p>	
<p>یک دل نبوده است که صداله سز نکرد یا کس تراز حال عسزیزان خبر نکرد</p>	<p>در شهر کبیت که عنسِم تو دیده تر نکرد دانسته، پاس خاطر ایشان ندانستی</p>

<p>با آنکه شورِ حشر ببالیسنگه تو بود با آنکه ناله ام جگر رنگ را گداخت ز نهاری در کنارش جان داده ام عذرم بنه، دراز اگر شد حدیثِ عسَم معذورم اردو دین مرا گشت خونِ فشان</p>	<p>چشمِ مبارک تو از خواب برنگرد در حیسر تم که در دلِ زمت اثر نگرد بر تیر آه کز دلِ گردون گذر نگرد کین داستان در دو کس مختصر نگرد کرد آن غمت بدل که برگ نیست زنگرد</p>
<p>تنهانه دوست از غم مرگت اثر گرفت بود آتشی چنانکه به سر خانه در گرفت</p>	
<p>آه آن زمان که دردش را نزار کرد عجم بزرگوار که آسیمه سر و دید شکی رسید و ناله زد و سبل افتاد مستور خانه آمد و از سینه پر کشید عالی بهم رسید که طفل و جوان و پیر آه از جفای مرگ که با حالتی چنین انحصارِ جوان به جهان آسزین سپرد</p>	<p>و اسنار مرگ بر رخ و نبض آس کار کرد حاشش بید و گریه بی خستیا رکرد اسحاق آمد و مژه را اسشکبار کرد آن تیر آه کز دلِ گردون گذار کرد از بهوش رفت و جامه خود تار تار کرد رحمی نکرد و شیوه جور خستیا رکرد جاد کنای رحمت پروردگار کرد</p>
<p>چون هر کس به درکش میسد و ایهت آمرزدش خدای که آمرزگار ایهت</p>	
<p style="text-align: center;">* ————— *</p>	

مشکوٰۃ نامہ

۱۸۸۵

فرحت آن برگزیدہ احباب
 کای بہ بیاضے بسر بردہ
 تاجہ خواہی ز شاعری یعنی
 داستا نہاے پاستان تاجند
 تاجہ سودت و ہدیہ زیان گفتن
 دیدہ رامعدن گہ خواندن
 دل بست کر محال خون کردن
 دیر رادکش حرم گفتن
 سحر و عجز ساز آفرین خواندن
 سخن عشق ہرزہ چندست
 اینچہ!! خواریت عشق در زیدن
 خود بہ بین! از شش تباں چہ بُو
 آن بہار طرب زمانے چند
 در سخن مہر دیکین ہی آسینخت

گفت روزی بمن ز روی عتاب
 ہرزہ خون دل و جب گہ خوردہ
 چند ازین ترہات سمعی سنی
 شکوہ جو را آسمان تاجند
 مژہ را ابر خون نشان گفتن
 داغ را ہدیہ جب گہ خواندن
 وحشت آموختن جنون کردن
 سفلہ را حریف جسم گفتن
 دہم را بر تر از یفتین خواندن
 چاک را با جگر چہ پیوندست
 سادہ را بجان پرستیدن
 پیکری سادہ جان جان چہ بود
 راند زین گونہ داستانی چند
 زہر با انگب سین ہی آسینخت

لطف را با عناب مے آلود
 مگر چه منعم ز ساحری میس کرد
 سخن او که متصل میسر رفت
 گفته اش را بجان پسندیدم
 خواهم اکنون عثمان بگردانم
 زین بساط کهن چو خبریستم
 رسم دیرینه را بر اندازم
 بدم حلق راقون دگر
 تانسیب نمی که با کمال سخن
 این روش گز قبول دوست نبود
 شاعر که نه همین سخن سازست

زهر با قند ناب مے آلود
 خویشتن خود فزونگری میس کرد
 از ره گوش سوے دل میرفت
 او گهر مے فشا دوسے چیدم
 رسم پیشینیان بگردانم
 پیکرے تازه بر انگیستم
 در سخن طسرح دیگر اندازم
 کرده ام ساز از عنسون دگر
 تنگی نیست در مجال سخن
 مے تو ان جاده دگر پیود
 که درین پرده گونه گون بازست

طسرح ز اندیشه نو کنم اکنون
 نشیندی که الحدیث شجران

دیباچه

سیرة النعمان

نعت همان گونه همان سان خوشست

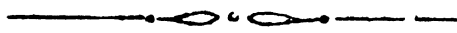
حمد و تالیفش که بعنوان خوشست

<p>سجده اگر نیست زمین بوس هست دم ز شریعت زن و هشیار باش سجده و تعظیمیم - ز هم بازوان پا چو نهی - بر تو نگیسریم، هیچ</p>	<p>شیفتگانیم و پیمبر پرست تا بخودی پایه گهدار باش هر چه ز بیش است - وز کم - بازوان در ره الفت - که بود هیچ بیچ</p>
---	--

تمهید

<p>پای ز خلوت نه نهادم فرار دل برم از حلق با فونگرے شعبده تازه برای سخن باوه دگر آرام و میسنادگر غلتله در حلقه راز انگنم از سه دوشین قدری تندتر بان بنگر تا بچون میسزغم نیک نگه کن که چه بازیت این پای فن تا کجا برده ام نامه به غسل و گهر انباشتن این بود آن می که به هر جام نیست جای عنب سخت دل افشوده ام</p>	<p>من که درین دایره از دیر باز باز بر انم - که درین داورے خواستہ ام طرح دگر ریختن بزم دگر هست و تماسا دگر زمزم تازه بساز انگنم باوه فرستم بحرینان دگر ز حنمه که بر تار سخن میسزغم قاعده سحر ازیت این پا چو درین محسره که افشوده ام حرمت این کار نگداشتن کار من است این حد هر خام نیست دست اگر سوسے قبح برده ام</p>
---	--

<p>کین گهری چند سراجیده ام چمنی چپند گزین کرده ام کین مے صافی بعت ح ریختم چاره نه زو بود ازان خواستم نیست درد خود ز روایت گزیر</p>	<p>کان معانی همه کاویده ام غارت بتخانه چین کرده ام خاک در میسکه ما بختم وایه اگر از دگران خواستم فن سیر گرچه بود دلپذیر</p>
<p>گرچه مستاع از دگر آورده ام قطره ر بودم گم آورده ام</p>	
<p>حرف به اوردون آئین نبود بادیه پیمای عرب بوده ام ساغر من باده شیر از داشت بوئے ازان میسکه باقی نماند خوشتر ازان نیست که میخواستم شمع همان است لکن دیگر است</p>	<p>گرچه مرا شیوه فن این نبود پیشتر از گرم طلب بوده ام بزم چو آن فتره و آن ساز داشت لیک چو آن مطرب ساقی نماند بزم بطرز دگر آراستم گرچه سرو برگ سخن دیگر است</p>
<p>باد گوارا به عسز ازان تمام باده گلگون به سفالینه جام</p>	

مشنوی ناتمام

جون ۱۸۹۲ء

مقام قسطنطنیہ

<p>مَتَّعَكَ اللَّهُ حَسْبِ الْمَالِ گرم زجاخیز دورہ، ہستہ گبر نفسی راست کنی۔ ہم مکن جملہ گرامی گہر کان ہستہ دائرہ گردند بگردست، ہمہ ہر یکے از جای جہد چون پسند حرفے ازان یار سفر کردہ گوی رفت چہا برسرسش از نیک بد یا کہ چو بسمان و فلان میزید از سفر روم چہ برداشت طون کار بسے بود از آہنا چہ کرد زان چمن تازہ بدامن چہ بست</p>	<p>قاصد فرخندہ من بان تعال پیش رسیدت سفر سے ناگزیر زود رو و دست کرد و عالم مکن دین براہ اند عزیزان ہستہ چون تو در ان بزم کشتی زمزمہ تا ز حدیث تو شود بہر ہستہ جملہ بدین حرف کہ ای نیکوخی تا بچہ حال ست چسان ست خود بر روش دیدہ در ان میزید از پس این محنت درخ شگرف بزم خوشی بود تماشا چہ کرد در صف دانش طلبان چون بست</p>
--	--

طے چو شود مرعلہ پرس جوی
 کاسے ہمہ گنجینہ کثایان فن
 از کرم داور بالا و پست
 ہم بہان طرز و روش منیرم
 گرچہ خودم با سر و سامان نیم
 نیست سرا بنجمن آراستے
 دینکہ پرسید کہ زان جلوہ گاہ
 ہی چه توان گفت کہ ذوق سخن
 گرچہ نخواستہم کہ نشینم خموش
 گرچہ بعرض سخن آمادہ ام
 بگذر ازین حرف و مکر پرس
 خوان سخن گرنہ خود آراستم
 تندے بود حسرت ہم ہنوز
 با تو چگویم کہ ہمہ دیدہ ام

از من آوارہ بسیاران گوی
 صدر نشینان سرخوان من
 حال من آن گونه کہ بایست ہست
 زندہ ام و فارغ و خوش منیرم
 نازکش حاجب و دربان نیم
 این منم دگوشہ تنہائے
 تا چہ بود حاصل چشم و نگاہ
 ہر قسم سے برد از خویشتن
 فرصت آن کو کہ بیایم بہوش
 مست ز کیفیت این بادہ ام
 خواب خوشی دیدم و دیگر پرس
 عذر بنہ محو تا شاستم
 دین من باز و بخوابم ہنوز
 شعبدہ ما پیش نظر چیدہ ام

بزم چو از جلوہ زیبا پر است
 دامن چشم ز تماشا پر است

موکب همایون

یعنی
بر آمدن سلطان المعظم
بگذارون نماز عید اضحیٰ

خاست زهرا چیه گلپانگ عید
پیر و جوان جسمه تن آراستند
مادرش از مهر تن روی شست
کوچه و بازار پر آوازه گشت
زود بر آید با داس نماز
خلق برون ریخت زهر گوشه
طفل و جوان بر سر هم ریختند
نقش قدم هم زمین جان یافت
سوی بشکطاش نهادند وی
جا بگذرگاه سپه خواستند
خلق بآئین ادب بست صفت

مهر چو از جیب افق سر کشید
دیده پر از خواب چو بر خاستند
طفل که این شیوه نداند درست
شیوه و آئین طرب تازه گشت
مژده رسید این که شه چاره ساز
تا برو از خوان گرم توشه
بسکه عمان طلب آنگیختند
پیک نظر راه تماشا نیافت
جمه بصد شوق و بصد آرزوی
سر نه خاک ره شه خواستند
از دو سوی راه بکب شرف

مهر چو در هر جهت افشاند تور
 گشت روان از نی هم خیل و فوج
 بود شمار همه از هم جدا
 پر تو آن اسلحه تابناک
 با همه تمکین چو گذشت این گروه
 غلغله برخواست که باد انوید
 داغ غمزه چهره خورشید و ماه
 قاعده دولت و دین را مدار
 پیکر لطف و کرم کبریای
 خسرو شکر شکن و قلعه گیر
 فاتحه دولت و طغرای دین
 شاه فلک کوکبه عبد الحمید
 فزه شاهی ز جبین آشکار
 مرکب شمشیر چو بگذشت پای
 طلعت شه باز چو پرتو فنگد
 شور بر آمد که بود تا جهان
 چرخ بدان مایه که گردنده است

کوکبه شاه عیان شد ز دور
 موج تو گویی که شکستی موج
 هر همه را رایت و پرچم جدا
 نور همی ریخت بدامان خاک
 گشت بیکبار زمین پر شکوه
 مهر جهان تاب خلافت دید
 حضرت خاقان خلافت پناه
 آینه رحمت پروردگار
 سایه یزدان شه کشور کشای
 شاه فلک عقبه و گردون سیر
 زیب ده افسر و تاج و نگین
 آید که الله بنصره من ید
 حاشیه بوسان به میدان بسیار
 خلق به یکبار در آمد جای
 بانگ دعا گشت زهر سولبت
 باد بکام تو زمین و زمان
 زنده بان که تو جهان زنده است

<p>سایه یزدان بجهان هم توئی هست ترا تاج خلافت بفرق هست برود دولت دین را قرار زیب و طراز حرمین از تو هست آنکه بود شرع نبی را پناه بازوی اسلام قوی از تو هست باد بفرمان تو چو سرخ بلند</p>	<p>زیب و طراز همه عالم توئی جمله بدانند که در غرب و شرق آن توئی امر و زک در روزگار تا زگی پدر و حنین از تو هست جز تو که هست ای شیه انجم سپاه ز ره دین نبوی از تو هست شرع بجای تو چو شد در جمند</p>
<p>سکه اقبال بنام تو باد هر چه بگویی است بکام تو باد</p>	
	

تثنیب و غزل

غزل ناتمام

<p>خو انا مگر نبود خطِ سر نوشت ما ای آنکاه خوب ما شناسی ز زرش ما</p>		<p>اندازه و فاکت گرفت از جبین من از رد و هم قبول تو فارغ نشسته ایم</p>
	دیگر	
<p>ابرو سے تو کی باره فرورخت شکن را باعسنره میا لانگه عسره برده فن را</p>		<p>صحبت مگرت بود باغیار که امروز عرض هنر از هر دو جدا گانه توان خات</p>
	دیگر	
<p>صدره آن عسره به جو دادین با زمرا چاوه بناسه وز من نیز پر و از مرا ما جرات است بان چشم فنون ساز مرا</p>		<p>بنده تازه - بهر دادیش بود هوس ایکه یک موسی نگنجد به میان من و تو نه همین از مره این رخنه بکارم افتاد</p>
	دیگر	
<p>که من یک قد و بالا چیده ام ذوق تماشا را ز کفرار پایه بر ترمی نهم آئین تقوی را نگاه مست ساقی ریخت چیزی در قبح ما را</p>		<p>به عضوی ده امشب رخصت هنگامه ناز به تاراج نگاهش رفت و حق در دست ما باشد ز می این مایه سیه سمانی آید مگر شبلی</p>

	دیگر	
همین تنها نگاه لطف رالذت شناس استی		پرس از تشنه کمان ستم ذوق عتابش را
	دیگر	
چشم تو ز خواب ناز برخاست بیتاب غم تو شد آسا بنشست نیاز مند یا غیر نه صرفه چه می توان نهفتن معموره عشق ماند ویران		یافتنه به ترکست از برخاست صد بار نشست و باز برخاست وز پهلوی من به ناز برخاست چون پرده ز روی راز برخاست تا شبلی پاکباز برخاست
	دیگر	
عمده برتست اینکه از جنبش نگهداری زمین حسن را نازم که هر موی ادای داشتت خله و حور و کوشی و اعظا اگر خوش کرده داوزان بر حرم کز چشم چو سیل اشک نخت		ایک گشتی رقص بسمل - اضطرابی بیش نیست ورنه زلف عنبرش بیج و تابی بیش نیست بزم ما هم شاهد نقل و شرابی بیش نیست خنده اش بگرفت و گفت انما ز آبی بیش نیست
	دیگر	
افسانه بخوان زد که شکیم بیادش جز سجده متاع و گراز کس نه پذیرفت خود پے توان برد ز وارستگی دل		وقتی - اگر ای دل شب ما هم سحری داشت خاکی که ز نقش و قدم او اثری داشت کان ز گس متانه باین سر سری داشت

<p>کان نیز گمے با من و گه با دگرے داشت گویند که زین پیش نقان هم نمے داشت بسیار فضولی بہستلے دگرے داشت تا بود در آغوش جسگر نیشترے داشت</p>		<p>ہمت بہ نگاہے کند و حوصلہ سنگ پارینہ حدیثی است بہ سلیم چه دارد خون ریختن دیدہ ام از دولت دل بود ازین خدنگ مژہ تست کہ شبیلی</p>
	دیگر	
<p>سخت دل باز آرایش مژگان برخاست تا بنوار تگری آن ز گس نقان برخاست گر چه بچارہ بسوائی تو از جان برخاست</p>		<p>عشق پر پایہ دگر عرض ہنس نہ خواہد در جهان هیچ کس از عہدہ ایمن نہ نشست بغلط ہم بر شبیلی نہشتی یکبار</p>
	دیگر	
<p>نوبت داوری از غمزہ پنهانی ہست نم اشکی ست کہ آبتن طوفانی ہست کعب خالم ہواسے سرو امانی ہست آتش افزوختہ ہندوی فنون خوانی ہست چون بید آنکہ ہنوزم رمقی جانی ہست ہند را نیز قمی ہست و صفایانی ہست</p>		<p>ذوق را مژدہ کہ محکمہ چور دگر بگذرای ابر ز دعوائے کہ ہنوزم بجزہ و سعیت حوصلہ سعی گل بین کہ ہنوز خال جا کردہ بران عارض روشن گوئی داشت دعوی مسیحائی و از من گذشت روشم شد ز نو انجی شبیلی کامروز</p>
	دیگر	
<p>چاک با آن کہ ز جیب ست بہ ان ساخت</p>		<p>از وفا نیست در آئین جنون ہم اثری</p>

<p>با دمان تو که هیچ است چه عنوان در ساخت هیچ دیدی که جعل با گل دریاں در ساخت</p>		<p>دل که با هیچ نمی ساخت آزاده روی حاسد سفلہ دون با تو سازد شبلی</p>
	دیگر	
<p>اینقدر هست که بت خانه دلاویز تر است گفته شبلی ازان نیز شکر ریز تر است</p>		<p>مگر خانقہ و صومعه نتوان بودن نیکه از چاشنی لعل شکر خاگفتی</p>
	دیگر	
<p>ہمچو تر کے کہ بناگہ زمین بر خیزند شاد بنشستہ و ترسم کہ حوزین بر خیزند</p>		<p>غزہ از گوشہ چشم تو بر آید بیابک بر سر کوسے تو تعافی آشفته و زار</p>
	دیگر	
<p>دارم از داغ تو در سینه گلستانی چند پرده برداشته اند از رخ تابانی چند ہچمنان باز بود دین حیرانی چند نغمہ عشق سرودیم بدستانی چند سوخت برق نگش خرمن ایمانی چند در قیامت من دوست من دامانی چند</p>		<p>تہا شافت می رنج لب سرمای کہ من حشر این گرمی ہنگامہ کجا داشت مگر ز انجمن رستی و چون دستہ ز گس مثل کہ عفان کردم و گہ نالہ و گاہ ہے فریاد زاہد این ہمہ غافل چه نشینی کہ دگر خوب رویان چه جہنما ہا کہ نہ بر من کردند</p>
	دیگر	
<p>ہر طرف نافہای چین بچکد</p>		<p>برفشانی چو طرہ پر چین</p>

<p>اشک خونین که بر زمین بچکد سجده بخواست از جبین بچکد پنجواشک که بر زمین بچکد</p>		<p>برو مانند خاک لاله و گل آستان که باشد این که مرا شبلی از چشم یار افتادم</p>	
<p>بیهوده مرا عربه با چرخ حرون بود دیدم که خدنگ نکه آغشته بخون بود</p>	دیگر	<p>عالم همه بر هم زده فتنه چشتم است تا از جگر و سینه به پهلوی که نبشت</p>	
<p>با سنسزه بیباک ندانم چه توان کرد میخواهم و لیکن نتوانم چه توان کرد شبلی مگر امروزه آنم چه توان کرد</p>	دیگر	<p>گیرم که بان ز گس جادوند، سم دل دل را زخم زلف کس باز گرفتن زین پیش مرا نیز دلی بود و شبکی</p>	
<p>هستم خزان خویشتن و هم بهار خویش لخته باش تا بکشم انتظار خویش از دستیاری مژده اشکبار خویش</p>	دیگر	<p>مانند لاله از جگر داغ از خویش تو آمدی به بزم و من از خویش رفتم بر پای دوست لعل و گهر کرده ام نثار</p>	
<p>من بگرسم فنا چه ماند زبان شمع</p>	دیگر	<p>در شرح سوز، سحر شریک همسیم ما</p>	
	دیگر		

شبلی نگر کہ تا بچہ عنوان فروختہ نینے دگر بے سنزہ پنہان فروختہ		در جلوہ گاہِ حسن دل پارہ پارہ را نینے ازان بہ نرگس مستانہ بہتہ
در بغارت برد آن نرگس فتان چہ کنم ارمغانش نغبتہ تم بگر بیان چہ کنم	دیگر	خود گرفتہ کہ بزلغش نغبتہ دل دین چاکے از دست جنون بہرہ من باشد دگر
کز دل و دین ام۔ یکے نیست باختیار من براثر خزان رو دے رخ تو بہار من نرگس فتنہ زای او گردش روزگار من	دیگر	چون نبود بہ حیرت نالہ دگر یہ کار من مرگ و حیات در فراق ہر دو بیائہ ہم اند بہر سربابی دو کون دامن سہی بر زدند
با آنکہ داشت از ہمہ اعضا گریستن	دیگر	دیدمی سحاب را کہ ز چشم گرد نہ برد
یا رہبانیز سر داشتہ گر ز من آشفتمے داشتہ جائے بہ طوق مکری داشتہ	دیگر	نالہ من گراثرے داشتہ زلف تو کی صید خود میگفت دست من از کار ز رفتے۔ اگر
یکرہ از جلوہ بیارم کہ آیم بر جای	دیگر	ہوش میگفت بان فتنہ گر ہوش ربای

ناز مہنگامہ پیا راست تو ای صبر می پای
 آئی و در سایہ مرگان ترم سے آسای

غمزہ در کار شد ای حوصلہ مان گرم بخیز
 جای راحت بنود سینہ پر سوز ایدل

میرزا ان شبی تمام شد

دست گل

چند بیوده به بند غم دنیا باشم
 جبه سالی سرم کعبه چو بودم یک چند
 گرچه رندی و هوس شیوه دانا نبود
 بان هر چند تیر خرقه توان نیز کشید
 مست در بر عیده تنگش یکیشم در آن خوش
 با همه دعوی نمیکن نتوان خواست ز من
 جلوه او نگذارد که برم بهره ز وصل
 ای خوش آن روز که رازم فتنه از پرده برد
 محتب دست بدمان من، من سر مست

زین سپس با قبح و با دوه و مینا باشم
 بر در بست که هسم ناصیه فریاب باشم
 حاجتم نیست که فرزانه و دانا باشم
 ز گس مست کسی خواست که رو با باشم
 تشنه و سلم و تاکی به محابا باشم
 که تو از پرده بدر آئی و بر جا باشم
 بد بد صبح و هسمان محو تماشا باشم
 از دوسو حنلقی و من می زده رو با باشم
 دست در دامن آن شوخ خود آرا باشم

ق

داین عیش زدستم نه رود تا شبلی
 دامن بلبلایی از کف ندبم تا باشم

بمهر سنه ۱۹۰۶

نهار بلبلایی کن هر مستاع کننده نور
 به هر سوا از هجوم دلبران شوخ بی پروا
 فغان از گرمی هنگامه خوبان زردستی

طرازی مندی جمشید و من رتاج خسرو را
 گذشتن از سیریه مشکل افتاد دست هر دورا
 بهم آینه از زلف و عارض ظلمت و ضورا

له پارسیان دد خدارا معترف هستند زوان داهر من و اینهارا به نور ظلمت هم تعبیر میکنند

<p>کنار آب چوپانی دگلگشت اپالورا</p>	<p>”بدہ ساتی می باقی کہ در جنت نخواہی یافت“</p>
	<p>بیا شبلی بہ یاد پنجہ گیسرانی مثر گالش دگر رہ پارہ سازم این قبای زہد تورا</p> <p>نمبر ۱۹۰۶</p>
<p>جلوہ یادت دہد، از غوش فرا موشی را بہم آمیختہ ہشیا ری و مدہوشی را بس آموخت خود آئین ہم آغوشی را طرح نو در فنگن آئین قبح نوشی را</p>	<p>غمزہ اشش طرح ہند رسم جفا کوشی را بسگر مجزہ حسن کہ آن ز گسست من فداے بُت شوخے کہ بہنگام وصال می بہ اندازہ زون گرہ و سہمی ست قدیم</p>
	<p>شبلی نامہ سیدہ گرچہ سرا پاکنہ است بس بود و ان عفو تو خطا پوشی را</p> <p>کبوتر</p>
<p>شرم با دم کہ نو امانے پریشان زدہ ام پیش ازین کام طلب در رہ حرمان زدہ ام جز ہمین جرئہ آہن کہ بہ بیان زدہ ام روز گاری چو دم از دانش عرفان زدہ ام سنگ بر شیشہ تقوی زدہ ام مان زدہ ام بابتان جام طرب بانی دوستان زدہ ام قدحے چند در آغوش گلستان زدہ ام فاش گویم ہم ازان بادہ کہ نہان زدہ ام</p>	<p>گروم از مدحت شیراز و صفایان زدہ ام بلیسی بودم منزل مقصود و عبث ساغر زندگیم (حیف) کہ بزد و نداشت اندکے نیز بہ کام دل خود بین باشم چند در پردہ توان کرد سخن، فاش بگوی داستان گروم ازین پس کہ بہ این نہد و روع مشور شدن ساغرے چند بہ یاد رخ رنگین خوروم می درینجا نتوان خود نما سے زین پس</p>

تا ازین هر دو به جان که خطر خواهد بود
 از پریشانی ایام میندیش که من
 کارم افتاد به آن بادشهر کشور حسن
 آن نگار عجبی چهره بدانسان افروخت
 جامه زهد چو بر قامت من راست نبود
 آن شد لای دوست که راستم بیکر فن
 آن شد امی دوست که در ندوه بینی بازم
 مان و مان دست بدارید من امی اجاب
 هر یک از فتنه گران عرب هند و عراق
 کس چه داند که به خلوت که آن ماه تمام
 جای آنست که گلشن دمد از کج لبسم
 صد چمن لاله دگل جو شدم از جیب و بغل
 صد و کان لعل و گهر حیده ام از گفتارش
 بوسه ما بر لب نوشین زده ام از بے هم
 تا در آن بت خود کام زیادم نه برد
 سالها گوش جهان زمزمه زا خواهد بود

دوشس پیمان می بر سر پیمان زده ام
 دست در حلقه آن زلف پریشان زده ام
 دست رو بر چشم قیصر خاقان زده ام
 کاتش آوردم و در خرمن ایمان زده ام
 شیشه تقوی سی ساله به بندان زده ام
 نقش زیبا صنم بر ورق جان زده ام
 که دم از صحبت آن دشمن ایمان زده ام
 که به زیبا صنم دست به پیمان زده ام
 ایم حسن است و من لوده طوفان زده ام
 زده ام ساغور بر یاد حسریقان زده ام
 بوسه ما بسکه بر آن عارض خندان زده ام
 سرعه فال هم آغوشی جانان زده ام
 طعنه بر بی سرو سامانی عمان زده ام
 طوطی گرسنه ام بر شکرستان زده ام
 گرسنه چند دران زلف پریشان زده ام
 زین نواها که درین گنبد گردان زده ام

پے تو ان بُرد که ایس زمزمه بی چیزی نیست

<p>نمبر</p>	<p>شبلی این تازہ نوا مانہ چوستان زدہ ام</p>	<p>۶۰</p>
<p>دوش کان دلدار بن ہم ذائق افتادہ بود حالیا من ہچو زاہد پارسانی شیوہ ام زہد را من آشنائی دادہ ام با عاشقی گوئی دشمن ہم از دوستش نصیبی بردہ است گرچہ من مرد ہو سب بازی درندی نیستم زاہد ارم زاد میت می ز نڈ بس خیرگی ست بودہ ام در بزم سے با مختب ہم ہمیشہ</p>	<p>غلغلی در گنبد فیروزہ طاق افتادہ بود بادہ خوردن در شبایم اتفاق افتادہ بود در نہ عمری ہر دور ابا ہسم اتفاق افتادہ بود باوہ و صلش چشیم از مذاق افتادہ بود این چنین ہم گاہ گاہ ہسم اتفاق افتادہ بود کاہم از روز ازل نا اہل دعاق افتادہ بود گرچہ این صحبت مرا بسیار شاق افتادہ بود</p>	
<p>۲۶ نمبر ۱۹۶</p>	<p>از دل صد پارہ ات آگہ نیم شبلی دے شیشہ دیدم کہ از بالائے طاق افتادہ بود</p>	<p>۷۰</p>
<p>من کہ در سینہ دے دارم و شیدا چہ کنم من نہ آنم کہ بہ ہر شیوہ دل از دست ہم ہست چل سال کہ بہودہ نگہ داشتش ساغر بادہ و طرف چمن و لالہ رخنے دل متاعے ست گران مایہ کہ نتوان داد مایہ تقوی سی سالہ منرا ہم شدہ است</p>	<p>میل بالالہ رخاں گر نکتم تا چہ کنم لیک با آن نگہ جو صلہ فرما چہ کنم گر نہ برنگ زخم شیشہ تقوی چہ کنم چون بہ اینہا قدم کار بفرما چہ کنم را نگان گر برد آن ترک بہ بیجا چہ کنم از مغانش بہ نگاہے بد ہم یا چہ کنم</p>	
<p>شاہد و بادہ و طرف چمن و جوش بہار</p>		

۹ اردیبهشت ۱۲۹۰

شبلیا خود تو بفرما که به اینها چه کنم

حسب

چنان بیباک خون یزد که جلا دست پنداری
 نول کز لبم برخاست فریاد دست پنداری
 نوازشهای خاصش نیز بیداد دست پنداری
 حدیثم از گل و نسرن و شمشاد دست پنداری
 ز دستش نامه ام در راه افتاد دست پنداری
 بدان سامان همی آید که صیاد دست پنداری

مرا گشت ست از اندیشه آزاد دست پنداری
 ز بس کز سینه تالاب گشت لبر ز شکایتها
 ز بس هر شیوه اش جوری به آئین دگر باشد
 ز بس کز بیم افتاد صفت او در پرده میگویم
 چنین کز کوی او قاصد گران رفتار می آید
 دوزلفش دام بردوش و دوشش کین سازی

۹ اردیبهشت ۱۲۹۰

به آب زنگ نظم خویش تن ناز و چنان شبلی
 که در استیلم معنی گفته استاد دست پنداری

از آید

هنوز آن چشم برفن بر سر کار دست پنداری
 سخن بیگوید از انکار و اقرار دست پنداری
 به لبهای تو حرفی از لب یار دست پنداری
 به ترکان اشک سخن به تصور بردار دست پنداری
 که محفل سرسب یک بزم خمار دست پنداری
 هنوزم لب ز ذوق آن شکر بار دست پنداری
 بگفت این خسته جان جای گرفتار دست پنداری

جهان بزمی ست بر هم گشته از آشوب خیز بیا
 فریب لطف گفتار بت خود کام را نازم
 تو لے قاصد باین شکر نشانیهای ارزی
 محبت را بود هر شیوه آئینی ز جان بازی
 حرفان از نگاه شوخ او زانگونه بدستند
 خیال بوسه آن لعل نوشین دوش می بستم
 به سویم چون گذر افتاد و دوش آن ترک فن را

بسی جان بخشی آب دهبوی بوی شبلی

طراز و خصلت و نشانه و فرخارست پنداری

<p>شب وصل است، حیاگر بگذاری چه شود تو بدین حسن توانگر چه زیان برداری از تو نماند گره بسند قبلا و کردن گر چه صیدی چو منی لایق فتراک تو نیست ناله و گریه حریف دل خود کام تو نیست غنچه شگفته جنون تا ختن آورد بن بوسه ما بر لب نوشین تو دوام است مرا</p>	<p>یکدم تنگ در آغوش فشاری چه شود این دو بوسه اگر خود فشاری چه شود اگر این عهت سه به من باز سپاری چه شود گر به عالم رسی لے ترک فشاری چه شود راست گفتی که ازین گریه وزاری چه شود تا و گرازا اثر باد بهاری چه شود دام من سسم به من ارباز سپاری چه شود</p>
---	--

شبلی دل زده را کار زاندازه گذشت

۶۱۹

تو هم لے خواجه به حاشش بگذاری چه شود

۶۱۹

<p>چرخ کین فتنه گری ما لے نو آغاز گرفت من در انجام ره عشق گرفتم در پیش چه عجب جلوه گه دوست شود دیده من ما جرای من رسوا شده هر جا فاش است هر که کیبار نظر بر رخ خوب تو کشاد ابلهی بود که مرغ دل من رم دادی دل به آن نوبر حسن از ندمم، خود چه کنم</p>	<p>مگر این شیوه از ان چشم فسون ساز گرفت خنک آن کس که هم این شیوه آغاز گرفت که ز خاک در شش این آینه پرواز گرفت ابله آن بود که این واقعه را راز گرفت بایش دید زویدار جهان باز گرفت این هما بود که از دست تو پرواز گرفت دلم از صحبت پیران ریا ساز گرفت</p>
---	---

<p>صحبتِ محنتِ شمشیرین ساز گرفت گرچه صد بار فرو خواند و سر باز گرفت آن که او خروید به زندان نظر باز گرفت</p>	<p>مژده گوئید به زندان می آشام که باز روزگاری است کس این قصه بی پایان خبرش نیست ز دامان تر حلو تیان</p>	
<p>راز با به</p>	<p>بزم را دید که از نغمه دوشینه تھی ست شبی آن زمزمه را باز ز آغاز گرفت</p>	<p>بازل ۱۹۰۶</p>
<p>هر ذره را نظر بر به جمال تو باز بود روی سخن به آن نگه فتنه ساز بود ما را امید باز نگه ناسی را بود زان حلقه ناکه در حسیم زلف دراز بود اینها گناه دیده معشوقه باز بود آن بوالهوس که در گرو عسرنه نماز بود کو فتنه دوست بوده و این فتنه ساز بود از بسکه دست شوق حریفان دراز بود یکبار ه عشق با حقیقی محب باز بود آن دل که سایه پر در زلف دراز بود</p>	<p>هر جا که روی روشن تو جلوه ساز بود هر جا حدیث فتنه ایام کرده ایم جانا از زبان و لب نه شود ترجمان شوق مستور و رند هیچ کی که سر بر دل نه برد ما خود سر به رندی دستی نداشتیم لذت شناس رندی دستی نبوده است با چرخ سفله صحبت آن شوخ در گرفت چالاک و گرم آمد و امن کشان گذشت آن شوخ را به صومعه ما چون گذر فساد بنگر که چون به دام حوادث ایر شد</p>	
<p>راز با به</p>	<p>نگین مباحث گر سخن از مدعا زنت شبی هنوز اول راز و نیاز بود</p>	<p>بازل ۱۹۰۶</p>

صوفی آن سر حقیقت کہ ہویدا میس کرد
 پیکر آراے ازل طلعتِ زیباے ترا
 برگذر گاہ چمنِ عطر فردش سحرے
 ساقی آن می بہ قبح بخت کہ از زنگش
 فلسفی سر حقیقت نتوانست کشود
 دوش رقیتم و بدیدیم کہ طوطی بہ چمن
 آن گرہ ہامہ در کار خریفان انداخت
 بیج و تابے کہ دل غمزہ در پنهان داشت
 بیجانے آن لب اعجاز نماے
 مایہ برمی ہر دو جهان گشت آسہ
 ساقی مصطبہ عشق ہر آن نکتہ کہ گفت

بر حدیثے کہ ببا کرد ہسم از ما میس کرد
 نقش می بست وہم از ذوق تماشا میس کرد
 بوی زلف تو بکفت داشت کہ سودا میس کرد
 ہر نفس دام ہی کرد وہ بہ بینا میس کرد
 گشت رازدگر آن راز کہ افشا میس کرد
 داستا نہا ز لب لعل شکر خامیس کرد
 کہ ز پچاک سطرہ خود و امیس کرد
 شکن سطرہ گیسوی تو پیدامیس کرد
 مردہ رازندہ ہی کرد بدعوے میس کرد
 فتنہ ہائے کہ قد و زلف تو بر پامیس کرد
 از رہ گوش ہمیرفت و بدل جامیس کرد

اپریل ۱۹۰۶ء

شہلی از قامت و بالائے تو میس و سخن
 یا مگر خود سخن، از عالم بالا میس کرد

الہ آباد

بر سر سطرہ غم چیزے گرمی باست
 دید حال من و از جہہ خود چین نکشود
 گرمی بزم ترا با ہمہ ہنگامہ نماز
 رونق کوئی تو زار باب تماشا نشود

پارہ از دل و لختی ز جگر می باست
 گوئیہا عالم ازین نیز بسترمی باست
 نالہ نہیں با ہنگ اثر می باست
 بسملے چپہ در ان راہ گذرمی باست

بخت بد بین که به جبران تو بر سر زده ام دست شوخی که در آن طوق کمر می بایست

شبلی نامه سیه را به جزای عملش
پایریند و صد اخاست که سر می بایست

این با ده پخته نیز نشد گر چه خام نیست
نظاره جمال تو عام است عام نیست
گو یا که کار مرگ و قضا را نظام نیست
زاهد که هم به شیوه تقوی تمام نیست
با آنکه این نوازش خاص است عام نیست
خوش عاشقی که در گردنک نام نیست

عمری است عشق و رزم و کارم تمام نیست
چشمم هرا آنچه دیدن هر دیده بسنگرد
شبهای هجر دیده ام و باز زنده ام
میخواهد اینک در ره رندی قدم نهند
چندانکه رام تر شوم بدگسان شوم
این پاس وضع باعث ناکامی من است

در نرم گاه ناز تو شبلی هنوز هم
جا داشته است لیکت آن احترام نیست

۲۶ ماج ۱۹۰۶

کفنی

این همان است که بر وادی این زده بود
ابر بهر تو سرا پرده به گلشن زده بود
عشق آن چاک که در جامه دو آن زده بود
هر که تیغ غم عشق تو گردن زده بود
یکدو ساغر به من آن دلبر پرفتن زده بود

برق عشقی که مرا بر دل برتن زده بود
تا قدم رنج کنی بهر تماشا سچمن ،
دیدم ای دوست که تا دامن ایمان برسد
هر زمان باز سرے تازه بر آورد چو شمع
روزگاری شد و آن نشه هنوزم به سر است

له اشارت است به واقعه زخم خوردن مصنف ،

۱۹ اپریل ۱۹۰۵ء

شبلی امروزیہ سجادہ تقویٰ بنیشت
آن کہ صد سال رہ شیخ و برہمن دوہ بلور

از عجب

می خورد گر سخن عذاب و ثواب چسیت
ہر چند دانم این کہ سخن اجواب چسیت
رم خوردن تو این ہمہ زانگور آب چسیت
بادشمن این ہمہ کرم بے حساب چسیت

چون آگہی کہ فرصت عمد شباب چسبت
پرسم کہ ہیچ درد دل تو هست جامی من
ز اہد شراب ناب جز انگور دآب نیست
می را بقدر حوصلہ مردمی دہند

شبلی عنان گستہ مرد سوی ملبی
مانیز با تو ہم سفریم این شاب چسیت

کہ از یک جلوہ گلشن می تواند کرد زندان را
کہ از ہم پارہ سازد نامہ ناخواندہ عنوان را
و گر از سر گرفتہ قصہ زلف پریشان را
کہ سکیں ذوق نشاسد نواز شہماے پنهان را
کہ میکب بر شمارم حلقہ بے زلف پچان را
نگہ دارد خدا از چشم بدان طفل نادان را
بکارش نامزد فرما نگاہ فتنہ سامان را
کہ در آشوبگاہ ملبی در بازو ایمان را

چہ غم از بند و زندان شاہد رعنا می کنعان را
چہ باشد حال اگر حرفی ز مضمون خواند آن بد خو
حدیثے دلکش و افسانہ از افسانہ می خیزد
بہ لطف ظاہرش دشمن بخود نازان من شادوم
شب صلی ازو با آن درازی آرزو دوام
غلط سازد شمار بوسہ و انگہ ز سر گیری
دل ہنگامہ خو خیمیا زہ بر خیمیا زہ میریزد
ز ذوق طبع شبلی من در اول روز دانستم

بیاینجاکہ ہر سو کاروان در کاروان مینی

۶ دسمبر ۱۹۰۶ء	بتان آذری راولپران شام دایران	سفر بی
<p>ساقی مست چوسوی من مدہوش آید من برا نم کہ کنار از ہمہ عالم گیسرم کام دل خواہی از ان نو بر خورده بشمر ناصحا! زحمت بے صرفہ بہ کارم پسند مستی و عہدہ کار چو منے نیست وے حالیا یک نگہ ناز از ان ساوہ بس ست عاشق آن نیست کہ ہنگام تقاضا وصال این غزل اول فیض اثر بیست</p>	<p>ساغر از کف بہند میسکہ بردوش آید گر مرا یک صنمی شوخ در آغوش آید باش تا یک دورہ ساغر زودہ مدہوش آید من نہ آنم کہ مرا پسند تو در گوش آید چشم ساقی ست کہ تاراج گرہوش آید آن بود نیز کہ مہیاک در آغوش آید مہرش از بوسہ زنی برب خاوش آید باش تا بادہ این میسکہ در جوش آید</p>	<p>بی</p>
۱۰ دسمبر ۱۹۰۶ء	<p>میرسد وقت کہ شبلی بہ تے بادہ گسار از در صومعہ تاسے کہ ہمدوش آید</p>	<p>بی</p>
<p>انے نما ند خلوتیان حجاز را ذوقی دگر بود بہ تماشا گہ وصال لعل لبش اگر چہ بکامم شکر نہ رخت ہرگز یکے بہ خوبی و رعنائی تو نیست بیچارہ نکتہ دان ادا ہمی عشق نیست ما از بند و پست جہان در گذشتہ ایم</p>	<p>دیدنی تطاول حسیم زلف دراز را چشمے بخواب در شدہ نیم باز را با ماسری ست آن نگہ جان نواز را ما دیدہ ایم کچھلکان طہراز را ضائع مکن غمیں رنگہ ہاسے راز را از بسکہ دیدہ ایم نشیب و فراز را</p>	<p>بی</p>

<p>مانده اجم و بس عاشق نواز را تا اعتدال داد من تنه ناز را دست دراز گشته و آغوش باز را تیزی ز حد مبری طاقت گداز را قربان شوم خطای نگه های ناز را اما چه چاره کلک حقیقت طاز را</p>	<p>هر چند جو تیز معشوق خوش بود چیس که ز لطف نیز بیا میخت در تم آور برم که کار ز اندازه در گذشت ناز که می کنی نه به اندازه می کنی تا دک بز و غیبه سرد مرا بر گزشت من خود نخواهم این که بر افتد حجاب راز</p>	
	<p>بر چین ز روی صفحه که شبلی به سر خوشی از هم گسست سگ گهر های راز را</p>	
<p>در بزمش اول آن که رسید نقاب بود این حرفی از فسانه عهد شباب بود با دیگران به لطف و به مادیستاب بود صبح از کرانه سر زد و دیدم که خواب بود مار سخن به غمزه جانسرخ جواب بود ورنه سوال بوسه مار اجواب بود با آن که چشم سحر طرازش بخواب بود گیرم که از شراب و میم اجتناب بود</p>	<p>وقت سحر که عارض او بے نقاب بود بزم شراب و شاهد رنگین و بانگ نی اندازه دان حوصله هر کس دست دوست شب بود و صد هزار تماشای دلفریب با چشم شریکین تو کارے نداشتیم ناز غرور حسن نه دادش اجازتے بیدار کرده است بهر گوشه فتنه آخر از ان لبان می آلود چاره چیت</p>	
<p>بنی</p>	<p>شبلی خراب کرده چشم خراب دست</p>	<p>دبیر ۱۹۰۶</p>

تو در گمان که مستی او از شراب بود	
<p>در کعبه نینریا دستان کرده ایم ما صد جای بهر لبه نشان کرده ایم ما از بسکه یاد نامستان کرده ایم ما صد بار اگر چه سود و زیان کرده ایم ما دین کار را هم از ته جان کرده ایم ما از ما پرس تا چه زیان کرده ایم ما</p>	<p>رفتیم بهر سود و زیان کرده ایم ما بی حالی نگر که به این دوری از رخ نام خدا سے برب دزد و قمنے دہد سیر زیان و سود نشد، سیچ آشکار جان را به راه نهر و وفا سے تو با ختم از نام نیک در ره رندی و عاشقی</p>
بہی	<p>شبلی سخن اگر چه ز راهِ فسانہ بود لختے زرا از نیز بیان کرده ایم ما</p>
<p>انچ چشم کا فرش فرمودہ است آن کرده ام بر ملا ہم کردم، اکنون انچہ پنہان کرده ام سعی ہا انچہ ختم کا این شکل آسان کرده ام دست گستاخ انچہ فرمودہ است من آن کرده ام گر شمار حلقہ ہا سے زلفت پیچان کرده ام آتش بودہ است و من خود گلستان کرده ام یا زیگوید کہ نرخ بوسہ ارزان کرده ام بانہ کار گریہ را لختے بہ سامان کرده ام</p>	<p>من کہ خود را فارغ از گبر و مسلمان کرده ام غیر ازین از رندی من تا بہ تقوی فرق نیست زہد و رندی را ہم کردن چہ شکل کار بود رسم و آئین ہم آغوشی نمی دانم کہ چیست این ہم آخر فیض شبہای دراز ہجر بود ذوق ہا بروم ہم از روی عتاب آلود او دین و دنیا می اگر می داری ایدل مفتست چیدہ ام بہر سر نوک قرہ لختے ز دل</p>

<p>شام وصلش هست و این گشته ام از بیم صبح در سخن با خاکیان هست مدعی سخن مرا</p>	<p>آفتاب آوردم در حنا نه پنهان کرده ام هی چه میدانی که این فن را چه سامان کرده ام</p>	
<p>بم لفظه</p>	<p>یاری پر سید شلی را که چون بر باد رفت مشت خاکه در هوا پیش پریشان کرده ام</p>	<p>سببی</p>
<p>شب که تیر ناله من برگ و سامان کرده بود باد صبح امروز از هر کوه چه مشک افشان گشت ترک چشمش چون پے تاراج دین آبرون در چمن رستی و از بهر نشا آورد باز رفتم و در سایه زلفش پناه آورده ام غازه هر رنگی که بروی دل افروز تو بست روی رنگین ترا دید و بروی خاک ریخت طالع رسوائی مجنون بلند افتاده است از دم باد بهاری شاهد عنسای باغ لعل معجز کیش او طرح مسلمانی نهاد سنبستان می دمد از جیب و آغو شرم هنوز در وصالم نیز کام دل از وصال نشد</p>	<p>رخنه ما در گنبد گردون گردان کرده بود شب مگر مشاطه زلفت و پریشان کرده بود تا خبر گیری حرم را کافرستان کرده بود غنچه گل رنگ و بوی را که پنهان کرده بود زان ستم نای که بر من شام هجران کرده بود هم ز رنگ روی گلگون تو سامان کرده بود آن همه گلها که گلچین خود بدامان کرده بود ورنه شیدای تو هم صد کار زینسان کرده بود از گل و غنچه طراز جیب و دامان کرده بود ورنه چشمش رخنه ما در کار ایمان کرده بود زلف مشکین در برم روزی پریشان کرده بود بسکه شرم خویش را بر خود نگهبان کرده بود</p>	
<p>بم لفظه</p>	<p>شیوه زندی چنان شلی به آب و رنگ کرد</p>	<p>سببی</p>

۱۱ دسمبر ۱۹۰۶ء

بہی

گوئیازین پیش ہم کر دو بہ سامان کر دہ بود

سر جو شس بادہ کھن روزگار بود
 شادم بہ این کہ غمزه پرفن بکار بود
 مارا ہمان نگہ برہ انتظار بود
 در وصل ہر چہ بود زمن خود بکار بود
 مستی بدون ز حوصلہ اختیار بود
 پنهان بہ بزم بادہ بنائیں تیار بود
 خمیازہ ہاے شوق ہمان بر قرار بود

آن دل کہ خاک گشتہ آن رہ گزار بود
 شرم از لب تو مہر حیا گر چہ بر نہ داشت
 آن شہ سوار ناز رسید وز رہ گذشت
 آغوش شوق دیدہ گستاخ و دست شوخ
 از بیکہ تند بود می خوشگوار وصل
 صوفی کہ پیش خلوتیان جلوہ می فروخت
 با آن کہ جام وصل پیای کے کشیدہ ایم

شبلی بیا کہ گرمی بازار بے

امسال نیز ہست بہ رنگے کہ پار بود

از روی شوق پائے زسرمی کینم ما
 این شیوہ را بطر زرد گرمی کینم ما
 شب گز کردہ ایم حسرمی کینم ما
 صد بار کردہ ایم و د گرمی کینم ما
 وقتے رسد کہ باز بہ برمی کینم ما

چون در طلق عشق گذرمے کنسیم ما
 در راہ عشق پیرو پیشینیان نہ ایم
 و اعظما مہر خ کہ ترک می و سرود
 از ما بدار دست کہ رندی و عاشقی
 ضائع ساز حسرتہ مستوری مرا

شبلی ز فیض تربیت طبع نکتہ سخن

برویم قطرہ دگسرمی کینم ما

روکره مستاعی ست به بازار محبت آن داغ که لاله ترا در جگر افتاد

شبلی دگر از صومعه در می کده آمد
این غلغلۀ تازه به می خانه در افتاد

هنگامه مستوری زاهد بر آمد
کان ناوک پیشین که زدی جگر آمد
از صبح دیدن قدی پیشتر آمد
کاب دم شمشیر ترا تا کمر آمد
تیرے که بزدی سر دگر بر اثر آمد

آن شوخ چو از پرده به یکبار بر آمد
لب تشنه زخم ست همان این دل بیاب
منین سبک پائی مرگم که شب جگر
اوج قد و بالای دل افروز تو نازم
ترستی آن غمزه چالاک تو ان وید

بہی

لب راز بسم تو انست نگہ داشت
وقتی که زجان وادان شبلی خبر آمد

۱۴ اکتوبر ۱۹۰۶ء

باز بر قتل که دامن به کمر بر زده
میتوان یافت ز چشم تو که ساغز زده
گرچه صد مرتبہ چون شمع مرا سر زده
ہست بزے کہ تو صد بار بہم بر زده
مست بودی و ببا باده ساغز زده
زده جام می تاب و مکر زده
مگر آن نقش کہ از بوسہ بہ لب بر زده

اے کہ صد طعنہ بہ خورشید و برا ختر زده
گرچه لعل لب جان بخش تو حاشا زده است
من نہ آنم کہ سر از تیغ جہنم بردارم
انچہ از گرمی ہنگامہ محشر گفتند
یا و بادت کہ شبے ز اول شب تا دم صبح
از دو چشم تو عیان ست کہ در بزم طرب
بیچ نقشے بہ مراد دل عاشق نہ نشست

دسمبر ۱۹۰۶ء

بیبی

بوسے زخم از دل آغشته بہ خون می آید
شبلیا سینہ مگر بر دم خنجر زدہ

کہ پردہ بر رخ این کار میتوان انداخت
دل مرا ز رہ رشک در گمان انداخت
کہ چشم لطف بہ حامل نمی توان انداخت
نعمت ز سینہ بردن باد بر زبان انداخت
مرا بہ پیروی شیوہ معان انداخت
ز مصرع دست داد حرفی از میان انداخت

چنان نہ شہرت عشق تو بر زبان انداخت
حدیث لطف تو با غیر شک نشسته
ترا کدام جفا پیشہ این سبق آموخت
توان کہ آن گنجینہ ہائے راز مرا،
فریب ز گس مست و کرشمہ ساقی
پدید نیست میانش مگر کہ شاعر صغ

دسمبر ۱۹۰۶ء

بیبی

بہ پارسائی شبلی ہسم اعتماد نامند
نگاہ شوخ تو، تا فتنہ در جهان انداخت

اندیشہ خامی ہست من نیز بہ سردارم
الکون کہ من بیدل سوکے دگر دارم
من نیز ازین عالم آہنگ سفر دارم
این خرقہ مستوری کا سال بہ بردارم
بگذار کہ این پردہ از سوسے تو بردارم
زین گونہ اگر خواہی بسیار ہنر دارم
وان نیز نمی خواہم کز روی تو بردارم

اے آن کہ بھی گوی کوز از خبر دارم
ای دوست پسر از من رسم و رہ تقوی لا
ای رنگ نہ رخ جستہ یک لحظہ توقف کن
تا سال دگر خواہد شد، رہن مے و مطرب
رے و چین رے شایان نہفتن نیست
رندی و سیہ کاری مستی و نظیر بازی
یک دیدہ حیرانی از ہستی من باقی ست

<p>ای معتکف کعبه این جلوه فروشی صیبت از زهد در دفع خود بفریفته ام حسیلتم</p>	<p>من هم به سرے کوی که گاه گذر دارم ای دوست چه می پرسی تا من چه هنر دارم</p>
<p>ای شبلی نعمانی این پرده دری از صیبت اینها که ز خود گفتی من نیز خبر دارم</p>	
<p>از همه کار جهان دل می دستی بگریزید سبجه داشتیم از جمله اسباب دوع تا به این مایه شب بجز نبوده است دراز دام داران همه از دام برستند هنوز عارف از کشمکش رد و قبول آزاد است مژده گوئید میمان در می کده را</p>	<p>بعد عمرے که در اندیشه هر کار بماند رفت از یادم و در خانه خنجر بماند چرخ گردنده همانا که ز رفتار بماند بوسه تا دام مرا بر رخ دلدار بماند یوسف آن نیست که در بند خنجر بماند کز جهان رفتم و از من می وزنار بماند</p>
<p>مرغ در دام بیفتاد و بدر جست و درمید دل همان در خم زلف تو گرفتار بماند</p>	
<p>در وادی سلوک ز خود دور بوده ایم هر جلوه مرا نتواند فریب داد از ما بگیرد در س فنون ریا که ما مجوییم ز دولت و صلت هم از من است ما را به نقل و باده می احتیاج نیست</p>	<p>یعنی که مست باده منصور بوده ایم پر دانه چراغ سر طور بوده ایم عمرے دراز زاهد مستور بوده ایم تو بس قریب بودی و ما دور بوده ایم ما از نگاه مست تو مخمور بوده ایم</p>

معدوم ار بہ فہم نیاد حدیث دوست	در بزم راز از وقتے دور بودہ ایم
۱۴ اپریل ۱۹۰۶ء	شبلی مباحث منکر رفتار ما کہ ما مست ازے شبانہ پر زور بودہ ایم
ای اجل گر بہ من خستہ ترا کارے ہست بوسہ لعل تو گویند بہ جان می ارزد از جہا لائے غم ہجر تو از جان رسنم چہ سریداری یک بوسہ تھی مایہ نیم کار با طرہ گیسوی بتان افتادہ است از سراپائے تخم انچہ بجا ماندہ جہر	اندکے باش کز وعدہ دیدائے ہست گر بہا میسکنی اید دست! خریدائے ہست این بود اندک ازان جملہ کہ بیائے ہست اینکہ پرسی دل دینے بہ تو ہست و آئے ہست ماچہ دانیم کہ تسبیحہ و زنائے ہست دیدہ ہست و در وحسرت دیدائے ہست
۱۴ اپریل ۱۹۰۶ء	شبلی شیفتہ در حلقہ سودا زدگان گوئی قافلہ و قافلہ سالارے ہست
طوطی گلشن عشق شکر افشان نشوم خنک آن کس کہ بہ ذوق نظری شد متاع	تانا آینہ ز روی تو مت ابل دارم و امی بر من کہ صد اندیشہ باطل دارم
کوشش ناخن تدبیر چہ سودم بخشد من کہ یک رشتہ و صد عقدہ مشکل دارم	
بہ ہر سوی ستاع عقل دانش ابر افتادہ است بہ دست آؤرون دل یک حدیث لطف میخواید	بہ غارت برد باز آن چشم پرفن کارولنے را بہ این کتر بہا از کف مدہ جنس گرانے را

<p>فلک بگاشت بر من دلربای نکته دانند بدست آورده ام من نیز خاک آستانند</p>	<p>دلم از شیوه این گلرخان از جامی آمد خلیل آهنگ طرح کعبه اسلامیان دارد</p>
<p>گفتگو از خم و میسن او سبو خواهد بود که اگر چون تو کس هست هم او خواهد بود اے باخرقه که محتاج رفو خواهد بود ماجرے کہ میان من و تو خواهد بود در بود نیز، همین یک سر مو خواهد بود</p>	<p>دوش متی خبر آورد که در عرصه حشر دیده ام در حرم آئینه زیبا صنی زور سر سنج مرگان تو گرا این باشد عاشقان را همه آئین عمل خواهد گشت نیست فرقی زمین تو تن زار مرا</p>
<p>تنک ظرفی چون را بوی از می نیز بس باشد مباد آنکه شلی را به وصلت دسترس باشد</p>	<p>نوازش ماے اور می بود دانسته ام اما تو هم دانی که کارش تا کجا خواهد گشت آفر</p>
<p>که شوخه نکته دانی برد از من عسل ایمان هم که می آمد بکار ما و دل بد روزنا بجران هم که دل قانع نشد با آن نواز شهای پنهان هم که من نادان و ناصح هست نادان تو نادان هم که خواهم گفت با او شکوه ایام هجران هم خجل هستم ز کفر خود که دارد بوسے ایمان هم</p>	<p>به یاران آشکارا گفته ام این حرف پنهان هم نگه، کاش آنقدر سرمایه کردی از ماشایش بد آموزی لطف آشکارای بتان نازم حدیثی اینچنین کم اتفاق افتاده دوران با شب وصلی در آنے خواهم و از بهر آن خواهم دو دل بودن درین ره سخت تر عیبی است</p>

اکتوبر	مده از دست خود رنگین نوای پنجوبی را توشاه حسنی و در کار داری یک غزلخوان هم	سده ۱۹۰۸
<p>بیک فرخنده قدم فروده سرای آید رفت از شهر بدان سان که بهاران ز چین گوئیا یوسف گم گشته به کنعان آمد رفتش گر چه بجام دل احباب نبود خومی خویش به همان لطف و صفا هست که بود شیشه با لعل دل عشاق بچسبند راه مزید آب به خاک سر ریش، کین کار دید و دل همه دکان تماشا چیدند ابروان خنجر و گیسوی منسرو همیشه کند بوی جانی که مشام دل و جان تازه کند هر کجای گذرد عطر نشان میگذرد آمد و از دل ماصبر و سکون می طلبد کارز اندازه مبه سرای نگه شوق که او ای دعای سحر از جیخ فرود آسمی کنون</p>	<p>کز سفر یار سمنر کرده مای آید آمدان گونه که در باغ صبا می آید یا نگار بینی سوئے سبای آید چون بسیاد، به مراد دل مای آید هم بدان قاعده مهر و وفا می آید که گزندش رسد، اردو ته پامی آید شیوه هست که از دیده مای آید کان تماشا کده حسن مجاد می آید ترک شوخی است زمینان مجامی آید میتوان یافت کزان بند قبای آید هر نیسمی که از ان زلف و تاملی آید شاه بنگر که به آئین گدای آید روی نهفت و به آئین حیامی آید کان که میخواستی او را بدعای آید</p>	<p>شبلی غمزده آورد دل و دین به شمار</p>

سنه ۱۹۰۶ء	غیر ازین چیست که از دست گدای آید	۳۴ در اکتوبر
<p>نه همین بوسه که دشنام خوش است هم در آغاز و هم انجام خوش است گر به مانیز نشد رام خوش است بوسه از پس دشنام خوش است دین حکایت زلب جام خوش است که مرانیز همین نام خوش است گر چه این شیوه به ابرام خوش است روی او جلوه که عام خوش است</p>	<p>هر چه هست از لب کلفام خوش است عشق را اول و آخر نبود مدعی از هوس خام گذشت باده را نیست خود از نقل گریز می نیز زده به جوی مسندم حم هر دمی بسته خوشم میخوان بوسه بطلبش نیست نکوست نتوان پرده به خورشید کشید</p>	
کلفو	بگذر از باده به پیروی شبلی زانکه هر کار به هنگام خوش است	۵ در اکتوبر سنه ۱۹۰۶ء
<p>هر شیوه اش بلائی دل درد مند بود با آن که کار با صنیع خود پسند بود یک نیزه قد فتنه طرازش بلند بود یارب کدام جاسر این رشته بند بود پرمد ز من که نرخ مستعاج تو چند بود سرمایه که بود دل مستمند بود</p>		<p>آن شوخ پس که پایه سُنش لبند بود در شوق پاس گرمی نازش بجانماند سنجیده ایم فتنه محشر به قاتش هرگز حدیث شوق به پایان نیامده است می بینم این که قیمت دل تا کجا کشد تو یک نگاه ناز زبان کردی و مرا</p>

۱۶ اکتوبر

شبلی از ہجرا دست کہ ذوق سخن نماند

۱۹۰۶ء

شکر فغانیم ہم سہ زان نوشخند بود

نسیم صبح بیا، راستے بہ جان برسان
 متاع جان وہم ارپاے مزدی خواہی
 دفر شوق شکیبانی تو اند شد
 حدیث شوق نہ چندان کہ در بیان گنج
 تضر نے مکن از پیش خود در و چیزے
 بہ آستانہ اوسر نہ وز روے ادب
 بگو کہ بر طبق دعوائے پے پے

پیام بندہ بہ آن خاک آستان برسان
 و گرنہ لطف بفرماے در ایگان برسان
 روادار دزنگ و ہمین زمان برسان
 اگر نہ جملہ توان انچہر میتوان برسان
 چنان کہ باتو بگویم تو ہمچنان برسان
 درود گوی و دعایم زمان زمان برسان
 سیا و ترس من بہ آسان برسان

۱۷ اکتوبر

سلام شوق و تمنا ز بندہ نعمانی

۱۹۰۶ء

بہ ساکنان در ادیگان یگان برسان

دل دین با ختم زین پیش کنون جان فد اکرم
 تماشا داشت آن ہنگامہ خیر سیامی امیدم
 خیال خام نچتن ہاے یاران عالمی وارد
 متاعی گر بدست آسان فقد قدری نیدارو
 شب وصلے و شغلے اینچنین صدرہ نصیبم باو

محبت راہین یک دم بر من بود ادا کردم
 دریغ از زود کار یہا کہ مکتوب تو داکر دم
 غلط کردم کہ آن بے مہر اوردا آشنا کردم
 بہ او دل را سپردن خواہم اول بہا کردم
 کہ تو بندتبار اعتدہ برستی دوا کردم

لے بہا کردن مول کرنا۔

<p>نیم در بند پا سخ اول کارست میدانی</p>		<p>به این شادوم که آن بت ابه پیغام آشنا کردم</p>	
<p>۷ اکتوبر</p>		<p>دل افسرده را آئین عشق آموختم شبلی</p>	
<p>مسه ۱۹۰۵</p>		<p>مسه ۱۹۰۵</p>	
<p>ز جان گذشتم و بازم به برنی آید</p>		<p>که نیت زورم و آن بت بزرنمی آید</p>	
<p>اگر چه پایه بلند است پارسائی را</p>		<p>و لے زفتنه چشم تو برنی آید</p>	
<p>ز بسکه از همه سودر کشاکش افتاده است</p>		<p>خدنک نازدول تاج گرنمی آید</p>	
<p>زاق و هجر دیار خوشی بود کردود</p>		<p>پس از گذشتن شب هم سحر نمی آید</p>	
<p>دل اربدست تو افتد نثار خوبان کن</p>		<p>که این مستاع بکار دگر نمی آید</p>	
<p>به جان سپردن من نیرا اگر بود این است</p>		<p>که یار زود تر از زود و تر نمی آید</p>	
<p>جدا ز دوست شب ما هتاب چکنم</p>		<p>که کار عارض او از قمر نمی آید</p>	
<p>چنان به حلقه آغوشم آن نگار آمد</p>		<p>که مه به مال ازین خوب تر نمی آید</p>	
<p>۸ اکتوبر</p>		<p>به خوار سے که ز کوی تو رفت نعمانی</p>	
<p>مسه ۱۹۰۵</p>		<p>مسه ۱۹۰۵</p>	
<p>گمان برم که ازین پس دگر نمی آید</p>		<p>که مرگم عشق را بے خان مان کرد</p>	
<p>به حال خسته اش رجمی توان کرد</p>		<p>اگر کاکے نباشد می توان کرد</p>	
<p>ره و آئین تقوی نیز بد نیست</p>		<p>که جامی بوسه را یک یک نشان کرد</p>	
<p>نصیب عاشق از رویش همین بود</p>		<p>که دل را هر چه من گفتم همان کرد</p>	
<p>به رندی نام نیکو زان بر آورد</p>			

<p>نگردم عشق اما سمنه توان کرد ولیکن ذوق و عرفان زیان کرد زینے رار بود و آسمان کرد ازین هم خوب تر کاری توان کرد حیا را خواند و بر خود پاسبان کرد جمالے اینچنین رار انگان کرد زمین را میتواند آسمان کرد که با من هر چه کرد آن نه جوان کرد بگم را نیز با خود هم زبان کرد ترامی باید از چشم فلان کرد چنانش چرخ بر من نه سربان کرد نگاه شوخ او خاطر نشان کرد یکے زین کارها آخر توان کرد</p>	<p>به وقت جان سپردن گفت زاهد دل از خوبان گرفتی خوب کردی محبت پایه بالا برد، دل را به بوسه دل نوازی کردی اما چوتنها با حرفینان بر نیامد نهفت از دیده اهل نظر، رسم اگر گشتگی بنجم همین است مرا از پیر گردون شکوه نیست بلم چون خواست با او شرح لغت بگو با سامری کا موزشش فن مرا از عشق خود، خود میکند منع به یاران معنی تیر قصه را جنون یار ندی و شاید پرستی</p>
---	---

<p>۱۹۰۰ ع</p>	<p>همان کرد از سخن در بهند شبلی که صائب در سواد و صفهان کرد</p>	<p>۲ اکتوبر</p>
---------------	--	-----------------

<p>کسب این فن همه ان نرگس فغان کردم شکر ازید که هم این کردم و هم آن کردم</p>	<p>من اگر بیری شیوهستان کردم کارستوری و شاه طلبی هر دو خوش است پادشاهی</p>
---	--

نگه گرم در آخر همه پیدا به تو گفت
 بامی و باد به پیرانه سرم کار افتاد
 بوسه بے ادبم با تو به مستی کرده است
 چشم لطف از تو به اندازه آن می دارم
 زان به سرتی و رندی شدم آوازه که من
 جان سپردم به فراق تو و از غم رستم
 در جنون نیز ز اندازه داین نشدم
 هر غلبے که ز کوی تو بجنبند گوید

آن همه راز که عمرے ز تو پنهان کردم
 آه از ان تقوی سی ساله که نقصان کردم
 شیوه ماسے که هم از غسل تو پنهان کردم
 که من از نام نکو بهر تو نقصان کردم
 آنچه آن ز گس میخواره بگفت آن کردم
 مشکله بود که بز خویشتن آسان کردم
 زلفت آن سان که بفرمود همان گسوم
 سرمه در ره گذر باد پریشان کردم

۲۱ اکتوبر

شکلی این فن بن به این شیوه داین بوده است
 پیش ازین کالبدے بود که من جان کردم

سنه ۱۹۰۶

حکایت من داو. اگر چه راز پنهان بود
 زینش عشق بنوز، ارسلے بری ذوقی
 بلند پاگی خاک شتگان این است
 به پیش غیر به دشنام متسیار زده
 اگر چه ز چشم دلم روستے در بهی آورد
 زبک نام تو از ذوق بر بسم گذرد
 اگر به وصل تو ستانه جو شیم این است

بے نما که این حرف داستان گردد
 بباشش تا قدرے آشنای جان گردد
 که بانسیم ره دوست همعتان گردد
 روادار که خود سود من زیان گردد
 ز خنده نمکین باز همچنان گردد
 عجب نباشد اگر غیر بدگان گردد
 متاع بوسه بترسم که رانگان گردد

<p>به این صفت لب لبرنی مکد عاشق</p>		<p>حدیث دوست به ذوقی که در دهان گردد</p>	
<p>۲۲ اکتوبر</p>	<p>ببیند گوهر فطرت که نام او شبلی است</p>	<p>۶۰۸ هـ</p>	<p>چنان مکن که زد دست تو را ایگان گردد</p>
<p>چشمش به سوئے مانگه ناتمام کرد ذوق نظر به لذت کادش نمی رسد صد بار در حریم چمن پیش روی تو هنگامه حسرام تو شوریده وقت کرد شیرینی لبش به شکر غوطه میدهد آه از کرمه تو که تسلیم نازداد</p>		<p>ساقی به جام ریخت ای نارسیده را دغم ازین که دل نتوان کرد دیده را گلچین به خاک ریخت گل تازه چیده را آن کشتگان مرگ خاک آرمیده را دشنام های تلخ مکر رشیده را آن چشم های مست به خواب آرمیده را</p>	
<p>۲۲ اکتوبر</p>	<p>شبلی اگر حرفین و نظر باز بوده است</p>	<p>۶۰۸ هـ</p>	<p>عیش مکن که در نتوان لبست دیده را</p>
<p>روز گاری است که سر زانه و دانا بودم عشق هر چند به دست تو به پیچم بفروخت خون دل میخورم از حسرت ناکرده کنون به شکر خنده لطف تو تسلی نشوم هندوی زلف تو چون کفر فروشی بکند</p>		<p>حالی مصلحت آن است که نادان باشم قیمت کم کن ازین نینر که از ان باشم آن شدای دوست که از کرده پشیمان باشم من که خورده آن عنسره پنهان باشم ننگ من باشد اگر زان که مسلمان باشم</p>	
<p>۲۲ اکتوبر</p>	<p>من نه از ارباب تقوی بوده ام</p>	<p>۶۰۸ هـ</p>	<p>بامی و نه بوده ام تا بوده ام</p>

<p>از جمالش هم نه بردم بهره هیچ از صبر و سکون با من نبود قیاس ز آئین جنون بیگانه بود ترک دانش کردم و نادان شدم با خیالش بس که بودم، بمنشین بوسه ماسه بردم از روی لبش دام وصل او ادا ناگشته ماند</p>	<p>آن قدر محو تماشا بوده ام در سراق دوست تنها بوده ام روزگار سے هم چه خبر بوده ام این دلیل آن که دانا بوده ام گویا باد دست هر جا بوده ام در شب وصلش به عین ما بوده ام گرچه عمر سے در تقاضا بوده ام</p>	
<p>۲۲ اکتوبر</p>	<p>هم ز فیض شبلی نعمانی است این که در هر شیوه یکت بوده ام</p>	<p>۱۹۰۵ء</p>
<p>این چنین گردن دعوی نه فراز چکند غیر ازین هیچ متاع نبود عاشق را عاشق از بسکه به پیش تو ز تو محروم است بسکه در دین نه اندازه در مان بگدشت</p>	<p>ببسی گریه بر خویش نناز چکند در قمار تو دل از نیز نه بازو چکند دست اگر سوی تو گستاخ نه بازو چکند چاره گر با من بچاره نه سازو چکند</p>	
<p>۲۲ اکتوبر</p>	<p>شبلی دل زده، در وادی غم دیر رسید گرم اگر در ره عشق تو نه تا زود چکند</p>	<p>۱۹۰۵ء</p>
<p>آن شوخ را بن سز آن پرس چونماند دل در ادای طاعت حق حیل چو نبود</p>	<p>یعنی گل مراد مراد نگت بو نماند عذرم بجه که با ده بعت مد و ضو نماند</p>	

<p>چیزی بر من نه گفت و مرا گفتگو نماند چیزی نیافتند و سر بستجو نماند پیدا است این که آن دشمن بر من جو بماند خون میخورد که میگذرد آبرو نماند</p>	<p>افسون طرازی نگه ناز را به بین بنگر به پست فطرتی صوفیان و هر هر چند آن نوازش ظاهر همان بجاست در دور چشم باد که سار تو میفروش</p>	
<p>۶۱۰۰</p>	<p>شبلی بهرا نیچم داشت بدل بر زبان نگند گویا که کار با صنم تنم خونماند</p>	<p>۲۲ رکتوبر</p>
<p>آنچه آخر کردم از آغاز می بایست کرد گرچه صدره کردی ای دل بازمی بایست کرد هم و همان شیشه می بازمی بایست کرد پرخطر کاری است با ما از می بایست کرد در چنین کاری مرا انباز می بایست کرد پیس روی غمزه غمازمی بایست کرد من برانم کین سواش بازمی بایست کرد اول این آئینه را پروا از می بایست کرد هم به عنوان دگر آغاز می بایست کرد ابتدا از ان غمزه غمنازمی بایست کرد بندگی حافظ شیرازی بایست کرد</p>	<p>دل تشار غمزه غمازمی بایست کرد کار عشق خوب رویان نامکر شیوه ایست در بدستان اگر زاهد زبان بکشوده بود خود پرستی ما ترا ای دل عشق آوازه ساخت بار غم ای قیس تنها میکشی از اهل بی شیوه دل بردن آسان نیست چشمش بگویی دل تمنّا کرد از دیک بوسه و خالش نشست دل که زنگ آلود و نش شد سزای عشق نیست عمر آخر گشت و در اندیشه ام کین کار را گر سپاه حسن را فرمان خون کردن دهی گر خداوندی هوس داری در تسلیم سخن</p>	

۲۵ اکتوبر

ماہ این متدر از تور ضعی نیستم اندر سخن
شبلیا سحرست این اعجاز می بائیت کرد

۶۱۹۰۸

شاهدان باغ در سحر تو زار افتاده اند
شرط همت نیست تنها باوّه و ساغز دون
تا تمامی های سحر سامری اذنی ز جلیت
از غلط رفتی به یوسف در تماشا گاه حسن
شیوه های دلبری را خوب می داند ولی
بایدان هم چشم لطفی ای چمن پر ای صنوع
هر کس چون تیغ هیسردان ریا را آمرد
جام می یا بوسه لعل شراب آلود او،
منبر و محراب در عشق را شائسته نیست
نامه و قاصد صریف آن بت خود کام نیست
بوسه تنها بشکست و خمیازه ذوق مرا

این قیاس از زگس بیماری بائیت کرد
مخسب را نیز با خود یاری بائیت کرد
کسب این فن از نگاه یاری بائیت کرد
انتظار گرمی با زار می بائیت کرد
انچه با ما کرد، با اغیاری بائیت کرد
انچه با گل کرده، با خار می بائیت کرد
اندرین فن زحمیت بسیاری بائیت کرد
زین دو کار در نشین یک کاری بائیت کرد
شرح اسرار تهمان بر داری بائیت کرد
خود ترا، ای جذب دل انیکاری بائیت کرد
تلخی دشنام هم در کاری بائیت کرد

۲۵ اکتوبر

گرچه شبلی در جهان جز عاشقی کاری نکرد
من بر انغم کین چنین اصد کاری بائیت کرد

۶۱۹۰۸

هر ذره ز مشت غبارم، همان بجاست
بگر و روح شیوه بیگانی که دل

گویا نسیم دوست به خالم گذر نکرد
در کوسه یار رفت و مرا هم خبر نکرد

۲۶ اکتوبر	دشمن بہ حال شبلی دختہ خون گریست وان دوست بین کہ خود قرۃ نیز تر نہ کر د	۶۱۹۰۸
<p>بارہا گفتہ ام و حاجت تکرار نہماند چشم مست تو چنان بادہ کشی دل و روح آنقدر محو تماشا سائے جمالش بودم شورین تو چنان بزم چمن ہر ہمسام زد کار آن نرگس مستانہ بود این کہ بہ من یا جگر کاوی آن نشتر ترکان کم شد فتنہ حسن تو از بسکہ جہان بر ہم زد رسم خود کا می خلق از تو چنان عام شد است</p>	<p>کہ مرا جز بہ می و بادہ سرو کار نہماند کہ مرا نیسزد دین مسئلہ انکار نہماند کہ نگہ را خبر از لذت و دیدار نہماند نالہ بلبل شوریدہ بہ نہجبار نہماند نگلھے کرد کہ با، یہ سچ کسم کار نہماند یا کہ خود زخم مرالذت آزار نہماند در میان تفرقہ سبجہ و زنا نہماند کہ دین عہد کسے را بہ کسے کار نہماند</p>	
۲۶ اکتوبر	اگرچہ شبلی بہن آن لطف عیاش برخواست التفاتے کہ نہان بود ز اغیار نہماند	۶۱۹۰۸
<p>بسکہ رنجوری این خستہ ز تیمار گذشت بسکہ ازستی چشم تو جہان شد سرمست شیوہ نالہ بدان پایہ رساندم کہ کنون حسن جان پرورا و روز بروز افزون بو نہ ہمین دل کہ ہم از خویش نہان داشتہ ام</p>	<p>عیسی آخوند علاج دل بیمار گذشت مختب بے خبر از خانہ خمار گذشت کار از حوصلہ مرغ گرفتار گذشت تا بجائے کہ از اندازہ گفتار گذشت ماجرائے کہ میان من و آن یار گذشت</p>	

<p>بے سبب نیست که یوسف ز بهما افتاده است آه جان سوز که در سینه ام آرام گرفت داو ازین پیری بے صدف که ناخوان رسید</p>	<p>دلبر شوخ من از خانه به بازار گذشت این همان است که از گنبد و وار گذشت آه از ان عهد جوانی که به ناچار گذشت</p>	
<p>۲۶ اکتوبر</p>	<p>بسکه سودا زده رندی روز است ز نو دم شبلیاستی اسال من از پار گذشت</p>	<p>۶۱۹۰۵</p>
<p>مرا که در ره عشق تو اولین گام است</p>	<p>امید بوسه اگر هست هم به پیغام است</p>	
<p>شیخ شریک با ده دماغه گشته است داغم ازین که رندی دستم بنوز ذوق حدیث عشق تو ان بدکین خزه آلودگی به دامن پا کان نیرسد یک کس نبوده است که برین دلش نخت</p>	<p>یعنی که از طریق ریاز گشته است با تقوی گذشته برابر گشته است صد بار گفته ایم و مکرر گشته است گوهر در آب بود ولی تر گشته است وان شوخ دیده را مژه تر گشته است</p>	
<p>۲۸ اکتوبر</p>	<p>شبلی طمع مدار که از عشق داشوم زمین راه هر که رفت دگر برگشته است</p>	<p>۶۱۹۰۸</p>
<p>با ما بهر معاصمه بدگمان نبود از لذت او امی تم میتوان شناخت میگویم که "دل به کس داده مگر"</p>	<p>خوش بود آن که راز محبت عیان نبود کین جور از تو بوده و از آسمان نبود ما را به نکتہ دانی او این گمان نبود</p>	
<p>له از بهما افتادن نریخ کا گٹ جانا۔</p>		

<p>با آن که دوست نیز به مهربان نبود کز تیرهای غمزه یکے در کمان نبود در پیش میکشید شهابها هم گران نبود جو راز تو بوده است گرازا آسمان نبود شادم که کار با صحنی نکتہ دان نبود گویا بسوی ما ره این کل روان نبود ما بوده ایم دیار و کس در میان نبود با آن که درش گریه هنوزش روان نبود زان شیوه های خاص یکے در میان نبود</p>	<p>حاجت بچاره سازی دشمن برده ام با ما به صلح سازد لیکین همچو دوش جانے بر بوسه باخته و سود کرده ایم این شیوه زین دو سلسله بیرون نمیرد صد حرف راز بود نهان در نگاه من یک ره نسیم دوست نیاورد بوی دوست از شرم یا ز پرس که در خلوت وصال صد بار از سحاب گرد برد چشم من در بزم عام نیز به ماطف است لیک</p>	
<p>۶۱۹۰۰</p>	<p>در حیرت م که پاکی گفتارش از کجاست شبلی مگر مردم هندستان نبود</p>	<p>۲۹ اکتوبر</p>
<p>دیوانه ایست عقل ز شهرش بیرون کیند هم بدن باشد اردو سه ماہی بسنون کیند در جام بادہ گرتوانی سد خون کیند اول مرابہ بادہ و سے آزمون کیند گر کردنی است چاره درد درون کیند</p>	<p>خواہیہ اگر کہ عیش و نشاط فزون کیند عمرے است این کہ عاقل و فرزانه بودہ اید دور از وصال دوست نشاطم حرام باد من نیز همچو شیخ دم از زہدی زخم کار از برون گذشت مریمان عشق را</p>	
<p>لے ہا کشیدن قیمت کا بڑھانا لے گرد برون پیشہ سستی لے جلنا لے دس روان بود، بسن کا خوب یاد ہونا۔</p>		

<p>بارے بسوے میکده اشس ہنمون کیند مارا بہ نشہ نگمے آزمون کیند</p>	<p>زاہد بے دویدو بہ جائے نہ بُرد راہ سستی میسم نتواند زجائے برد</p>
<p>فرصت زد دست میرود، اردیر میکشد گرگردن است چارہ شبلی کنون کیند</p>	
<p>من خود بہ حیرتیم چه بگویم کہ چون کیند</p>	<p>تیمارخستہ نعم الفت نیستوان</p>
<p>لیک چون شدنتوان گفت کہ روانشود درد عشق ست بلای کہ زسروانشود سهل می بود کہ عشقم بہ تو پیدا نشود درشود نیز بہ لطف وہ مدارانشود</p>	<p>گرچه از دل طعم بود کہ شیدانه شود سوز غم هست گزندمی کہ بلفنون رود گر عنان نگہ شوق بہ دستم بودے شاہد شوخ کسے رانہ شود در فرمان</p>
<p>۱۹۰۰</p>	<p>شبلیا مصلحت آن ست کہ سازی با ہجر گرچه این زہر بہ کام تو گو ارا، نشود</p>
<p>سوز عیان بگشتہ عشق نبودہ را ما از تو مے خیریم متاع نبودہ را کردیم فہم از سخن ناشنودہ را گویا عزیز داشت دل نور بودہ را نتوان ز درد خواست متاع ربودہ را تا آرمود بازوے نا آزموہ را</p>	<p>درد کو دی ز چہرہ من می شناختند لطفے نہ کردہ و گران بار منتیم از بسکہ خوش محاورہ افتاد چشم او لطفش بہ غیر بیش زابودہ است دوش دل راز غمزہ باز گرفت طبع مدار و قتل عاشقان چه قدر خیرہ گشتہ است</p>

در نامہ من و نگاہ نہ بودہ را	از بس گنہ پسنیدی من کا تب عمل
۹۰۴	شبلی ز جہل بود کہ در شیوہ ہائے عشق
ما آزمودہ ایم دل آزمودہ را	۳۱ اکتوبر
<p>یاد آن روزے کہ من با خود جہانے داشتم ماجراے بانگاریکتہ دانے داشتم اشقی ہائے نہان با پایبانے داشتم از غورے آنکہ من ہم آستانے داشتم من کہ در آغوش خود جان جہانے داشتم کز زمین کوچہ او آسمانے داشتم ہم بہ اوے گفتم اردرد نہانے داشتم از نگاہ شوق با او داستانے داشتم باعدوے مسکینتم ار راز نہانے داشتم بود تا وقتے کہ من خواب گرانے داشتم</p>	<p>یک سر و صد گو نہ سودائے نہانے داشتم یاد آن روزے کہ دور از ماجرا ہائی جہان یاد آن روزے کہ پنهان از حریف بد گمان یاد آن روزے کہ دست افشان گزتم از حرم خود تو دانی با جہانم تا چہ خواہد بود کار ہیج باک از گردش گردون گردانم نبود یاد آن روزے کہ از نا کردہ کاری باخوش گر چہ حرفی مے نیارتم بد گستاخ گفت یاد آن روزے کہ من از سادہ لوحی ہای خود شبلیا آن جملوہ نیز نگہائے بیسی</p>
<p>کہ ہم از نام وہم نشان برخاست وان جفا جو بہ امتحان برخاست زا ہداز کوچہ معنان برخاست گردے از کوچہ دستان برخاست</p>	<p>نہ ہمین عار شق از جہان برخاست آسمان در کسین نمانشت پس جوی از و ننے کردند سر نہ بھسرتیم من آرید</p>

صبر بچاره از میان برخاست زرگس از باغ ناتوان برخاست	غم ادب که پای کرد دراز در سراق تو جمله رنجورند	
۱۹۰۸ هـ	شبلی خسته دل مگر جان داد شورے از کوچہ و فلان برخاست	یکم نومبر
جورے کہ کردہ است بہ طور جفا بنود با ما از ان نہ ساخت کہ زد آشنا بنود دیدم کہ جاے یک نگہ آشنا بنود گویا بہ باغ بستد قبائی تو دا بنود دین شکن از تو بود ز باد صبا بنود با ما کہ بودی ستر بہ ما آشنا بنود وان جا بہ قدر یک صنم نیز جا بنود بے راہہ رفتنم ز طریق خطا بنود	از بکہ طفل بودہ و کار آشنا نہ بود دل را بہ این منسرب تسلی دہم کہ یار آن بزم نازبکہ ز بیگانہ پر شدہ است ہر گل مستاع خویش بصدنا زمین فروخت محروم مانن ایم ہمنوز از شمیم زلف نشکفت اگر دل از ہمہ بیگانہ گشتہ است زاہد بہ سہمت حرم کعبہ ناز داشت از بکہ جاہدہ ماے غلط شاہ راہ گشت	
۱۹۰۸ هـ	داغم کہ شبلی از منے و نئے بی نصیب ماند با آن کہ این عزیز ز اہل ریا بنود	یکم نومبر
بوسہ لعل شکرین ہشد راہہ در رسم و فانیہ این ہشد ہمچو نقشے کہ بر نگین ہشد	پنچہ خوشتر ز انگین ہشد بہ دو حسرتی نہ کردہ یاد م بر لب ادنشان بوسہ بود	

<p>یار زود آشنایان چنان باشد آسمانم اگر به کین باشد شیوه دلبری همین باشد هر که عاشق بود حزین باشد</p>	<p>می نرنجسم اگر وفایه کند دوست اگر مهربان بود چه غم است دل ز هر کس که برد، باز نه داد این عجب نیست که حزین باشم</p>	
<p>بهبود پال</p>	<p>ز امید در تنده سرد در کار اند شبیلی آن بوده است و این باشد</p>	<p>سرد زمبر ۱۹۰۸</p>
<p>بار سرے که بر تن ما بود بر گرفت آه این چه آتش است که در خشک گرفت یگبار میستوان ز کف نامه بر گرفت کان نو بهار ناز نسخ پرده بر گرفت نخل هوس شگوفه فتانند و مگر گرفت گستاخ و خیره آمد تنگش بر گرفت گویا ز نوش لعل لبش در شکر گرفت کام خود از دلمان و لبان تو بر گرفت معذور باشد ارپے کار دیگر گرفت گویا که در س گریه ز مرقان تر گرفت با آنکه شمع راه فنا پیشتر گرفت</p>	<p>تینغش ز حال خسته دلان تا خبر گرفت پادشاه و رنده و دوم از عشق می زنند هر چند نامه ام، همه بائست پاره کرد ترسم که قننه دگر اندر جهان فستد تخم امید ما به زمین ماند و غیر را عاشق نه دیده ایم به فو قے که آن قبا شیرینی به لذت دشنام او بود غافل به خواب ناز تو خفتی و بوسه ام زاهد ز راه عشق به جایی نمی رسید ابر بهار این همه گوهر فتان نه بود خود یک شبانه راه، ز ما پس رسیده است</p>	

<p>روی چنان که زد نتوان دیده برگرفت بار غمی که بر دل ما بود برگرفت گره ترا از توان که ترا راه برگرفت یا بود آتش که به هر گوشه در گرفت مرغ آن نوای بار بیدی را ز سر گرفت</p>	<p>لعل چنین که لب نتوان داشت باز او با آن لطافتی که شکر خنده تو داشت واعظ تو نیز گر چه که گمراه بوده آمد بهار و روی زمین لاله زار گشت بر تخت گاه شاخ چو خسرو نشست گل</p>	
<p>۶۱۹۰۸</p>	<p>شبلی فسانه عینم الفت تمام گفت بخون تمام کرده او را ز سر گرفت</p>	<p>۳۲۰۰</p>
<p>در وصل نیز عاشق غم دیده شاد نیست این نشه هم ز حوصله ما زیاد نیست آن شیوه ها که خود نگفت را به یاد نیست تاجی است این که دست و کتبا و نیست این نیز شیوه ز ستم هست و او نیست تو خود من را مشی و مرا نیز یاد نیست در درگاه عشق هنوزش سواد نیست طعم مزان که کفر تو هم اجتهاد نیست گویا ترا به غمزه خود اعتماد نیست هر چند در وفا به نش استماد نیست</p>	<p>ایمن ز بازی فلک کج نهاد نیست در یافتیم مستی ذوق وصال را هر محطه چشم مست تو بسن یاد می کند فارغ ولی به بهره هر کس نمی رسد ساز و بین که بگذرم از دشمنی غم اکنون چه گویمت که بهامی دلم چه بود بخون که در گردین یسک غلط نمود ایمان ما اگر چه به تقلید بوده است در قتل ما به تیغ و نمانت چه حاجت است می دانند اینقدر که ز جان نیستم دریغ</p>	

<p>شبلی اگر ز اهل صفائیت گو مباحش</p>	<p>این بسکه آشنائے نفاق و عناد نیست</p>
<p>دلبیران جو بوز رزند و جانیز کنند فال اصل ارچه بگیرند ز آغوش و کنار حرف انکار ز خوبان همه ازدل نبود اینکه گویند بتان را کرے نیز بود گاه گاہے به من خسته بیدل دارد</p>	<p>دین جز افسانه نباشد که وفانیز کنند این شگون از گره بند قبائیز کنند که گاه این کار به آئین حیائیز کنند با ورم هست بشرطیکه به مانیز کنند التفاتے که بر احوال گدائیز کنند</p>
<p>۵۰ ذمیر</p>	<p>شبلیا نابلد کوچ و عشقیسم و دوستان تهمت این شیوه بیانیز کنند</p>
<p>پیرانه سرهواسے می و جام کرده ایم شام فراق را به سحر جویان بساند ما هر چه گفته ایم به ناچار گفته ایم خوایم ترک شابدومی و ز برای این زید در از ما به امید بهشت بود ، ایفاسے وعده ساز که ما هم وفا کنیم</p>	<p>ما ابتدا سے کار ز انجام کرده ایم عمری گذشت تا سحری شام کرده ایم ما هر چه کرده ایم به ناکام کرده ایم از زاهد فسرده دلی و ام کرده ایم این کار پنجه از طمع خام کرده ایم آن وعده ها که بادل ناکام کرده ایم</p>
<p>کار را به جد و جهد بود، خوب تر بود مانیز کار بوسے به ابرام کرده ایم</p>	
<p>این نمی دانم که اگر هم، یا مسلمان نیستم</p>	<p>این قدر دانم که زاهد پنجه هست آن نیستم</p>

له این عزل خلاف ترتیب نوشته شد، و ذلك لان المقطع كان يناسب الخاتمة ۱۲

آسمان طرفی نہ خواہد بست در سودای من
 پایہ کفر چہ حد چون منے نہ بودے
 لعل جان بخش تو ام گر چہ رہ فرمائی کند
 گر چہ خود دائم کہ چند ان عاقل و دانایم
 ہندوی زلفش چہ ادا من ہی چند ز من
 فرہ بادا کہ باستی و زندگی خو کس ہم
 شاعری از من مجو دور از سواد و بیسی
 تانگس تو عہدہ انگیز نہ بودہ است
 نبود عجب اگر گرم در آیمخت بہ اغیار
 واعظا مگرت کار بہ لعل لبش افتاد
 دائم کہ بہا رہمن "بہئے" امسال

زان کہ او دوزخ طبع من این زبان نیستم
 من بہ این شادم کہ آخر ہم مسلمان نیستم
 من ازین دعوی بردن ایم کہ در مان نیستم
 باز ہم چون نا صح بے مایہ نادان نیستم
 اندکے ہم کافر م چند ان مسلمان نیستم
 چون رہ و رسم دریا را مرد میدان نیستم
 حالیا شبلی شدم ز بند غزل خوان نیستم
 این ملکیت حسن بلائیکہ خیر نہ بودہ است
 شوخے کہ بہ ما نیز کلم آمیز نہ بودہ است
 زین گونہ حدیث تو دلاویز نہ بودہ است
 بر عادت پیشینہ جسون خیر نہ بودہ است

ہر چند غلط نیست کہ شبلی دل دین باخت
 این حرف و سلی مصلحت آمیز نہ بودہ است

۶۱۹۰۹

نمبر

حاشاکہ بہ خمیا زہ ذوقی نظر نیست
 آن دست کہ در حلقہ طوق کمر نیست
 کز نالہ وزا ریم ہید اثرے نیست

رفتیم گریم عیار مہ کنگان
 بیکار تر از او نبود دہمہ عالم
 بانالہ خوش افتاد مرا، ورنہ تو دانی

لہ گرم سخنیں گرجوشی سے ملنا۔ لہ کلم آمیز پنج شخص لوگون سے کم ملتا ہو۔

<p>نے نالہ ستانہ و نے گرمی آہے دانی کہ درین معسر کہ بانام و نشان کہیت نے ذوق نگاہے، و نہ ہنگامہ عشقے</p>	<p>امر و زبکویت مگر آشفہ مسرے نیست آن است کہ از نام و نشان اثری نیست اے و اے پشہری کہ در وقتہ گے نیست در مملکت حسن مگر وادگرے نیست</p>	
<p>۲۲-بی</p>	<p>تسربان دہان و لب آن شوخ کہ فرمود شبلی غلط است این کہ مرابا تو سرے نیست</p>	<p>۱۹۱۱ء</p>
<p>من شب وصل بہ این حیلہ فریش و اوم لذت لطف تلمانی خمارش نکند زاہد اسحج کے را بنودرہ بہشت دل نہ آن چیز بود کہ تو توان داشت درین ہمنشین با تو درین مسئلہ ام نیست نزاع رفت و آن سوے عدم لرزد و محشر گردید جو تو کس را بنودد دل تنگم را ہے از نظر رفتی و از شعبہ پر و ازمی حسن ایکہ در قتل گہ از بنہ نشان می جوئی</p>	<p>کین سحر نیست ہسرع رخ زیبائے تو ہست آہ ازان دل کہ بد آموز چغائے تو ہست حکم اگر حکم تو و اوراے اگر راے تو ہست دیر اگر می رود از ذوق تقاضاے تو ہست اینکہ گفتی کہ ”گناہ از دل شیدے تو ہست فتنہ ماے کہ نہان در قدر عنائے تو ہست خانہ مختصری ہست و ہمین جائے تو ہست ہمچنان در نظرم جسلوہ زیبائے تو ہست اپن نہ دیدی کہ سرے ہست کہ برائے تو ہست</p>	
<p>۲۲-بی</p>	<p>می ندانم کہ شکر ریزی شبلی بہ سخن ہست از و یا اثرے لعل شکر خائے تو ہست</p>	<p>۱۹۱۱ء</p>

<p>توبه از باوه نه کار بن ناکس باشد اے کہ گفتی "اے و رسم تونہ این می بہ" ہاں ابیا، تا کہ تم از بوسہ شان برب تو از تو با بوسہ و آغوش تسلی نہ شوم لطف با قدر آئیختہ در کارست عرشیان را بتوان گفت شب بھل زمن غیر راحہ بدی گفت بہ خرسندی من</p>	<p>این قدر ہم، اگر عقل بود پس باشد ماہنیم کہ، ستیم وہمین می باید شاہِ حسنی و ترا نقش و نگین می باید شب وصل ست بہ سامان تہ ازین می باید خندہ برب و پسنی بہ چین می باید کا شم گوشہ از عرش برین می باید دین ندانست کہ بر شیوہ کین می باید</p>	
<p>جولائی</p>	<p>شبلیا کیست؟ کز واد سخن میخواہی گر نظیر می نبود، شیخ حزین می باید</p>	<p>۱۱۰۶</p>
<p>مرا کہ یک دل و صد گونه آرزو ماہست دلم بناز کی عمل او ہے لرزد ز ناوک غلط انداز خود چہ می ترسی حدیثِ خلد چو گویند بہن مجنون ز سینہ تا بز باخم پر است، غسنرہ او بہ سخت جانی من کس مباد از عمر سے ہزار حیف کہ در ملک حسن نتوان یافت بیا کہ ما و تو ہر جا برابر افتادیم</p>	<p>شکیب و صبر چو گویم کہ نیستم، یاہست کہ بوسہ بے ادب شوق بے محاباہست بیا کہ برب من شکوہاے بیجاہست گمان برم کہ مگر گوشہ ز صحراہست ہنوز در ادب آموزی تقاضاہست مدار زندگی و عہدہ ماے فرداہست بحر متاع جفاے کہہست ہر جاہست ہر آن قدر کہ وفا با تو نیست با ماہست</p>	

<p>جفاکنی و به این خیسرگی نمی ترسی</p>	<p>که روز دادگرا مرز نیست فردا هست</p>
<p>۲۹ اپریل</p>	<p>هنوز نشه دوشینه در سرم باقی است که درس گویم و بچشم ز جام صهبا هست</p>
<p>چندے گره کشای خم زلف بوده ام در کار عشق دیده وری شرط بوده است زلفش دکان مشک فروشی کشاده است بیچاره دل میان دو قاتل فدا ده است شوخی که از غرور به خود هم نمی رسد</p>	<p>تا رفته رفته کار به بند قبا رسید هر کس نظر کشود و تماشا بار رسید این فرده ام بگوشن ز با صبار رسید ناوک کشاد غمزه و ناز از قضا رسید عذرش بنه، اگر نتواند بار رسید</p>
<p>چهار صد هزار گونه سخن ساخت در پیام بیچاره گشت چون به سر مدعا رسید</p>	
<p>چند دور، از رخ تو، هم نفس غم باشم با من از صحبت آن شوخ خوش انفا و بس من به آن مایه نیرزم که به خلوت برسم بسکه ای بت به بهمانه سرو کار است ترا مستی باده الفت نه به اندازه بود من گدای در میخانه شدم از پی آن این مکان را نتوانیم که تازه بشیم</p>	<p>چند چون زلف تو آشفته و در هم باشم حاجتم نیست که معتبول دو عالم باشم بس بود این که به بزم آئی و من هم باشم آن مبادا که من از راز تو محرم باشم عجب نیست که رسواس دو عالم باشم که گر آن مبنجه ام جام و بد هم باشم شبلیا در فن سخن ارچه مسلم باشم</p>

<p>غمزه چون گفت که در زنگس پرفن باشم باتو آمیزم و از شوق تسلی نشوم</p>	<p>فتنه برخواست که با قامت او من باشم تا بجدی که تو جان باشی و من تن باشم</p>
<p>دوش در قنگه عام تو به شبلی میگفت اول آنکس که فدای تو شود من باشم</p>	<p>به هرادای تو از بسکه مبتلا گروم به زیر خرقه اگر باده میتوان خوردن</p>
<p>همان به بند تو باشم اگر رها گروم بران سرم که دگر باره پارسا گروم</p>	<p>ز بی بی چو بندوستان رسم شبلی ز باده بگزم و باز پارسا گروم</p>
<h2>غزل آخرین</h2>	
<p>که فلان می زد و بخود شد و سرشار افتاد که مرا کار بان چشم قدح خوار افتاد یوسف از خانه بدر حبت و بی بازار افتاد باده بیرون فتد از جام چو سرشار افتاد که مرا کار بان طائفه بسیار افتاد</p>	<p>اشب این غلغله در کوچه و بازار افتاد سخن از صومعه و اهل ورع چند کنی بسکه غارت گر حسن تو جهان بر هم زد چه عجب گرنگه مست تو افتد بر من شیوه مهر ز خوبان نتوان داشت طمع</p>
<p>محتسب از پی و جمعی ز حریفان به کین (شبلیا) رندی پنهان تو دشوار افتاد</p>	

قطعات

دیباچہ الفاروق

<p>کس چہ دانند کہ درین پردہ چہ سودا کردم لختے از ذوق - خودش نیز تماشا کردم بادہٴ تن در ترازدوش به مینا کردم من کہ در یوزہ فیض از دم عیسیٰ کردم لختے از نسخہٴ روح القدس املا کردم گرہ از بند قبائش به فسون - واکر دم دشت معنی ہمہ پر لولو سے لالا کردم</p>	<p>من کہ یک چند ز دم مہر خموشی برب پیکر تازہ کہ خواہم بہ عزیزان بنمود محفل از بادہٴ دوشینہ نیاسود ہنوز باز خواہم کہ دم در تن اندیشہ روان ہنشین نکتہٴ حکمت ز شریعت می جست شاہد راز کہ کس پردہ ز رویش نگرفت بسکہ ہر بار گہر پاش گذشت زمین راہ</p>
---	---

خط منظوم

شمس العلماء مولانا شبلی اپنے ایک غیر زبان دان دوست کے خط کی داد چکی اور دو صحیح اور با محاورہ تھی
 ذیل کی نظم میں دیتے ہیں

دی پیکے گفت کہ در ریختہ انشای سخن | شیوہ ہست کہ مخصوص زبان دان باشد

نیست کارے کہ برون از حد امکان باشد
 با عرب حرف زند، گرچه ز ایران باشد
 نامہ را کہ گران مایہ ترازجان باشد
 اینچنین حرف دل آویز نہ آسان باشد
 کاین چنین حرف دن کارز بانزان باشد
 امتبار گہ از منسرخنی کان باشد
 کزد کن ہست دمرا، ہجو عزیزان باشد
 تاجہان باشد و تا گنبد گردان باشد

گفتم البتہ چنین است کہ گفتہ۔ اما
 مرد و انا بتواند کہ بہ تحصیل و بیعی
 ما درین حرف کہ پیکے برسانید بہ من
 نامہ واکردم و بازش بسپردم کہ بہین
 نامہ را خواند و بفرمود کہ شک نیست دین
 کہ بود؛ صاحب این نامہ واصلش ز کجاست
 گفتش ریختہ خامہ..... بہت این
 یارب آن دست و قلم در کف حفظ تو باد

قطع

معذرت ترتیب دستہ گل

عرضہ دادن نہ پسندیدہ عاقل باشد
 چہ توان کرد چو فرمودہ بیدل باشد

ہرزہ چند بہم بافتن و پیش کسان
 من ہم این کار نی خو آستم از دل اما

لہ یعنی سیدہ حسین صاحب بیدل شاہجہا پوری۔

نامہ منظوم

ہنگام سفر بدیار مصر و شام بیگے از یاران از بندر عدن نوشت

دشمن دہم دوست را در پیچ و تاب انداختم
تا چرا خود را بدین سان در عذاب انداختم
زین سخن از عارض معنی نقاب انداختم
ہر چه با دبا و من کشتی در آب انداختم

چون کمر بستم بعزم این سفر از روی عزم
ہر کسے را بس شگفت آمد کہ حال چیست ازین
ہر کی پندم ہی داد و ہی گفتے کہ من
چون لجاجت را ز حد بردند گفتم بس کنید

خطابے سر آغا خان بترکان عثمانیہ

ہنگام جنگ بلقان

اچہ گویم بگوش در گیرید
دل ازین مرز بوم بر گیرید
باز آن خاک را مقرر گیرید
یک شکار شکارستہ پر گیرید

گفت با ترک حضرت آغا
بگذارید خاک یورپ را
ایشیا مسکن قدیم شماست
دل بصید رسیدہ نتوان بست

۱۔ جنگ بلقان کے زمانہ میں سر آغا خان کا ایک مضمون شائع ہوا تھا کہ ترکوں کو چاہیے کہ یورپ کی سر زمین کو چھوڑ کر وہ ایشیاے کوچک چلے جائیں تاکہ یورپ کے حملوں سے محفوظ رہیں۔ اس پر مضمون نے یہ طنزاً قطعہ کہا۔

<p>بگذارید و ماده خرید مرغزارے و گادن خرید نادک و خنبر و سپر خرید قاصد و پیک و نامه خرید</p>	<p>اسپ گزیران نمی آید کار پیشینه و شاکست است بانگ توپ و تفنگ و دست نوبت ریل و تلگراف گشت</p>
<p>کار دنیا کے تمام نکود ہرچہ خرید مختص خرید</p>	
<p>بر حادثہ گزند پانہ خوش</p>	
<p>صبر فرما کہ ازین نیز ترمی بایست پا بریدند و صد خاست کہ سری بایست</p>	<p>حالت از گردش ایام اگر گشت تتر شبلی نامه سید را بجزای علمش</p>
<p>مسلم یونیورسٹی</p>	
<p>مصنف ہمراہ وفد مسلم یونیورسٹی کہ سر و قدش ہنر ہائیس آغا خان بود چون بلا ہو رید در بزم مسلمانان انجالب باین آہنگ کشاد</p>	
<p>کہ این سر رشته تعلیم ما در دست ما باشد الہی بار یا صنی و طبیعی آشنا باشد کہ در بزم نوی پیشینان را نیز جا باشد</p>	<p>ہمین کجرف از یونیورسٹی مدعا باشد علوم تازہ را با سرعت و حکمت با ہم آمیزیم بساط تازہ صنیع و طرح نو در اندازیم</p>

کنون ده سال شد کین خواب نشینم نظر و ایم
ولی پیدان شد این خواب را چون صبح تعبیری
گه با خویش میگفتم کاسان گرد این شکل
بود آسان که چون طفلان دوسه کشتی دانگ
ولی آسان نباشد در گاهه را بنا کردن
درین بودیم ما که ز پرده گاه غیب سر بر زد
سر آغاخان که خود خواب است این تعبیر نشین را
بکیش شعی و سنی سر آغاخان خدا بنود

که خواب این چنین خود جان نواز و جانفز باشد
گمان برودیم کین اندیشه از روی خطا باشد
ولی دایه تصد محنت درین و عتاب باشد
بگوی کین در و بام است این قصر و سر باشد
که خود هر گونه گون رنجوری ما را شفا باشد
همایون طلعت کین عقده را شکلا باشد
چه خوش باشد که خواب از ما و تعبیر از خدا باشد
لیکن کشتی اسلامیان را نا خدا باشد

کنون بینی که زود آن گلشن رنگین بپا گردد
که شبلی هم در و یک بلبل رنگین نوا باشد

قصائد و غزلیات آغاز شب

در نعت سید المرسلین علیه الصلوٰة و السلام

از دیده شد خون جگر زرد و آبی اثر
تا کی توان کردن بسر آتش زده در جان تن
کز جور ایشانم کنون از دیده بریزد سخن
چون شمع با سوز درون گرم بحال خوشتن

یا سائلی عن ذانجر، رحمتی که امروزم در
آید جهانم در نظر از بخت خود هم تیره تر
آه از جهای چرخ دون فریاد از بخت نبون
شهادتین جوش خون در باخته صبر و سکون

بنگر کہ چون در ہر فنے، از روانہ کردم خرمی
 گردون نذر چون منے فضل ہنر ز امانے
 بازم باین خواری نگر، در گریہ و زاری نگر
 خویش دل آزاری نگر، و ز بخت بیداری نگر
 اعدا ز یکسو در کمین، و ز بخطر گردون کین
 دین ناکسان چندین، با من طرف گشتہ چین
 در یکسی اکنون ہی خوش کردہ ام کنج غمے
 آخ کہ سوز ماتے نگذاشتہ چشم نے
 بنگر کہ با چندین ہنر، از جوہر پرخ ہفت سر
 کا ندر چین حالے بتر، ہر دم دہد داغے دگر
 آن خسرو عرش آستان آن، داو گیتی ستان
 و انامی اسرار نہان، روح اللہش پاسبان
 پیش از ہمہ شانے نگر، عیسیٰ ثنا خوانے نگر
 بر تر ز کیوانے نگر، جبریل در بانے نگر
 عالم ہمہ خاک برش، قصر فلک عشرت گمش
 گیتی دین ہفت دہش، باشد غبار دہش
 آن تاجدار ملک دین، داراے استیلم یقین

ہم از گلے وز گلبنے، آرا تم صدے گلشنے
 اینک ب فکر و شنے، شمع ہم در ہر انجمن
 حال تہہ کاری نگر، و ز جہنم خون خواری نگر
 ہموارہ خونباری نگر، از چشم خون بالای من
 من بادل اندو گین، افتادہ در کنج غمین
 از ہر یک جان حزن، صد گونہ بین رنج خون
 نے مونے نے ہمدے، تار از دل گویم دمے
 زخم و دم رام رہے، بنود درین بیت الحزن
 چون لالام خون شد جگر، با سازی بخت نگر
 از من کہ بگذارد خبر، در بزم آن شاہ زمن
 آن قبلہ گاہ انس جان، آن خاتم پیغمبران
 گردون بزنگ چاکران، خاک دہش را بوسہ زن
 صرخ از غلامانے نگر، وان قدر ایوانے نگر
 در بند احسانے نگر، آمانے علوی ہفت تن
 دین بار گاہ نہ تہش، گشتہ کینہ خورش
 وز جلوہ نور ہش، روشن شدہ این پنج انجمن
 داناسے علم اولین فرمان، برش روح الامین

عالم شدش زیرنگین پرخش همی بوسد زمین
 شما مرا بنگر که چون از دست این چرخ حردن
 چون غم بود از حد فرزند از خویش می آیم برو
 مسکین نواز داد اگر چه تو ندانم کس دگر
 مینالد از در و بگر بر حال زارش کن نظر

آدم بهمان در ما وطن، او گشته میرانجن
 شد دیده و دل جمله خون هر لحظه در جوش چون
 رحمی بجالم تا کنون، آسایم از بخت و محن
 بیچاره گان را چاره گر، هست سبلی شوریده سر
 انْقِذْهُ يَا خَيْرَ الْبَشَرِ، مِنْ كُلِّ غَمٍّ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ

در مدح سلطان عبد الحمید خان

مان دگر فصل بهار آمد و آراسته شد
 گفت ساقی بحر نیان که بر دفرده می
 مفت آنست خود امر و زک بر غم حسود
 زاهد اباده خور اینک به تقاضای بهار
 چون بفرودس رود داشته است ایندوما
 ساقیا چند توان کرد حدیث از جم و ک
 فتنه خفت است و جهان سرخوش و طالع بید
 آن جوان بخت و جهان پروردگیتی آید
 مطلع تازه کم پیشکش بزم حضور
 ای شد از راس منیر تو جهان را روشن

بزم عیثی که در دنیست جز از باد و سخن
 شیشه از خویش برون آمد و برخواست که من
 عهد با پیر نیان بسته و شد تو به شکن
 در حرام است مرا هست گنه در گردن
 مان دگر باد و ننوشیم مگر در گلشن
 باد و ام درده و میگویی هم از باد و سخن
 می توان خود بیا و کرم شاه زمین
 آنکه از بخشش او شد کف سائل معدن
 مدح غائب نشود عقده کشای دل سن
 آرزو دوخته دست کرم چشم و دهن

مطلع

<p>قطرہ از فیضِ نغمِ خود تو شد درِ عدن خرد از فنِ کرمِ صحیح تو بیا موزد فن روح او پانگذا رو بہ نہان خانہ تن صورتِ برگِ خزان دیدہ بیزد مرقن تا چہ دادادہ ام از طبعِ رساد سخن گرچہ در مدح تو بسیار تو انم گفتن بر دعائے کنون جستم تو ان کرد سخن</p>	<p>ذرّہ از تابشِ احسانِ تو گردد خورشید دانش از راسِ مصیب تو کند کسبِ کمال دشمنت بس کہ زجان سیر بود در محشر باو گرز تو چو در محسّر کہ جنگ و زد داورا پایہ شناس سخن نیک نگر ضبط او صاف تو بیرون بود از حدِ خیال من کہ باشم کہ بدح تو فرو ماند خرد</p>
---	---

تا زمان است ترایار بود دولت و جاہ
تا جہان است موافق بودت چرخ کمن

غزل کہ در دو سہ ساعت گفتہ شد

<p>کہ گاہے شاہ بنواز دگدار را غمت نگذاشت در دل بیچ جا را فراموش ساختی حرف و قار را ز تنگی ہجو در غنچہ صبار را</p>	<p>بنگاہے بر من مسکین چندارا فغان کز بہر تاب و صبر و آرام نہ یاد آرمی گے از خستہ خویش سخن رارہ نہ باشد در دہانت</p>
---	---

کجا در بارگاہش بار بخشند
چو نسیم غریب بے نوارا

<p>از وطن با چشم پر نم می رویم بزم مارا کوه بزم می رویم زمین جان مانند آدم می رویم زمین گلستان همچو شبنم می رویم دوستان رفتند ما هم می رویم</p>	<p>تانه پنداری که خرم می رویم از گداز شعاع علم همچو شمع از فریب مار گیسوے کے خفته پاس چند بردامان گل شبلیا از گردش گردون دون</p>
<p>سنبل تر بسته گیسوے تو همچو کس ہر کہ بنید سوے تو لے گل تر محو رنگ بوے تو ہر غنیم قد و بچوے تو</p>	<p>لے گل باغ صباحت روی تو دیدہ بر ہم کے زند از فرط شوق چو بگلگشت چین رستی زناز سرور گلشن بہ یک پایتاد</p>
<p>شبلی دل خستہ ادا نی کہ کیت؟ او سگے ہست از سگان کوے تو</p>	
<p>بیخود بزیر سایہ طوبے گریستیم چون شمع در سراق تو شہا گریستیم من برو قافے سست اجبا گریستیم اکہون چہ سود گریستیم دیگر گریستیم شبلی بحال مردم دانا گریستیم کز نسیم صبح گرد و شعلہ چون مرغ کباب</p>	<p>از بس بیاد آن متد رغا گریستیم با سوزینہ ز اول شب تا دم سحر مار از چرخ چشم دفاعے نبودہ است از ساوگی بوعدہ و ونان منسرفتم عیبے بزرگ تر ز ہنر در زمانہ نیت شد ہواے عرصہ گیتی بزرگ آتشین</p>

<p>شد حباب بحر همچون کوزه با دیده آب</p>	<p>بس که از تفتدگی در، سیج چیزی نم نمنا</p>
<p>صد آب بر دوازده ماگره لستن دارم چو ابراز همه اعضا گریستن</p>	<p>ای غم عزیز دار وجودم که روز جبر کافی نشد و دین پی گریه فراق</p>
<p>باز گو تا که چه دیدی از ما بافتی نردوغا غیبتی چه هم بران عهد و مواعید هم گشته چون من از من بیزار طرح بیت و غزل انداخته خسته، سوخته، غم زده عرض می داشتی حالت شوق</p>	<p>ای پسر از چه میدی از ما گفته ترک و فانیستی چه گرچه دور از تو چو دیدم تو بیک دم زدن ای مه خسار وقتها بزم سخن ساخته من تو بادل ماتم زده بے حجابانه هم از سیر ذوق</p>
<p>هم تو با بنین بچوش مستی عهد و پیمان و فامی بستی</p>	
<p>زلف سیه تو سنبلی تر چشمیت، دیرینه باز کرده دین شعله ز فرق تا قدم سوخت منسریا و گنم ز بیعت لاری این تازه غزل سرایم از درد</p>	<p>ای چهره نازکت گل تر ای لعل تو سحر ساز کرده زود آیی که آتش غم سوخت دور از غم تو باه و زاری در بجز تو گاه، باد هم سرد</p>

وی تازه بهارِ سن کجائی افسانهٔ مرد و زن کجائی	اکای شکب گل و سمن کجائی بے تو همه شب نآیدم خواب
شبلی بنغم تو می سراید گامی راحت جان و تن کجائی	
چاک ز دوازده جوش طرب پیرین مرغِ چین زمزمه آغاز کرد در چین استاد ز یک پای سُر	باز بهار آمد گل در چین بلبل خوش سخن نو اساز کرد نیست چو از لاله گل جانِ سُر
فخریه	
نادره روزگار شلی نام آورم	شیرین سخن در تیر بربیان
نوید شادی مولوی محمد عمر صاحب،	
جهان را کار با ساز است امروز طرب را روز با زار دیگر شد جهان شد وقفِ عیش و شادمانی که زاهد تو به بردست سبو کرد مگر این فروده در گوش جهان خورد فروغ دید و معنی هسن را	در عیش و طرب باز است امروز مستاع عیش هر سو جلوه گر شد دیگر شد تازه عهد کامرانی چنان هر کس بجام و بادو خورد غم از گیتی مستاع خود برون برد که آن سرمایہ فضل و هسن را

بتاریخ فلان در دز بهمان
 کنون در خدمت یاران صادق
 محبت پیشگان آزر م جو بیان
 بود عرض از پی انجام مقصود
 شرف بخشند غریب خانہ ام را
 ندر اہ لطف کار من بسازند

معین شد نکاح عید سامان
 کہ باشد قول فعل شان موافق
 براہ مہربانی گرم پویان
 کہ دو یک روز پیش از روز موعود
 دهند آبادی ویرانہ ام را
 غریب را با حسانے نوازند

در مدینہ منورہ پیش روضہ اطہر خوانند

اے بکرم کار جهان کردہ ساز
 چون بدرت آمدہ ام با امید
 چون بدرت آمدم امیدوار

مرہمہ را پیش تو رو سے نیاز
 از کرم خویش کن نا امید
 سایہ لطفی ز سرم بردار

مشیه

از زبان زهرا بیگم فیضیه، بر ساخته ارتحال مادر محترمه اوشان

۲۶ فروردی ۱۹۰۹ء

که بز نقشس دگر بخت ستم گاره ما
 آن همایون نفس، آن مونس عجزاره ما
 آنکه کرد از رگ جان، رشته گواره ما
 گر کس گفت، فلان هست پرستاره ما
 تا برفت آن ششم و سببه سیاره ما
 ز آنچه بگذرشت به ما و دل صد پاره ما
 حالیا گردیتی است به رخساره ما
 لیک کس می نتواند که کند چاره ما
 بے تو، با هیچ نه سازد، دل آواره ما
 گاه از خلد، برون آئے، به نظاره ما
 چون روادشتی این مرگ دگر باره ما
 آن که صد لطف عیان داشته در باره ما

بود بست و ششم و سیزده صد از هجرت
 مهربان مادر ما، سایه زما، باز گرفت
 آن که بازیگمه ما، بود کنار و دوشش
 آه ازان مهر و محبت که بدش می نماید
 خانه دولت مایه ترا از شب گشته است
 ماورا تا بچه حالی؛ که نداری خبری
 خود همان غازه رنگین که به رویم بستی
 اختر و مهر و مه و چرخ، همه در کار اند
 دهر، هر چند که آراسته بر می است ولی
 تا به بینی که فراق تو، چها کرد؛ به ما
 بهر ما، مرگ پدر، مرگ نختین بوده است
 شبلی این مرثیه گفتم ز زبان زهرا؛

قطرہ

نامہ تشکر و منت پذیری بجناب بیگم صاحبہ جزیرہ جشان، برعظیمہ یک ہزار روپیہ
کہ مدرسہ دارالعلوم ندوہ عطا کردند

<p>دیدی کہ نامہ ما زپئے ہم رسیدہ است کز بارگاہِ حضرت بیگم رسیدہ است گویا کہ خستہ ایست بہ مرہم رسیدہ است مانند تشنہ کہ بہ زمزم رسیدہ است چون دیدم این کہ کاغذ ہم رسیدہ است کاوازہ سخاش بہ عالم رسیدہ است ہم فیض اور رسیدہ و توام رسیدہ است باش باوج بر شدہ طارم رسیدہ است این فیض ہم بہ خامہ و خاتم رسیدہ است کز ابرو دستِ او بہ ہمہ ہم رسیدہ است</p>	<p>مشغول کار مدرسہ بودم کہ ناگهان زان جملہ ہست نامہ بے نقش و بے لک از جابے جستم و بگر فتم بدست شوق بر سر نہادم و بہ اوب بوسہ دادمش مہرا ز سرش گرفتم و از جاد آدم مازم کہ این عظیمہ فیض امیرہ ایست ہر جا کہ نام او بر سید است در جہان آن بانوئے خجستہ کہ از فرخ اختر آئینہ را اگر شرف دست بوس است یارب بظلی رحمتِ خویشش نگاہ دار</p>
--	---

لہ اشارہ است با سائے مبارکہ، خواتین آن خانوادہ محترم، نازی بیگم، عظیمہ بیگم، امیرہ بیگم، دقیقہ بیگم
نام خانوادہ مذکور است،

قطعه وداعیہ

کہ بے عطیہ یکم ہنگام سفر اوشان بسمت یورپ نوشتہ شد

۱۳ اپریل ۱۹۰۶ء

<p>زود این منزل دراز آئی ہم بصد گونہ عز و ناز آئی بیش ازین ہم بے برگ و ساز آئی وزرہ کعبہ و حجاز آئی رہ روجادہ نیاز آئی تا بہر پایہ سرفراز آئی کہ تو ناگہ ز درت سراز آئی بہ سلامت روی و باز آئی از رہ لطف یکہ تاز آئی</p>	<p>اے کہ دل بر سفر نہادستی ہم بصد جاہ و احتشام روی می روی گرچہ با سرو سامان می روی سوے پیرس و لندن رسم و آئین شرع نگذاری نکتہ پیراے علم و فن باشی دوستان دین بر بہت باشند ”بہ سفر رفتنت مبارک باد وز پس آمدن بہ اعظم گدہ</p>
--	--

